

Spoločenskovedné súvislosti hovorenej slovenčiny mladej generácie Slovákov žijúcej v krajinách na Dolnej zemi (Chorvátsko, Srbsko, Rumunsko, Maďarsko)

Mária Homišinová – Jozef Výrost – Mária Ďurkovská

**Spoločenskovedné súvislosti hovorenej slovenčiny mladej
generácie Slovákov žijúcej v krajinách na Dolnej zemi
(Chorvátsko, Srbsko, Rumunsko, Maďarsko)**

Mária Homišinová – Jozef Výrost – Mária Ďurková

**Centrum spoločenských a psychologických vied SAV
Spoločenskovedný ústav**

2018

**Spoločenskovedné súvislosti hovorenej slovenčiny mladej generácie Slovákov žijúcej v krajinách
na Dolnej zemi
(Chorvátsko, Srbsko, Rumunsko, Maďarsko)**

Autorský kolektív:

Mária Homišinová
Jozef Výrost
Mária Ďurkovská

Recenzenti:

prof. PhDr. Miroslav Dudok, DrSc.
prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc.

Monografia vznikla v rámci riešenia projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja –
*Tendencie vývoja etnických vzťahov na Slovensku (komparatívny výskum národnostnej
problematiky v rokoch 2004 – 2020)*, na základe zmluvy č. APVV-15-0475.

© Mária HOMIŠINOVÁ – Jozef VÝROST – Mária ĎURKOVSKÁ

Centrum spoločenských a psychologických vied SAV
Spoločenskovedný ústav Košice

Košice, 2018

ISBN 978-80-89524-25-9

Obsah

Úvod	4
I. Charakteristika Slovákov v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku	8
II. Konceptuálny a metodologický koncept výskumných projektov jazykovo-komunikačného správania slovenskej mládeže v Chorvátsku, v Srbsku, v Rumunsku a v Maďarsku	45
III. Sociálno-demografická a etnická charakteristika výskumnej skupiny slovenskej mládeže v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku	50
IV. Charakter jazykovo-komunikačného správania mladej slovenskej generácie v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku (rečové varianty, komunikačná znalosť, situačné kontexty)	58
V. Hodnotový profil a postoje k funkciám materinského jazyka slovenskej mládeže žijúcej v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku	94
VI. Etnokultúrne súvislosti hovorenej slovenčiny slovenskej mládeže	116
VII. Regresná analýza sociodemografických, komunikačných a psychologických prediktorov vnímanej znalosti materinského jazyka	125
Záver	133
Summary	137
Zusammenfassung	139
Zoznam prameňov a literatúry	141

Úvod

Európsky kontinent ako celok je etnicky heterogénny a aj na úrovni jednotlivých európskych krajín sa väčšinou táto skutočnosť deklaruje a akceptuje. Demografické zloženie Európy dokumentuje, že takmer každý štát má na svojom území národnostné menšiny, etnické a jazykové skupiny alebo migračné spoločenstvá. Akcelerácia európskej integrácie, rozpad socialistického tábora, vstup nových štátov do Európskej únie (EÚ) a otvorenie trhu práce podmienili novodobú migráciu, ktorá dala za posledných 20 rokov do pohybu 120 miliónov obyvateľov. Tieto procesy si vyžiadali riešenie sociálnej, kultúrnej a jazykovej integrácie migrantov v nových krajinách a na druhej strane aj zabezpečenie práv na uchovanie vlastnej jazykovej, kultúrnej a národnej identity.

V Európe žije okolo 340 autochtónnych menšín, čo predstavuje viac ako 100 miliónov obyvateľov. Vo väčšine európskych krajín je podiel príslušníkov menšín pod hranicou 20%, iba v 11 krajinách je vyšší (Bosna a Hercegovina, Lotyšsko, Belgicko, Srbsko, Švajčiarsko, Macedónsko, Moldavsko, Estónsko, Španielsko, Gruzínsko a Ukrajina). Slovensko s podielom majority 85,8% sa nachádza približne uprostred poradia krajín.

Menšinová problematika sa vo veľkej časti 20. storočia spájala hlavne s otázkou národnou, s problematikou sebaurčenia, s problematikou exklúzie a ochrany etnických a národnostných menšín, zachovania hraníc štátov, politickej stability a s otázkou migrácie a súdržnosti spoločnosti. Rozdielnosť názorov na menšinovú otázku sa premieta v samotnom označení menšín (národnostná / národná / etnická) a ich definovaní. V európskom kontexte je často používaným vymedzením definícia uvedená v Odporúčaní Rady Európy č. 1201/1993 „Additional protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human Rights“ (odporúčanie 1201 ako celok v roku 1996, rozhodnutím Výboru ministrov Rady Európy, nebolo akceptované). „*Národnostná menšina je skupina osôb v štáte, ktorá a) sídli na jeho teritóriu, b) udržiava so štátom dlhodobé, blízke a trvalé väzby, c) prejavuje osobité etnické, kultúrne, náboženské alebo jazykové charakteristiky, d) je v dostatočnej miere reprezentatívna, hoci početne menšia ako zvyšok populácie štátu, alebo regiónu tohto štátu, e) motivuje ju záujem o spoločné zachovávanie toho, čo vytvára jej spoločnú identitu, vrátane jej kultúry, tradícií, jej náboženstva alebo jazyka*“.

Permanentný spoločenský, politický i vedecký záujem o vývoj a postavenie menších v európskych krajinách umocňuje skutočnosť, že z 28 súčasných členských štátov EÚ väčšina (23) vznikla odtrhnutím od pôvodných štátnych útvarov, a to relatívne nedávno, prevažne v priebehu 19. a 20. storočia. Ani zostávajúcich päť (Veľká Británia, Španielsko, Francúzsko, Dánsko, Švédsko) vnútorné pnutie celkom neobišlo, ako nasvedčujú súčasné udalosti v Škótsku a Katalánsku.

Takmer každá krajina má vlastnú národnostnú koncepciu svojich národnostných menších a krajských komunit v zahraničí, udržiava vzťahy s ich organizáciami a osobnosťami, podporuje jazykovú a národnú identitu, poskytuje rôzne výhody pri nadobúdaní občianstva, respektíve krajského preukazu a podobne. Národnostná koncepcia jednotlivých štátov vo vzťahu ku krajanom odráža tradície a potreby každého národa. Väčšina z nich vrátane SR má politiku vo vzťahu ku krajanom zakotvenú v Ústave, v rôznych zákonoch a predpisoch.

Posilnením štátnej politiky SR vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí je aj spolupráca samosprávnych krajov a obcí s krajskými združeniami, spolkami, inštitúciami a organizáciami, ako aj s miestnymi a regionálnymi samosprávami.

Slovenské národnostné menšiny i slovenské komunity v zahraničí sú trvalým objektom vedeckovýskumného záujmu zo strany príslušných krajských inštitúcií a osobností, ako aj subjektov zo Slovenska. Na základe toho sú na jednotlivých pracoviskách vysokých škôl i ústavoch SAV realizované početné interdisciplinárne výskumy.

V priebehu rokov 2009 – 2016 sa na Spoločenskovednom ústave Centra spoločenských a psychologických vied SAV uskutočnilo päť interdisciplinárnych terénnych výskumov v rámci dvoch vedeckovýskumných projektov VEGA, ktoré boli zamerané na problematiku sociolingvistickej situácie dolnozemskej Slovákov (štyri terénne výskumy) a tiež Slovákov žijúcich v národnostne zmiešaných oblastiach Slovenska (jeden terénny výskum).

Spomínané medzinárodne orientované projekty, aj keď s miernym časovým odstupom, na seba priamo nadväzovali po tematickej aj metodologickej stránke (zachovávali identický konceptuálny rámec a metodiku) a konkrétne sa orientovali na jazykovo-komunikačné

správanie slovenskej mládeže v situačnom kontexte intraetnického používania hovorenej slovenčiny v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a v Maďarsku¹.

Hoci primárnym zámerom bolo skúmanie sociolingvistických aspektov jazykového správania vybraných jazykových skupín, v koncepte výskumov sa aplikovali aj lingvistické (len v prvom z výskumov), sociálno-psychologické, sociologické a etnologické prostriedky skúmania problematiky. V priebehu riešenia projektov (2009 – 2016) sa riešitelia² venovali jednak teoretickým analýzám jazykovej situácie sledovaných minorít (stav, podmienky, požiadavky, sieť škôl a pod.), jednak praktickým otázkam (výpovede samotných aktérov výskumu) prostredníctvom empirických výskumov realizovaných priamo v teréne žijúcich minorít, na stredných a vysokých školách s lektorátom slovenského jazyka v tej-ktorej krajine.³

Z riešenia projektov vznikol celý rad publikačných výstupov nielen na teoretickej úrovni (konkretizovaných do eko-lingvistických a jazykovo-politických, socio-etnických, etno-kultúrnych a jazykových kontextov problematiky), ale aj na praktickej úrovni, kde okrem

¹ Prvým v poradí bol ukončený projekt VEGA SAV 2/0093/09 s dobou riešenia 2009 – 2011 s názvom: „Jazykovo-komunikačné správanie slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku v situačnom kontexte intraetnického používania hovorenej slovenčiny“. Slovenská mládež na Slovensku bola tzv. kontrolnou vzorkou a týkala sa mladej generácie Slovákov žijúcich v národnostne zmiešaných oblastiach južného Slovenska.

Druhým v poradí bol projekt VEGA SAV 2/0035/14 s dobou riešenia 2014 – 2016 s názvom: „Jazykovo-komunikačné správanie slovenskej mládeže v Chorvátsku a v Srbsku v situačnom kontexte intraetnického používania hovorenej slovenčiny“.

² Pre výskumné projekty bolo príznačné, že riešili identickú problematiku a používali rovnakú metodiku skúmania situačného kontextu používania slovenského jazyka. So zámerom zachovania rovnakého prístupu riešenia a interpretácie výsledkov boli v prevažnej miere v oboch projektoch zastúpení identickí riešitelia, v tom-ktorom projekte doplnení o riešiteľov so zameraním na konkrétne etnikum.

Riešiteľov projektov tvoril kolektív pracovníkov z oblasti vedy (Spoločenskovedný ústav SAV Košice; Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV Bratislava) a školstva (Katedra slovanských filológií, Filozofická fakulta Univerzity J. A. Komenského v Bratislave; Katedra etnológie a mimoeurópskych štúdií, Filozofická fakulta Univerzity Cyrila a Metoda v Trnave, Katedra slovenského jazyka Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove).

³ Na území Maďarska a Slovenska bol terénny výskum realizovaný v roku 2010, na území Chorvátska a Srbska na prelome rokov 2014/2015. Vzhľadom na záujem Demokratického zväzu Slovákov a Čechov v Rumunsku o rozšírenie tohto typu výskumu aj v radoch Slovákov žijúcich v Rumunsku bol realizovaný identický výskum aj na národnostných školách v Rumunsku v roku 2015.

prezentácie marginálnych výsledkov jednotlivých riešiteľov⁴ vznikli dve publikácie, ktoré súhrnne prinášali najdôležitejšie empirické výsledky⁵.

Všetky doterajšie výstupy však prezentovali zistenia jednotlivo – v rámci riešenia toho-ktorého projektu.⁶ Uvedený materiál sa preto snaží komplexne, na jednom mieste, predstaviť najdôležitejšie výskumné zistenia v komparatívnej podobe, poukázať na jednotlivé špecifiká jazykových skupín, odlišnosti, ale aj spoločné „styčné body“ a tendencie jazykovo-komunikačného správania týkajúce sa slovenskej mládeže žijúcej na Dolnej zemi v štyroch krajinách: v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku.

⁴ Výstupy publikované v časopise *Človek a spoločnosť*. Napríklad monotematické číslo časopisu 3/2011 a 2/2015, dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/zoznam-rocnikov/>, Homišinová, M. (2012). Súčasná socioetnická a jazyková situácia slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku (kompendium teoretických poznatkov a empirických zistení). In *Človek a spoločnosť*, 15 (1). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-15-rok-2012/1/studie-a-clanky/sucasna-socioetnicka-a-jazykova-situacia-slovenskej-mladeze-v-madarsku-a-na-slovensku-kompendium-teoreticky-poznatkov-a-empiricky-zisteni/>, Výrost, J., Homišinová, M. (2016). Mother tongue in the hierarchy of values among young people with the Slovak nationality in Croatia and Serbia. In *Človek a spoločnosť*, 19 (4). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-19-rok-2016/4/studie-a-clanky/mother-tongue-in-the-values-among-young-people-with-the-slovak-nationality-in-croatia-and-serbia/> a Homišinová, M., Lenovský, L. (2016). Ethno-cultural Aspects of National life of Young People of Slovak nationality in Croatia and Serbia (theory and empirism). In *Človek a spoločnosť*, 19 (4). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-19-rok-2016/4/studie-a-clanky/ethno-cultural-aspects-of-national-life-of-young-people-of-slovak-nationality-in-croatia-and-serbia-theory-and-empirism/>

⁵ Homišinová, M., Slančová, D., Výrost, J., Ondrejovič, S. (2011). *Výskum hovorenej slovenčiny slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku*. Košice: SvU SAV. ISBN: 978-80-89524-05-1.; Homišinová, M. a kol. (2016). *Výskum hovorenej slovenčiny slovenskej mládeže v Chorvátsku a v Srbsku*. Košice: SvU CSPV SAV. ISBN: 978-80-9708509-7-0, 100s. Obidve publikácie vydal Spoločenskovedný ústav CSPV SAV Košice v elektronickej podobe (CD ROM) sprístupnenej na internetovej stránke ústavu www.svusav.sk v záložke publikácie ústavu.

⁶ V súčasnosti sa venujeme príprave komplexného materiálu, v ktorom sa bude realizovať komparácia dôležitých výskumných zistení všetkých štyroch jazykových skupín sledovaných minorít a jednej jazykovej skupiny zo Slovenska z národnostne zmiešanej oblasti s aplikáciou bilingválnej komunikácie.

I. Charakteristika Slovákov v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku

V štátoch mimo Slovenska žije množstvo našich krajanov. Najviac občanov Slovenska v súčasnosti migruje do Českej republiky, nasleduje Nemecko, Rakúsko, Veľká Británia či Írsko. K novým migračným destináciám však patrí tiež Dánsko, Nórsko či Nový Zéland. Informuje o tom koncepcia štátnej politiky SR vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí na obdobie rokov 2016 – 2020.⁷ Slovenská menšina s veľkým významom však existuje aj v Rumunsku a v bývalej Juhoslávii – v Srbsku a v Chorvátsku. Vedomie o existencii krajanov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku či v Chorvátsku, o ich živote a kultúre, je na Slovensku vo všeobecnosti slabé.

O Slovákoch v zahraničí

Hlavnou príčinou slovenského vyst'ahovalectva boli ťaživé hospodárske a sociálne podmienky, značná preľudnenosť a nedostatok existenčných možností v rodných krajoch a v domácom prostredí Slovenska. Do sveta odchádzali predovšetkým sociálne najslabšie vrstvy, teda tí, ktorým sa doma nedarilo zarobiť dostatok peňazí na prežitie. Okrem toho ľudia odchádzali aj z ideových a politických dôvodov. Avšak drvivá väčšina Slovákov odchádzala do sveta za prácou. V doterajšej, už takmer tri storočia trvajúcej histórii masového slovenského vyst'ahovalectva, možno vyčleniť dve hlavné obdobia a dva základné prúdy smerovania. Staršia vlna odchodu Slovákov do sveta spadá do obdobia od začiatku 18. do prelomu 19. a 20. storočia, keď jednotliví zemepáni a neskôr aj štátna správa organizovali osídľovanie viacerých oblastí bývalej rakúsko-uhorskej monarchie, ktoré po vytlačení Turkov z krajiny zostávali vyľudnené a hospodársky nevyužité. Keďže v tejto kolonizačnej vlne sa najväčší počet slovenských vyst'ahovalcov usadzoval v priestranstve

⁷ Koncepcia je vyjadrením trvalého záväzku štátu vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí, ktorý vyplýva z čl. 7a, hlavy I. Ústavy Slovenskej republiky, ďalej Deklarácie Národnej rady Slovenskej republiky z r. 1999 a Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky a jej príslušných uznesení, platných bilaterálnych dohôd a dokumentov relevantných medzinárodných organizácií týkajúcich sa problematiky národnostných menšín. Koncepcia deklaruje štátnopolitický záväzok o príbuzenskú menšinu v zahraničí a v kontexte historického vývoja charakterizuje súčasný stav slovenských národnostných menšín v strednej a východnej Európe a krajaňských komunít v západnej Európe a zámorí. Informácie prevzaté z portálu Úrad pre Slovákov žijúcim v zahraničí. Dostupné na: <http://www.uszz.sk/sk/vlada-sr-schvalila-koncepciu-statnej-politiky-slovenskej-republiky-vo-vztahu-k-slovakom-zijucim-v-zahranici-na-obdobie-rokov-2016-2020>

tzv. Dolnej zeme (Alföld – Veľká uhorská nížina), rozprestierajúcej sa na rozhraní Maďarska, Rumunska, Srbska a Chorvátska, pre týchto našich vystaľovalcov sa zaužívalo označenie dolnozemskej Slováci. Novšia vlna sociálneho vystaľovalectva spadá do obdobia konca 19. a začiatku 20. storočia. Smerovala do rozvinutých priemyselných krajín západnej Európy (Francúzsko, Nemecko, Belgicko, Rakúsko) a do zámoria (USA, Kanada, Argentína, Austrália a ďalšie). Naznačené dva hlavné prúdy a smery slovenského vystaľovalectva reprezentujú zároveň aj dva rozdielne trendy ďalšieho vývinu vystaľovalcov v novom prostredí. Súvisí to s odlišnosťou hospodárskych, sociálnych, politických, kultúrnych a ďalších pomerov krajín, v ktorých sa usadili a ktoré potom rozmanitým spôsobom vplývali na spôsob života a na národnokultúrny vývin našich krajanov v novom prostredí.⁸

Od prvých vystaľovaleckých vln na začiatku 18. storočia po súčasnosť odišlo zo Slovenska niekoľko miliónov ľudí. Mnohí z nich sa nikdy nevrátili, usadili sa a žijú vo viac ako 50 štátoch sveta a potomkovia mnohých tvoria už niekoľko rodových generácií. Sumárne čísla nepoznáme, štatisticky sa uvádzajú iba približné odhady a namiesto vecnej argumentácie sa neraz využívajú na ideové zdôvodnenia. Situácia sa mení v posledných desaťročiach, keď viaceré štáty pri oficiálnom sčítaní obyvateľstva štatisticky sledujú aj menšiny.

Predpokladaný počet Slovákov žijúcich v zahraničí je 2 236 730. Vyplýva to z odhadov štatistických úradov, krajanských spolkov, Ministerstva zahraničných vecí SR a zastupiteľských úradov. Záujmy zahraničných Slovákov reprezentuje Svetové združenie Slovákov v zahraničí (SZSZ) a Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí (ÚSZZ). Podľa Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí bol v roku 1991 odhadovaný počet Slovákov žijúcich vo svete až 2 660 000. V roku 2005 zaznamenali štatistiky ich pokles na približne dva milióny, ktorý sa do roku 2008 postupne zvýšil o viac ako 200 000 krajanov žijúcich v zahraničí.⁹

Je potrebné zdôrazniť, že v jednotlivých krajinách sa odhady o počte Slovákov značne líšia. Rôzne počty vznikajú predovšetkým v dôsledku rôzneho prístupu k sčítaniu: podľa národnosti na základe slobodného rozhodnutia, podľa údajov od starostov a obcí, podľa etnologických znakov (spoločná kultúra, tradície, obyčaje, symboly), podľa materinského

⁸ Botík, J. (2011). *Dolnozemskej Slováci. Tri storočia vystaľovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 13, 14.

⁹ Štatistika prevzatá z portálu Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Dostupné na: <http://www.uszz.sk/sk/pocty-a-odhady>

jazyka. V dôsledku toho zaznamenávame rôzne diskusie o reálnych počtoch Slovákov žijúcich v zahraničí (viď sčítanie v Maďarsku v roku 2011 na nasledujúcich stranách).

Podľa štatistík portálu Slovenské zahraničie „*po slovensky, okrem obyvateľov Slovenska, hovorí viac ako milión vysťahovalcov v USA a okolo 300 tisíc ľudí v Českej republike*“. Menšie rečové skupiny sa nachádzajú aj v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku, Chorvátsku, Bulharsku, Poľsku, Francúzsku, Nemecku, Belgicku, Rakúsku, Nórsku, Dánsku, Fínsku, Švédsku, Taliansku, Švajčiarsku, Holandsku, na Cypre, v Rusku a na Ukrajine, v Kirgizsku, Izraeli, Kanade, Juhoafrickej republike, Argentíne, Brazílii, v Uruguaji, v Austrálii, na Novom Zélande, vo Veľkej Británii a v niektorých ďalších krajinách. Celkovo štatistiky uvádzajú 65 krajín, v ktorých žijú Slováci a zaznieva slovenčina.¹⁰

Slovenčina je známa ako „esperanto“ slovanských jazykov, vníma sa ako najzrozumiteľnejšia aj pre používateľov iných slovanských jazykov.

Ochrana národnostných práv minorít v zahraničí a v legislatíve Slovenska

Status národnostných menšín, zakotvený v zákonoch, majú len Slováci žijúci v krajinách strednej a juhovýchodnej Európy. Prevažne ide o menšiny s hlbokými kultúrnymi tradíciami, vlastnou národnostnou inteligenciou a rozvetveným systémom spolkového života. Slováci žijúci v západnej Európe a v zámorí nemajú takýto právny status menšiny podľa zákonov daných krajín.

Niektoré európske krajiny uvedený status národnostných menšín „posilnili“ aj prijatím osobitného zákona na ochranu práv národnostných menšín. Zo susedných krajín má okrem Rakúska osobitný zákon o právach národnostných menšín ešte Česká republika, Maďarsko a Poľsko. Je nesporné, že takýto zákon zvyšuje právnu istotu postavenia národnostných menšín v danej krajine, vymedzuje ich práva a povinnosti. Tým, že Slovenská republika doteraz nedisponuje takýmto komplexným zákonom, postavenie národnostných menšín je neistejšie ako v uvedených susedných krajinách.

Právne postavenie Slovákov žijúcich v zahraničí vyplýva z Ústavy Slovenskej republiky, ktorá vo svojej I. hlave uzákonila článok 7a ústavného zákona č. 460/1992 Zb. Ústava

¹⁰ Štatistika prevzatá z portálu Slovenské zahraničie a Slovak Centre London. Dostupné na: <http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/stranka/7/statistiky-a-odhady>; <http://www.slovenskecentrum.sk/sk/news/read/5760/vo-svete-ziju-viac-ako-dva-miliony-slovakov#left>

Slovenskej republiky podporuje Slovákov žijúcich v zahraničí ako svoju ústavnú povinnosť: „Slovenská republika podporuje národné povedomie a kultúrnu identitu Slovákov žijúcich v zahraničí, podporuje ich inštitúcie zriadené na dosiahnutie tohto účelu a vzťahy s materskou krajinou.“¹¹

Prvou právnou úpravou, ktorá osobitne upravila postavenie Slovákov žijúcich v zahraničí, bol *Zákon o zahraničných Slovákoch* č. 70/1997 Z. z. V zákone bolo vymedzené, kto je zahraničný Slovákom a aké práva a povinnosti mu z tohto postavenia vyplývajú. Tento zákon bol zrušený a nahradený *zákonom* č. 474/2005 Z. z. o Slovákoch žijúcich v zahraničí a o zmene a doplnení niektorých zákonov, s účinnosťou od 1. januára 2006. Uvedený zákon upravuje postavenie zahraničného Slováka, jeho práva a povinnosti na území Slovenskej republiky, ako aj postup pri priznávaní statusu zahraničného Slováka a pôsobnosť ústredných orgánov štátnej správy vo vzťahu k zahraničným Slovákom.

Podľa zákona č. 474/2005 Z. z. o Slovákoch žijúcich v zahraničí a o zmene a doplnení niektorých zákonov Slovákom žijúcim v zahraničí je osoba, ktorá nemá trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a pod tento pojem patria: osoby, ktoré žijú v zahraničí, nemajú štátne občianstvo Slovenskej republiky, majú štátne občianstvo cudzieho štátu, prípadne sú osobami bez štátneho občianstva, hlásia sa však k slovenskej národnosti a majú záujem a zásluhy na rozširovaní, alebo udržiavaní slovenskej národnosti v zahraničí. Sú to však aj osoby, ktoré sa hlásia k slovenskej národnosti po svojich príbuzných v priamom rade. Podľa platnej právnej úpravy možno týmto osobám na základe žiadosti priznať postavenie Slováka žijúceho v zahraničí a vydať im osvedčenie Slováka žijúceho v zahraničí.

Okrem uvedených osôb však v zahraničí žijú dlhodobo, prípadne trvalo aj osoby, ktoré majú štátne občianstvo Slovenskej republiky a takisto sú Slovákami žijúcimi v zahraničí. V tomto prípade ide o slovenských štátnych občanov, na ktorých sa vzťahujú všetky všeobecne záväzné právne predpisy Slovenskej republiky a z nich vyplývajúce práva a povinnosti voči Slovenskej republike. Podľa platného zákona č. 474/2005 Z. z. ide tiež o Slovákov žijúcich v zahraničí, pokiaľ sa neprihlásia na trvalý pobyt v Slovenskej republike.

Pokiaľ ide o samotné právne postavenie Slováka žijúceho v zahraničí na Slovensku a jeho práva a povinnosti podľa všeobecne záväzných právnych predpisov, treba pri ich plnení a uplatňovaní zistiť, či ide o slovenského štátneho občana dlhodobo žijúceho v zahraničí,

¹¹ Ústava Slovenskej republiky, prvá hlava, prvý oddiel, článok 7a. Dostupné na: <http://www.slpk.sk/dokumenty/ustava.pdf>

alebo o osoby, ktoré si uchovávajú národné povedomie a buď ony, alebo ich ascendenti (predkovia) v priamom rade mali alebo majú slovenskú národnosť.

Uvedeným zákonom 474/2005 bol ku dňu 1. 1. 2006 zriadený Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, ktorý je rozpočtovou organizáciou napojenou na rozpočet Úradu vlády SR. Ten v spolupráci s ústrednými orgánmi štátnej správy a krajanskými organizáciami v zahraničí prijal už spomínanú *Koncepciu štátnej politiky starostlivosti o Slovákov žijúcich v zahraničí na obdobie 2016 – 2020*. Predložený materiál uplatňuje poznatky existujúcich prístupov k danej problematike v historickom, medzinárodnom a politickom kontexte. Definuje zásady, nástroje, ciele a okruhy úloh štátnej politiky v hodnotovom rámci národnej identity. Poukazuje na oblasti medzirezortnej koordinácie, odbornej spolupráce, súčinnosti štátnej správy a verejného sektora.¹²

Dolnozemskí Slováci

Postavenie a ďalší rozvoj každého minoritného spoločenstva determinujú mnohé faktory. Medzi nich môžeme radiť: sociálno-demografické faktory (napr. počet, vekové zloženie, zamestnanosť), etnické faktory (stav a rozvoj jednotlivých zložiek etnickej identity vrátane osobnej a skupinovej identity), etnická endogamia/heterogamia, právne aspekty (garancia a prax ochrany práv minorít), stav a rozvoj inštitucionálnej základne v školskej a kultúrnej sfére, stav a rozvoj mimoškolskej základne (občianska sféra), existenciu a fungovanie verejnej správy a samosprávneho minoritného systému, politické zastúpenie minorít (politické strany, hnutia, združenia, iniciatívy a pod.) a ešte mnohé ďalšie.¹³

Jeden z celkových smerov vývinu slovenských vystaňovalcov reprezentuje skupina, ktorú predovšetkým historiografia (ale aj súčasná sociálna veda) pozná pod etnonymom

¹² Koncepcia zohľadňuje potreby a špecifické podmienky slovenských národnostných menšín v strednej a východnej Európe a krajanských komunít v západnej Európe a v zámorí. Stanovuje parametre štátnej politiky vo vzťahu ku krajanom, vymedzuje formy a obsahy vzájomnej spolupráce, ako aj systém podpory pre upevňovanie a rozvoj ich národnej identity a spolupatričnosti. Podporu uchovania národnej, kultúrnej a jazykovej identity Slovákov žijúcich v zahraničí koncepcia nechápe len ako jednostranný akt štátnej starostlivosti, ale ako spoločné úsilie a spoluprácu, ktorá posilňuje význam a zodpovednosť krajanských spolkov, organizácií a osobností. Celá koncepcia je dostupná na:

http://www.uszz.sk/data/2017/KONCEPCIA_2016-2020_final.pdf

¹³ Homišinová, M. (2009). Slováci v Maďarsku a Maďari na Slovensku (empirická analýza konštrukcie etnickej identity). In *Človek a spoločnosť*, 12 (1). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-12-rok-2009/1/studie-a-clanky/slovaci-v-madarsku-a-madari-na-slovensku-empiricka-analyza-konstrukcie-etnickej-identity/>

„Dolnozemskí Slováci“.¹⁴ V čase feudalizmu sa desaťtisíce Slovákov usadili na Veľkej uhorskej nížine, ktorá sa označuje aj zaužívaným geografickým pojmom Dolná zem. Je to terajšie územie Maďarska, Srbska, Rumunska a z časti aj Chorvátska, na ktorom doteraz žije významná slovenská komunita. Na územie uvedených terajších štátov prichádzali zo začiatku výlučne roľníci, ktorí na tejto „chlebovej ceste“ popri tom, že tam našli živobytie, zohrali nenahraditeľnú úlohu pri zúrodňovaní pôdy. Na juhu bývalého Uhorska postupne založili osady, dediny a poľné mestá, ktoré majú dodnes poľnohospodársky charakter. Dôvody, pre ktoré sa mnohí presťahovali na „dolniaky“, boli rozličné. Najčastejšie šlo o cestovanie za zárobkom, ale napríklad i o migrovanie kvôli vierovyznaniu. Väčšina Slovákov, ktorí sa tam presťahovali v 18. storočí, bola totiž evanjelického vierovyznania, ktorého prívrženci boli v danom období na Slovensku prenasledovaní katolíkmi. Ako celok sa dolnozemskí Slováci vyznačujú viacerými spoločnými črtami, ale zároveň ich charakterizujú špecifické črty, ktorými sa diferencujú.

V kontexte výskumného zamerania na Slovákov resp. slovenskú mládež v Chorvátsku, Maďarsku, Srbsku a Rumunsku a upriamime pozornosť na:

- národnostné zloženie obyvateľstva v jednotlivých krajinách, lokalizácia slovenskej minority,
- materinský jazyk a národnosť,
- národnostné školstvo,
- miera inštitucionalizácie (zväzy, spolky, združenia a apod.) a kultúrny život.

¹⁴ Pojmy Dolná zem a dolnozemskí Slováci sa už dávnejšie, počnúc rozpadom Rakúsko-Uhorska (1918), začali čoraz viac dostávať do polohy historických kategórií. Od tohto predelu sa dolnozemskí Slováci stali zahraničnými Slovákami, a zároveň aj národnostnými menšinami nástupníckych štátov rozpadnutej monarchie. Ich ďalší vývin bol určovaný novými politickými, jazykovými, kultúrnymi a ďalšími danosťami novoutvoreného Maďarska, Rumunska, Juhoslávie, Chorvátska a Srbska. V dôsledku toho sa v spojitosti s dolnozemskými Slovákami, ktorých identita bola uhnetená v podmienkach niekdajšieho Uhorska, začali v nástupníckych štátoch uplatňovať nové identifikačné činitele, ako aj nové a rozdielne podoby sebauvedomovania a sebaopoznávaní kolektívnej tváre Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Juhoslávii, Chorvátsku a Srbsku. Botík, J. (2011). *Dolnozemskí Slováci. Tri storočia vystáhovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2011, 9.

1. 1 Slováci v Chorvátsku

Slovenská národnostná menšina na území dnešného Chorvátska sa formovala v rámci sťahovania obyvateľstva z preľudnených severných krajov Uhorska, z územia dnešného Slovenska do južných oblastí Habsburskej monarchie, zvlášť do častí Slavónie. Prví slovenskí kolonisti prišli do Slavónie už koncom 17. storočia ako obchodníci, sezónni robotníci alebo vojaci. Hromadnejšia kolonizácia nastala v druhej polovici 19. storočia a pokračovala až do začiatku 20. storočia. Migrácia za prácou bola najprv sezónna, neskôr aj trvalá. Osobitný migračný novodobý trend predstavujú príslušníci slovenskej národnosti, ktorí sa najmä z rodinných dôvodov (ženy vydaté za Chorvátov), v posledných 30 – 50 rokov prisťahovali na územie Chorvátska (Rijeka a okolie).¹⁵

Národnostné zloženie obyvateľstva a lokalizácia slovenskej minority

Slováci v Chorvátsku sa koncentrovanejšie nachádzajú v piatich župách: Vukovarsko-sriemskej, Osijecko-baranskej, Požegsko-slavonskej, Sisacko-moslavskej a Viroviticko-podravskej. Ďalší Slováci žijú rozptýlene po celom Chorvátsku. Slovenská menšina v Chorvátsku je koncentrovaná predovšetkým do oblasti mesta Osijek v Osijecko-baranskej župe (okresy Našice, Djakovo, Novska, Osijek, Vukovar). Určitý počet Slovákov žije aj v oblasti Sisaku.

V Chorvátsku žijú väčšinou Chorváti (90,42%), zatiaľ čo menšinové skupiny zahŕňajú Srbov (4,36%), Bosniakov, Maďarov, Talianov, Albáncov, Slovákov, Nemcov, Čechov, Rómov a ďalších (5,22%). Ústava Chorvátskej republiky výslovne špecifikuje 22 menšín.¹⁶

¹⁵ Informácie prevzaté z portálu Zväzu Slovákov v Chorvátsku, dostupné na: <https://www.savez-slovakia.hr/sk/o-zvazu>

¹⁶ Sú to Srbi, Česi, Slováci, Taliani, Maďari, Židia, Nemci, Rakúšania, Ukrajinci, Rusíni, Macedónci, Bosniaci, Slovinci, Čiernohorci, Rusi, Bulhari, Poliaci, Rómovia, Rumuni, Turci, Valasi a Albánci.

Tabuľka 1.1: Národnosti žijúce v Chorvátsku pri sčítaní obyvateľstva v roku 2011¹⁷

Národnosť	abs.	%
Chorváti	3 874 321	90,42
Srbi	186 633	4,36
Bosniaci	31 479	0,73
Moslimovia	7 558	0,17
Taliani	17 807	0,42
Albánci	17 513	0,41
Rómovia	16 975	0,4
Maďari	14 048	0,33
Slovinci	10 517	0,25
Česi	9 641	0,22
Slováci	4 753	0,11
Čiernohorci	4 517	0,11
Macedónci	4 138	0,1
Nemci	2 902	0,07
Rusíni	2 337	0,05
Ukrajinci	1 977	0,04
Rusi	906	0,02
Počet obyvateľov spolu	4 284 889	

Materinský jazyk a národnosť

Nová kapitola života slovenskej národnostnej menšiny v Chorvátsku sa datuje od vzniku samostatnej Chorvátskej republiky (1991), ktorá podporuje rozvoj národnostných menšín, ich právo na sebarealizáciu a zachovávanie a rozvíjanie kultúrneho dedičstva. Slováci sa v obnovennej ústave uvádzajú ako ústavná národnostná menšina so všetkými právami a povinnosťami.¹⁸

Údaje o počte Slovákov v Chorvátsku v minulosti nie sú spoľahlivé. V 19. storočí bol ich počet asi 30 tisíc. V roku 1900 tam žilo 17 342 Slovákov. Z prehľadu ďalších sčítaní je zrejmé, že dochádza k poklesu počtu obyvateľov hlásiacich sa k slovenskej minorite, keď každých desať rokov je ich počet približne o 1000 menej (v roku 1948: 10097 Slovákov; v roku 1953: 9750; v roku 1961: 8128; v roku 1971: 6483; v roku 1991: 5606). Sčítanie ľudu v roku 2001

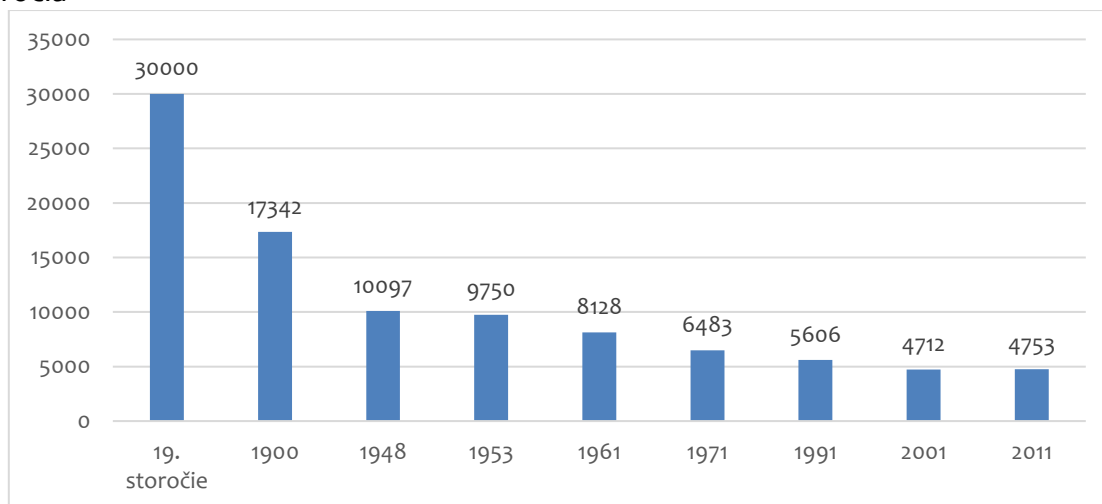
¹⁷ Zdroj: *Croatia Country Study Guide*. Volume 1 – Strategic Information and Developments. (2013). Croatia – USA : International Business Publications, 44. Údaje pozri aj na:

https://www.dzs.hr/eng/censuses/census2011/results/htm/e01_01_05/E01_01_05.html

¹⁸ Jančárová, A. (Ed.). (2000). *Slováci v Chorvátsku – minulosť a prítomnosť*. : Zborník materiálov z odborného seminára konaného v Bratislave 3. decembra 1999. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov, 11.

ukázalo, že k slovenskej národnosti sa hlási 4712 obyvateľov Chorvátska.¹⁹ Podľa posledného sčítania v roku 2011 bolo v Chorvátsku evidovaných 4753 Slovákov.

Graf 1.1: Počet obyvateľov slovenskej národnosti v Chorvátsku v priebehu minulého storočia²⁰

Čo sa však týka materinského jazyka, pri cenzu v roku 2011 uviedlo 3 792 obyvateľov Chorvátska za svoj materinský jazyk slovenčinu.²¹

Pri charakteristike jazyka Slovákov v Chorvátsku je potrebné zdôrazniť, že je nárečím oravsko-kysuckým a juho-stredoslovenským. Jazyk strednej a mladej generácie je zmiešaninou slovenčiny a chorvátčiny. Komunikácia v slovenčine má v rodinách klesajúcu tendenciu. K jazykovej asimilácii chorvátskych Slovákov v značnej miere prispela absencia slovenského školstva najmä v obciach strednej Slavónie. K asimilácii s majoritným chorvátskym spoločenstvom prispieva aj rovnaké vierovyznanie a blízkosť jazykov.²²

Školstvo

V súvislosti so školským systémom Slovákov v Chorvátsku je známe, že táto komunita ho nebudovala systematicky. Výnimkou sú Slováci v Iloku, ktorí si už v r. 1864 založili slovenskú

¹⁹ Kuric, A., Baksa, B. (2007). 15 rokov Zväzu Slovákov v Chorvátskej republike : Slováci v Chorvátsku včera, dnes, zajtra. Našice: Savez Slovaka u RH, 67.

²⁰ Zdroj: Državni zavod za statistiku. Online. Dostupné na: <https://www.dzs.hr/>

²¹ Zdroj: Državni zavod za statistiku. Online. Dostupné na: https://www.dzs.hr/eng/censuses/census2011/results/htm/eo1_01_09/Eo1_01_09.html

²² Homišinová, M., Výrost, J. (2015). Reč slovenskej mládeže žijúcej na Slovensku, v Maďarsku, Chorvátsku a Srbsku v reflexii výskumu. In *Človek a spoločnosť*, 18, (2). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-18-rok-2015/2/studie-a-clanky/rec-slovenskej-mladeze-zijucej-na-slovensku-v-madarsku-chorvatsku-a-srbsku-v-reflexii-vyskumu/>

cirkevnú (evanjelickú) základnú školu. Po nej bola založená aj štátna škola so slovenčinou ako oficiálnym jazykom s trvaním do roku 2003 (oficiálny jazyk školy sa zmenil na chorvátčinu, ostalo len vyučovanie predmetu: Slovenská reč a kultúra). V Jelisevci (stred Slavónska) sa vyučovanie slovenčiny začalo od roku 1936 avšak pre nezáujem o slovenčinu o rok zaniklo. Od roku 1973 sa do jelisaveckej školy vracia predmet – Pestovanie slovenského jazyka, ktorý sa učí dodnes. Okrem uvedených dvoch základných škôl sa slovenčina v súčasnosti vyučuje aj v Markovci Našickom, Lipovľanoch, Josipovci, Međuriči a Miljevcoch. Od roku 2003 sa vo všetkých základných školách vyučuje slovenčina ako Pestovanie slovenského jazyka a kultúry – model C.

Pre upevnenie etnickej identity Slovákov v Chorvátsku má nesporne veľký význam otvorenie Katedry slovakistiky na Univerzite v Záhrebe (1995) s otvorením lektorátu slovenského jazyka a literatúry ako voliteľného predmetu. Ako samostatný študijný odbor slovakistika na tejto univerzite existuje od akademického roku 1997/1998 a je jediným univerzitným študijným odborom slovenského jazyka a literatúry v Chorvátskej republike.²³ Od roku 1998 na Pedagogickej fakulte Univerzity Josipa Juraja Strossmayera v Osijeku bol založený lektorát slovenského jazyka (v dôsledku prechodu VŠ na Bolonský systém v roku 2005 lektorát zanikol).

Inštitucionalizácia a kultúrny život

Kultúrny život Slovákov sa v jednotlivých regiónoch v Chorvátsku, najmä v strednej Slavónii, formoval veľmi pomaly v dôsledku nedostatku slovenskej inteligencie, ktorá absentovala v sociálnej štruktúre slovenských prisťahovalcov. Po vzniku Československej republiky, v roku 1918, boli Slováci v Chorvátsku organizovaní v československých kultúrno-umeleckých spolkoch a v československých besedách. V Osijeku v roku 1914 vznikla Československá obec, a v roku 1921 bol založený Československý zväz, ktorý si vzal pod patronát školy a inicioval zakladanie knižníc, čítární a besied.²⁴ V osemdesiatych rokoch 20. storočia sa zmenilo meno Československého zväzu na Zväz Čechov a Slovákov v Chorvátsku, v rámci

²³ Homišinová, M., Výrost, J. (2015). Reč slovenskej mládeže žijúcej na Slovensku, v Maďarsku, Chorvátsku a Srbsku v reflexii výskumu. In *Človek a spoločnosť*, 18, (2). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-18-rok-2015/2/studie-a-clanky/rec-slovenskej-mladeze-zijucej-na-slovensku-v-madarsku-chorvatsku-a-srbsku-v-reflexii-vyskumu/>

²⁴ Počas II. svetovej vojny bola práca Československého zväzu zakázaná. Počas vojny Slovákom v Chorvátsku pomáhala Slovenská jednota. Po vojne Slovenská jednota zanikla a znovu sa aktivoval Československý zväz (1945) so sídlom v Daruvere, v rámci ktorého boli združené české a slovenské spolky v Chorvátsku.

ktorého slovenská a česká menšina mala spoločné vedenie, spoločný majetok (Československý dom v Daruvaru) a časopis Jednota. Väčšiu samostatnosť Slováci dosiahli v roku 1981, keď pri Zväze Čechov a Slovákov vznikla odbočka pre Slovákov. Snahy o založenie celochorvátskej kultúrnej ustanovizne Slovákov v Chorvátsku sa zjavujú začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia.²⁵

Po vzniku Chorvátskej republiky sa predstavitelia slovenských spolkov dohodli vystúpiť z členstva Zväzu Čechov a Slovákov a tak si 14. júna 1992 založili vlastnú spoločenskú organizáciu pod názvom **Matica slovenská v Chorvátsku**. Jej úlohou bolo zachovať slovenskú rodinu, jej povedomie a identitu, otvoriť výchovno-vzdelávacie centrum, pestovať materinskú reč a krásnu literatúru v školách, rozvíjať kultúrnu a vydavateľskú činnosť a zabezpečiť politické zastúpenie slovenskej minority na lokálnej aj celoštátnej úrovni. Neskôr, v roku 1998, sa jednotlivé Matice slovenské (celkovo v 16 mestách a obciach) zjednotili a začlenili sa do jednotného **Zväzu Slovákov v Chorvátsku** (1998) so sídlom v Našiciach. Ciele Zväzu boli identické: podporovať národnú kultúru, osvetu, umenie a šíriť národné povedomie Slovákov.

Zväz Slovákov 2. októbra 2010 na zasadnutí výkonného výboru prijal uznesenie o založení kultúrnej ustanovizne, ktorej súčasný úplný názov je **Slovenské kultúrne centrum Našice** (SKC Našice). Jeho poslaním je predstavovať, udržiavať a rozvíjať tradičnú a súčasnú kultúru Slovákov v Chorvátskej republike. Centrum vykonáva informačno-dokumentárnu činnosť, spracúva a dokumentuje materiály zo života slovenskej menšiny v Chorvátsku, organizuje edukačné a informačné podujatia. V najširšom slova zmysle SKC Našice svoje pôsobenie zameriava na udržanie a rozvoj kultúry slovenskej menšiny, ako aj na jej prezentáciu na území Chorvátska a v rámci európskeho spoločenstva.

Súčasná spolková a kultúrna činnosť Slovákov v Chorvátsku je zameraná na prekonávanie problémov, ktoré sa vyskytujú v oblastiach: kultúry (prezentácia kultúrnych a spoločenských hodnôt); školstva (dôraz je kladený na výchovu a vzdelávanie detí); spolupráce s partnerskými zahraničnými i domácimi ustanovizňami;²⁶ dokumentačnej

²⁵ Jančárová, A. (Ed.). (2000). *Slováci v Chorvátsku – minulosť a prítomnosť*. : Zborník materiálov z odborného seminára konaného v Bratislave 3. decembra 1999. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov, 10-11. Kuric, A., Baksa, B. (2007). *15 rokov Zväzu Slovákov v Chorvátskej republike : Slováci v Chorvátsku včera, dnes, zajtra*. Našice: Savez Slovaka u RH, 70, pozri aj: <https://www.savez-slovaka.hr/sk/o-zvazu>

²⁶ Zväz Slovákov v Chorvátsku spolupracuje so spolkami a inštitúciami ako Matica chorvátska, Spoločnosť chorvátsko-slovenského priateľstva, Rada pre národnostné menšiny, Úrad pre národnostné menšiny

a informačnej činnosti; budovania členskej základne, centier a strešnej organizácie; budovania podmienok na realizáciu stanovených kultúrno-spoločenských podujatí.²⁷

V roku 1992 sa Matica slovenská v Chorvátsku rozhodla vydávať časopis **Prameň**, ktorého hlavnou úlohou je zjednocovať, kultúrne povznášať, informovať, realizovať sa v publicistickej a literárnej činnosti a v neposlednom rade prezentovať sa na verejnosti. Práve v tomto časopise vznikali prvé pokusy o zverejnenie informácií o histórii slovenských obcí v Chorvátsku, životné príbehy, aktuality a literárne pokusy. Prvé číslo bolo vydané za účelom zverejnenia správy o založení Matice slovenskej a podporila ho Matica slovenského v Martine. Mesačne vychádzalo pravidelne až od roku 1997. Redakcia časopisu pôvodne sídlila v meste Našice, od tej doby sa mnohokrát sťahovala, a dnes sa schádza opäť v Našiciach. *Prameň* finančne podporuje Rada pre národnostné menšiny v Chorvátsku. Časopis informuje najmä o aktualitách v jednotlivých maticiach, o náboženských sviatkoch, o uskutočnených akciách, o schôdkach Matice slovenskej a Zväze Slovákov, ďalej prináša rozhovory s významnými členmi slovenskej menšiny a uverejňuje detskú literárnu tvorbu. Okrem časopisu *Prameň* má slovenská menšina k dispozícii aj rozhlasové vysielanie, ktoré informuje o práci tejto minority. Už v 80. rokoch 20. storočia prebiehalo v Rádiu Vukovar vysielanie v slovenčine. Poprední predstavitelia Slovákov v Chorvátsku dlho žiadali o začlenenie slovenského jazyka do celoštátneho vysielania, a toto pranie sa im splnilo v roku 2002 (15 minút slovenčiny týždenne) v chorvátskom Rádiu Osijek a od roku 2004 došlo k navýšeniu na 30 minút slovenčiny týždenne. Bola to historická udalosť, pretože od tej chvíle sa slovenský jazyk, piesne a hudba vysielajú takmer na celom území Chorvátska. Chorvátska televízia vo vysielaní pre národnostné menšiny s názvom **Prizma** zverejňuje spoločensko-kultúrne aktivity slovenskej menšiny.²⁸

v Chorvátsku, Ministerstvo kultúry Chorvátskej republiky, Veľvyslanectvo SR v Záhrebe, Ministerstvo kultúry SR, Ministerstvo školstva SR, Dom zahraničných Slovákov, Dom zahraničných stykov, Matica slovenská, Generálny sekretariát pre Slovákov v zahraničí, Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí atď. Kokaisl, P., Štolfová, A., Zychová, J., Hanuš, P. a kol. (2014). *Po stopách Slovákov ve východní Evropě. Polsko, Ukrajina, Maďarsko, Rumunsko, Srbsko, Chorvatsko a Černá Hora*. Praha: Nostalgie.

²⁷ Jančárová, A. (Ed.). (2000). *Slováci v Chorvátsku – minulosť a prítomnosť*. : Zborník materiálov z odborného seminára konaného v Bratislave 3. decembra 1999. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov, 33.

²⁸ Kokaisl, P., Štolfová, A., Zychová, J., Hanuš, P. a kol. (2014). *Po stopách Slovákov ve východní Evropě. Polsko, Ukrajina, Maďarsko, Rumunsko, Srbsko, Chorvatsko a Černá Hora*. Praha: Nostalgie, 297.

1. 2 Slováci v Srbsku

Slovenská menšina sa udržala aj v Srbsku. Počas 270 rokov sa tu sformovala rozsiahla slovenská komunita s vysokým stupňom originality mimo územia Slovenska. Kompaktne osídlené územie, vlastné miestne a obecné zastupiteľstvá, tradícia činnosti kultúrnych spolkov, dobre rozvinuté menšinové školstvo, silné postavenie cirkvi a dobré podmienky používania slovenského jazyka zabezpečujú generačný prenos pôvodných kultúrnych hodnôt, obyčajov, zvykov, folklóru, ale aj ich špecifický rozvoj a obohacovanie v nových podmienkach.

Národnostné zloženie obyvateľstva a lokalizácia slovenskej minority

V Srbsku žije niekoľko desiatok tisíc Slovákov, z čoho najväčšia časť v oblasti Vojvodina. Tá je teda právom pokladaná za akési hlavné centrum zahraničných Slovákov. Slováci v Srbsku (vo Vojvodine) žijú už vyše 270 rokov vo všetkých troch regionálnych celkoch (v Báčke, v Banáte a v Srieme). Celkovo zo 464 obcí vo Vojvodine v trinástich Slováci tvoria väčšinu. Existuje tu šesť úradných jazykov: srbčina, maďarčina, slovenčina, rumunčina, chorvátčina a rusínčina.

V roku 2000 sa v Srbsku uskutočnili demokratické zmeny, ktoré umožnili nové usporiadanie menšinového života. Mimoriadne citlivú otázku bolo treba vyriešiť vhodným modelom zriaďovania kultúrnej autonómie pre takmer dvadsať národnostných spoločenstiev, ktoré žili v prvom desaťročí 21. storočia najprv v ZR Juhoslávia, neskôr v štátnom zväzku Srbska a Čiernej Hory a následne v Srbskej republike. Tak bol vydaný Zákon o ochrane práv a slobôd národnostných menšín (2002), na ktorého základoch bola založená aj Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny (2003) a následne upravený aj celý korpus kultúrnej infraštruktúry Slovákov žijúcich v Srbsku. V roku 2009 sa prvýkrát konali priame voľby do najvyššieho zastupiteľského úradu Slovákov v Srbsku – Národnostnej rady slovenskej národnostnej menšiny a vtedy sa do osobitného voličského zoznamu zapísalo vyše 32 000 Slovákov, ktorí žijú v 44 obciach v Srbsku.²⁹

Podľa cenzu v roku 2011 malo Srbsko 7 186 862 obyvateľov. 83,32% tvorili obyvatelia srbskej národnosti, zvyšok príslušníci iných národností. Z nich mali najväčšie zastúpenie príslušníci

²⁹ Informácie prevzaté z portálu Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov. Dostupné na: <http://www.slovackizavod.org.rs/kultura-i-sira-javnost/12947>

maďarskej národnosti 3,53% a Rómovia 2,05%. Príslušníci slovenskej menšiny obsadili s 0,73% šieste miesto.

Podľa výsledkov sčítania obyvateľstva, domácnosti a bytov, ktoré sa uskutočnilo v októbri 2011 žije v Srbsku 52 750 Slovákov. V porovnaní so sčítaním pred desiatimi rokmi (v roku 2002 Slovákov bolo 59 021 – 0,79% z celkového počtu 7 498 001 obyvateľov Srbska bez údajov pre Kosovo a Metóchiu) sa počet Slovákov v Srbsku zmenšil o 6271, teda o niečo viac ako 10%.

Tabuľka 1.2: Národnosti žijúce v Srbsku pri sčítaní obyvateľstva v roku 2011³⁰

Národnostná menšina	abs.	%
Srbi	5 988 150	83,32
Maďari	253 899	3,53
Rómovia	147 604	2,05
Bosniaci	145 278	2,02
Chorváti	57 900	0,81
Slováci	52 750	0,73
Čiernohorci	38 527	0,54
Valachovia	35 330	0,49
Rumuni	29 332	0,41
Juhoslovania	23 303	0,32
Macedónci	22 755	0,32
Bulhari	18 543	0,26
Rusíni	14 246	0,20
Albánci	5 809	0,08
Ukrajinci	4 903	0,07
Nemci	4 064	0,06
Slovinci	4 033	0,06
Rusi	3 247	0,05
Počet obyvateľov spolu	7 186 862	

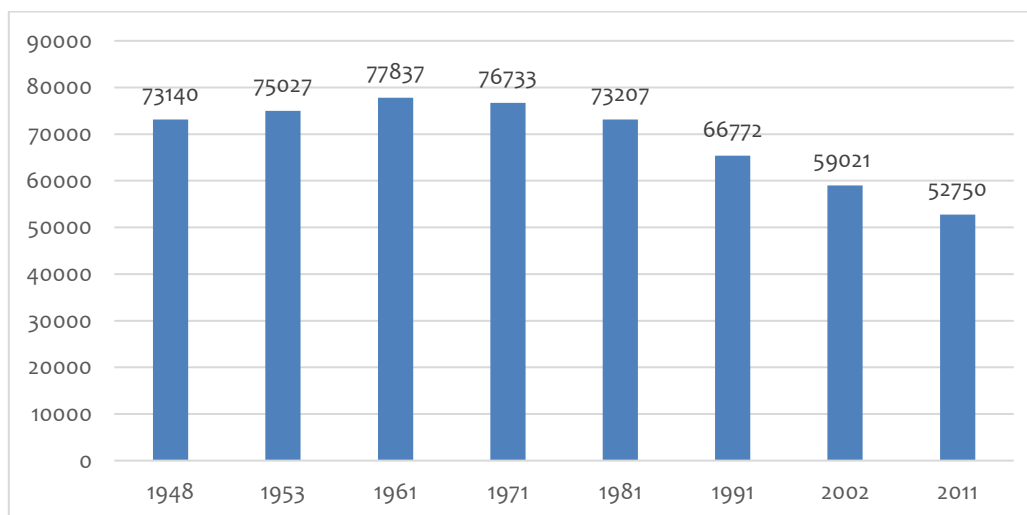
Materinský jazyk a národnosť

K väčšiemu poklesu počtu obyvateľov slovenskej národnosti dochádza od 70. rokov 20. storočia. Ešte výraznejší pokles počas posledných 20 rokov je poznamenaný predovšetkým občianskou vojnou. Hoci sa Slovákov nedotkla priamo, ovplyvnila ich ekonomickú situáciu. To spoločne s faktom, že majú cestu späť na Slovensko stále otvorenú, spôsobuje výrazný

³⁰ Informácie prevzaté z portálu OPBC Statistical Office of the Republic Serbia. Dostupné na: <http://arhiva.stat.gov.rs/WebSite/Default.aspx>

pokles ich počtu. K stálemu poklesu počtu Slovákov v Srbsku prispieva predovšetkým veľmi malá šanca nájsť si tu prácu. To spôsobuje vážny problém, pretože do zahraničia odchádza veľká časť mladej generácie. Vzhľadom na skutočnosť, že v období rokov 1991 – 2002 tento počet klesol o 11,78%, možno konštatovať, že dynamika poklesu počtu príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny zostala na rovnakej úrovni.

Graf 1.2: Počet Slovákov v Srbsku deklarujúcich slovenskú národnosť v rokoch 1948 – 2011³¹

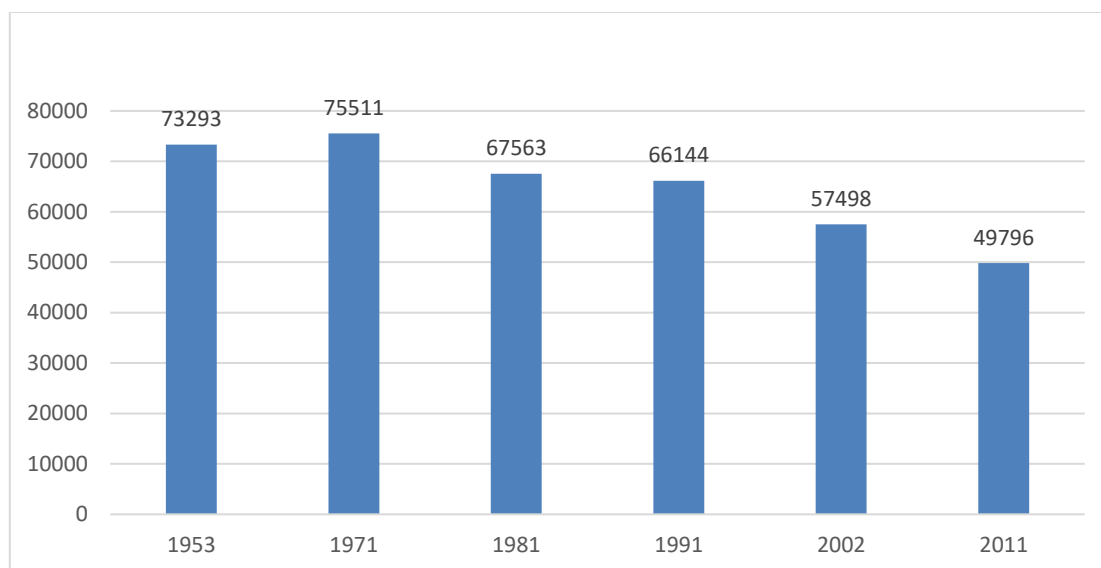
V Srbsku Slováci medzi sebou bežne hovoria slovensky. Nie je problém tento jazyk počuť na uliciach aj v rodinách. Všetci bez výnimky tiež hovoria jazykom väčšinového obyvateľstva. Slovenčina, ktorou tu hovoria takmer všetci srbskí Slováci, je na veľmi vysokej úrovni. V slovenských obciach dokonca dochádza k situáciám, keď sa srbská majorita stáva menšinou. Ak sa napríklad nejaká Srбка vydá za Slováka a žijú v jednej zo slovenských dedín, väčšinou sa naučí po slovensky. Ak je však problém v nejakej vete či slovíčku, miestnym nerobí žiadny problém plynule prejsť do srbčiny. Z tohto pohľadu sú plne bilingválni. Slovensky sa teda hovorí v rodinách, na slávnostiach, medzi priateľmi a samozrejme aj v školách. Práve vďaka vyučovaniu slovenčiny na školách sa jazyk udržiava aj u mladej generácie, ktorá tak preberá štafetu pri uchovávaní národnej identity Slovákov v Srbsku, ktorej neoddeliteľnú časť tvorí práve schopnosť hovoriť po slovensky. Srbská slovenčina

³¹ Zdroj: Obyvateľstvo podľa národnosti pri sčítaní obyvateľstva v rokoch 1948 – 2011. In: 2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia. Online. Dostupné na: http://podz.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Knjiga4_Veroispovest.pdf .

sa v určitých ohľadoch od spisovnej slovenčiny líši. Je ale nutné spomenúť, že ani v rámci Srbska slovenčina nemusí byť vždy všade úplne rovnaká.³²

Aj napriek tomu však počet obyvateľov, ktorý za svoj materinský jazyk považujú slovenčinu postupne klesá (viď graf 1.3).

Graf 1.3: Počet Slovákov v Srbsku deklarujúcich slovenský materinský jazyk v rokoch 1953 – 2011³³

Školstvo

Slovenská komunita má vlastný systém slovenského národnostného školstva na všetkých úrovniach vzdelávania. Možnosť vzdelávať sa v materinskom jazyku majú Slováci v každej dedine alebo meste, kde majú výraznejšie zastúpenie (napr. Padina, Kulpín, Hložany, Báčska Palanka, Lug ...). Buď je tam priamo slovenská škola, alebo sa v srbskej škole nachádza slovenská trieda. Do slovenských tried môžu chodiť aj deti inej národnosti ako slovenskej. Sedem materských škôl je výlučne slovenských a sedem je zmiešaných so srbským jazykom. Na 10 základných školách sa výučba realizuje výlučne v slovenskom jazyku a až na 40 základných školách sa učí slovenský jazyk fakultatívne, ako voliteľný predmet. Zo stredných škôl poskytuje vzdelanie v slovenskom jazyku Slovenské

³² Kokaisl, P., Štolfová, A., Zychová, J., Hanuš, P. a kol. (2014). *Po stopách Slovákov ve východní Evropě. Polsko, Ukrajina, Maďarsko, Rumunsko, Srbsko, Chorvatsko a Černá Hora*. Praha: Nostalgie, 255-257.

³³ Zdroj: Obyvateľstvo podľa materinského jazyka pri sčítaní obyvateľstva v rokoch 1948 – 2011. In: *2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia*. Online. Dostupné na: http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Knjiga4_Veroispovest.pdf.

gymnázium v Báčskom Petrovci (založené v r. 1919). S fakultatívnym vyučovaním slovenčiny je gymnázium v Kovačici, Starej Pazovej a Báčskej Palanke. Okrem toho je slovenčina fakultatívnym predmetom na štyroch stredných odborných školách (ekonomické a technické) v Starej Pazovej a Báčskej Palanke.

Vysokoškolské vzdelanie v odbore slovenský jazyk a literatúra poskytuje Katedra slovakistiky na Filozofickej fakulte univerzity v Novom Sade a Lektorát slovenského jazyka pôsobí aj na Univerzite v Belehrade. V Báčskom Petrovci pôsobí detašované pracovisko Pedagogickej fakulty v Sombore, ktoré pripravuje slovenských pedagógov pre základné školy.³⁴

Ďalším závažným problémom je nedostatok učiteľov, ktorí môžu vyučovať v slovenskom jazyku. Tento problém vzniká jednak kvôli predpisom a tiež kvôli tomu, že je málo absolventov pedagogických odborov. Od roku 2014 platí v Srbsku zákon, že každý novo vyštudovaný učiteľ musí odpracovať rok ako prax. Za tú však nedostáva žiadne peniaze.³⁵

Väčšina mladých ľudí ale odchádza študovať do zahraničia, predovšetkým na Slovensko. Z 30 ľudí zostáva v Srbsku iba okolo sedem. Jedným z dôvodov je poskytovanie vysokých štipendií na univerzitách na Slovensku. Slovenská vláda touto „podporou“ do značnej miery slovenskú menšinu skôr likviduje, než že by jej pomáhala. Väčšina mladých totiž zostáva na Slovensku aj po dokončení štúdií. Tento stav je dôsledkom toho, že ekonomická situácia je v Srbsku po vojnách v 90. rokoch horšia ako na Slovensku. S tým úzko súvisí aj otázka jazyka. Medzi staršou generáciou je možné nájsť dve skupiny. Prvá, ktorá dlhšiu dobu študovala či pracovala na Slovensku a druhá skupina, ktorá celý život trávila v Srbsku. Pri prvej skupine je počuť, že používajú slovenčinu výrazne čistejšiu. Aj v slovnej zásobe sa ukazujú isté odlišnosti. Tí, ktorí žili celý život v Srbsku, používajú viac výrazov zo srbčiny a slov vzniknutých postupným prelínaním týchto dvoch jazykov. U mladej generácie sa druhá skupina postupne vytráca.

³⁴ Homišinová, M., Výrost, J. (2015). Reč slovenskej mládeže žijúcej na Slovensku, v Maďarsku, Chorvátsku a Srbsku v reflexii výskumu. In *Človek a spoločnosť*, 18 (2). Dostupné na internete: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-18-rok-2015/2/studie-a-clanky/rec-slovenskej-mladeze-zijucej-na-slovensku-v-madarsku-chorvatsku-a-srbsku-v-reflexii-vyskumu/>

³⁵ Kokaisl, P., Štolfová, A., Zychová, J., Hanuš, P. a kol. (2014). *Po stopách Slovákov ve východní Evropě. Polsko, Ukrajina, Maďarsko, Rumunsko, Srbsko, Chorvatsko a Černá Hora*. Praha: Nostalgie, 258-259.

Inštitucionalizácia a kultúrny život

Na základe Zákona o ochrane práv a slobôd národnostných menšín vznikla v roku 2003 **Národnostná rada Slovákov v Srbsku** (NRSS), ktorá je v súčasnosti oficiálnym reprezentantom slovenskej menšiny v Srbsku a Čiernej Hore. Okrem tejto organizácie je najväčšou a tradičnou krajanovou, kultúrno-spoločenskou organizáciou **Matica slovenská v Srbsku**. Ďalšími organizáciami krajanov sú **Spolok vojvodinských slovakistov**, **Galéria Zuzky Medved'ovej**, **Galéria K. M. Lehotského**, **Galéria insitného umenia v Kovačici**, **Múzeum vojvodinských Slovákov**, **Slovenské vojvodinské divadlo**, **Knižnica Štefana Homolu**, **Spolok pre zachovanie tradícií Kysáča**, a mnohé iné. V krajine pôsobí aj slovenská politická strana – Slovenská ľudová strana (SLS). Kultúra vojvodinských Slovákov je na vysokom stupni rozvoja takmer vo všetkých umeleckých žánroch (ľudová tvorba, hudobno-umelecké a folklórne súbory a telesá, literárna tvorba a kritika, výtvarné umenie, knihovníctvo). Okrem Slovákov v Selenči, kde je polovica Slovákov katolíckeho a polovica evanjelického vierovyznania, sa takmer všetci príslušníci slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku hlásia k Slovenskej evanjelickej cirkvi a. v., na čele ktorej je biskup Samuel Vrbovský. Slovenská evanjelická cirkev vydáva **Evanjelický hlásnik** (mesačník), **Ročenku**, **Otvorené dvere** a **Padinské zvony**.

Občianske združenie – **Matica slovenská v Srbsku** bola založená v roku 1932 so sídlom v Báčskom Petrovci s cieľom hájenia záujmov Slovákov v Srbsku a zachovania slovenskej kultúry a slovenského jazyka v inoetnickom prostredí. V súčasnosti jej miestne organizácie pôsobia v každom meste, kde Slováci žijú. Okrem Matice slovenskej tu pôsobí mnoho slovenských spolkov, taktiež **Asociácia slovenských pedagógov**.

Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov (2008) je najmladšou z týchto inštitúcií a implementuje politiku zachovávanania, zveľaďovania a rozvoja slovenskej vojvodinskej kultúry v jej najširšom kontexte. K sieti profesionálnej starostlivosti o kultúrne dedičstvo a súčasnú kultúrnu tvorbu patrí bezpochyby aj rad ochotníckych spolkov, združení, mimovládnych organizácií a súkromných iniciatív,³⁶ ktorých entuziazmus a hlboké slovenské cítenie dotvárajú celkový obraz životaschopnej slovenskej menšiny v Srbsku.

³⁶ Združenie remeselníkov, Farmársky klub, Slovenský kultúrno-umelecký spolok P. J. Šafárik, atď.

Vydavateľskú činnosť v slovenskom jazyku zabezpečuje v Báčskom Petrovci Slovenské vydavateľské centrum, ktoré sa kedysi volalo Obzor a neskôr bolo transformované na **vydavateľstvo Kultúra**. Verejnú informovanosť v slovenskom jazyku zabezpečujú tri druhy masmediálnych prostriedkov: tlač (noviny **Hlas ľudu, Rovina, Vzlet, Zornička**), rozhlas (centrálne v Novom Sade a okolo 10 lokálnych rozhlasových staníc) a TV (od roku 1975 v Novom Sade, miestne TV stanice v Báčskom Petrovci, Kovačici a Pančeve). V dôsledku uvedených skutočností, ako aj pomerne silným zastúpením endogamie (slovenské manželstvá), si Slováci v Srbsku doteraz zachovávajú nielen slovenský jazyk a kultúru, ale aj tradície.

1.3 Slováci v Rumunsku

Jednotlivé oblasti Rumunska boli Slováckmi osídľované v rôznych časových etapách a migračných vlnách. Odchod osmanských Turkov v roku 1699 a porážka posledného stavovského povstania (1711) znamenali v hospodárskom a spoločenskom vývoji prelom nielen v Uhorsku, ale i celej strednej Európe – veľké migračné pohyby, najmä zo severu na juh, ovplyvnili národnostnú štruktúru obyvateľstva v bývalom Uhorsku.³⁷ Do Rumunska prišli Slováci z rôznych oblastí dnešného Slovenska (Gemers, Spiš, Zemplín, Orava, Kysuce, Zvolen). Pohyb však nenastával iba zo spomínaných žúp dnešného Slovenska smerom do dnešného Rumunska, ale migrácia nastala vo viacerých vlnách a Slováci osídľovali územia v Rumunsku aj príchodom z území „Dolnej zeme“. Časom bola živá aj neustála vnútorná migrácia medzi Slováckmi v rámci slovenských komúní v Rumunsku.

Medzi Slováckmi a príslušníkmi iných národností neexistovala iba priestorová bariéra spôsobená prírodnými podmienkami, ale aj, v mnohých ohľadoch významnejšia, bariéra kultúrna (jazyková, náboženskej) a sociálna (mesto – vidiek, spôsob obživy, atď.). Slovenská menšina v Rumunsku si, cez svoj pomerne malý počet, dokázala udržať svoju národnú identitu a ako celok nepodľahla asimilácii viac ako dve storočia.

³⁷ Bošelová, M. (2015). Slovenská minorita v Rumunsku – etnokultúrne kontexty. In *Človek a spoločnosť*, 18 (2). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-18-rok-2015/2/studie-a-clanky/slovenska-minorita-v-rumunsku-etnokulture-kontexty/>

Národnostné zloženie obyvateľstva a lokalizácia slovenskej minority

Samotná slovenská minorita v Rumunsku sa v súčasnosti nachádza v dvoch hlavných oblastiach: v Bihorskej, ktorá sa vyznačuje predovšetkým katolicizmom a v okolí Nadlaku s prevažujúcimi prvkami luteránstva.

V roku 2002 podľa sčítania obyvateľstva žilo v Rumunsku 17 226 občanov hlásiacich sa k slovenskej národnosti. Podľa administratívneho členenia v Rumunsku až polovica (48%) obyvateľstva žije iba v piatich veľkých komúnach (funguje tu systém komún – kde k jednej väčšej obci je pričlenených niekoľko okolitých menších). Najväčšími slovenskými komunami sú (podľa sčítania v roku 2002)³⁸: mesto Nadlak (3885 Slovákov); komúna Popešť³⁹ (1305 Slovákov); komúna Nová Huta⁴⁰ (1264 Slovákov); komúna Siplak⁴¹ (934 Slovákov); komúna Plopiš⁴² (901 Slovákov). Podľa sčítania v roku 2011 sa k slovenskej národnosti prihlásilo už len 13 654 obyvateľov.

Aj keď je Rumunsko považované za národnostne veľmi pestrý štát, podiel hlavného etnika, Rumunov, je pomerne vysoký. Pre väčšinu národnostných menšín v Rumunsku je však typické súvislé osídlenie, a tak aj keď je ich počet (a podiel) v celoštátnom meradle veľmi nízky, v danej oblasti je príslušná národnostná menšina pomerne dosť výrazná (to platí aj pre slovenskú menšinu). Hneď po Rumunoch majú najväčšie zastúpenie Maďari 6,1%, nasledujú Rómovia 3,09%, Ukrajinci 0,25% a Nemci 0,18%.

Tabuľka 1.3: Národnosti žijúce v Rumunsku pri sčítaní obyvateľstva v roku 2011⁴³

Národnostná menšina	abs.	%
Rumuni	16 792 969	83,46
Maďari	1 227 623	6,1
Rómovia	621 573	3,09
Ukrajinci	50 920	0,25
Nemci	36 042	0,18
Turci	27 698	0,14
Rusi	23 487	0,12
Srbi, Chorváti, Slovinci	23 484	0,12
Tatári	20 282	0,1

³⁸ Slováci v Rumunsku. Súčasný stav. Online. Dostupné na: <http://www.slovacivrumunsku.sk/01-suc.php>

³⁹ (sem patria obce obývané Slovákami: Popešť, Bodonoš, Vojvoz, Varza!)

⁴⁰ (sem patria všetky obce v rámci komúny, všetky sú obývané Slovákami: Nová Huta, Stará Huta, Židáreň, Sočet)

⁴¹ (sem patria obce obývané Slovákami: Siplak, Boromlak, Fogaš, Čerpotok, Ritoblaga)

⁴² (sem patria obce obývané Slovákami: Plopiš, Gemelčíčka, Jaz)

⁴³ Kokaisl, P., Štolfová, A., Zychová, J., Hanuš, P. a kol. (2014). *Po stopách Slovákov v východní Evropě. Polsko, Ukrajina, Maďarsko, Rumunsko, Srbsko, Chorvatsko a Černá Hora*. Praha: Nostalgie, 175-176.

Slováci	13 654	0,07
Bulhari	7 336	0,04
Gréci	3 668	0,02
Židia	3 271	0,02
Poliaci	2 543	0,01
Česi	2 447	0,01
Arméni	1 361	0,01
ostatní	1 263 354	6,28
Počet obyvateľov spolu	18 858 287	

Základné práva národnostných menšín v Rumunsku sú zakotvené jednak v ústave, jednak v niektorých zákonoch riešiacich okrem iného aj menšinovú problematiku. Najväčší vplyv na právne postavenie menšín má predovšetkým volebný zákon (35/2008)⁴⁴, zákon o miestnej verejnej správe (215/2001)⁴⁵ a školský zákon (84/1995)⁴⁶. Pre dohľad na dodržiavanie menšinových práv a pre riešenie problémov spojených s postavením menšín boli zriadené viaceré inštitúcie. Významné miesto medzi nimi zaujíma Rada národnostných menšín (Consiliul Minorităților nationale), v ktorej sú združené organizácie zastupujúce dvadsať štátom uznaných historických menšín. Rada zabezpečuje napríklad prerozdelenie finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu určených menšinovým organizáciám. Členstvo v rade má rozhodujúci význam pre účasť menšinových organizácií v parlamentných voľbách.⁴⁷

Materinský jazyk a národnosť

Spôsob života Slovákov v Rumunsku bol a stále je nepretržite sa vyvíjajúcim spoločensko-kultúrnym systémom, veľmi živo a prirodzene reagujúcim na okolité prostredie a okolnosti, ktoré so sebou prinášajú jednotlivé historické obdobia.

Takmer pre všetkých rumunských Slovákov je najdôležitejším atribútom ich slovenskej identity slovenský jazyk, pričom Slováci žijúci v Rumunsku označujú slovenčinu za svoj materinský jazyk. Pri rozhovoroch je obvyklé miešať slovenčinu s rumunčinou. Dochádza však k úpadku slovenčiny, čo je zapríčinené migráciou slovenských obyvateľov do iných

⁴⁴ Zákon je dostupný na:

<http://www.becparlamentare2008.ro/legislat/monitorul%20oficial%20nr.%20196-2008.pdf>

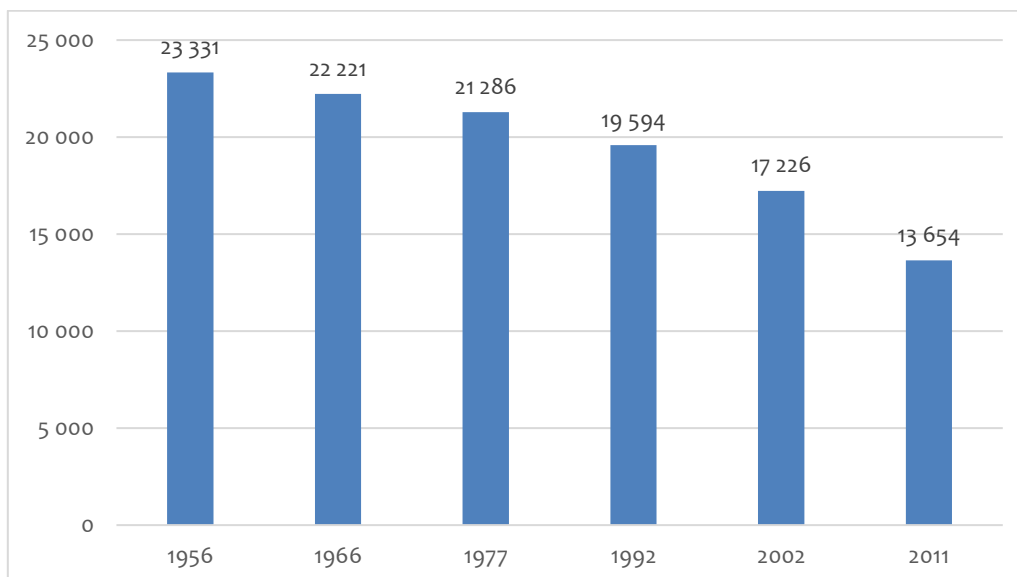
⁴⁵ Zákon je dostupný na: <http://www.glin.gov/view.action?glinID=76869>

⁴⁶ Zákon s novelami je dostupný na: http://www.uvt.ro/regulamente/leg_inv.pdf.

⁴⁷ Informácie prevzaté z portálu Slováci v Rumunsku. Dostupné na: <http://www.slovacivrumunsku.sk/03-posl.php>

štátov, kde sa snažia zohnať si prácu. Historické povedomie hrá v identite tejto menšiny nepatrnú úlohu. Celkovo sa počet Slovákov stále znižuje – príčinou je odchod mladých z Rumunska za prácou.

Graf 1.4: Vývoj počtu obyvateľstva slovenskej národnosti v Rumunsku v rokoch 1956 – 2011⁴⁸

Výraznejší zlom v populačnom vývoji nastal od deväťdesiatych rokov 20. storočia, kedy v období medzi rokmi 1992 a 2011 došlo k poklesu o takmer 6000 osôb. Dôvody boli jednak tradičné, teda znižujúca sa natalita a čiastočne aj asimilácia a k nim sa pripojil fenomén vyvolaný pádom totality. Po zmene režimu v roku 1989 sa masovým javom stal odchod za prácou do zahraničia, z pochopiteľných dôvodov predovšetkým na Slovensko.

Školstvo

V súčasnosti má v Rumunsku v rámci preduniverzitného vzdelávania pätnásť menších inštitucionalizovaný systém minoritných školských zariadení. Podľa rozsahu užívania materinského jazyka pri vyučovaní sa rozlišujú tri typy škôl. Prvým typom sú školy s vyučovacím jazykom materiským, kde sú všetky predmety okrem rumunčiny vyučované v materinskom jazyku danej menšiny. Slovenská minorita si vybudovala systém škôl s vyučovacím jazykom materiským až po lýceum (do XII. ročníka, liceu). Druhý typ predstavujú školy s vyučovaním čiastočne v materinskom jazyku a čiastočne v rumunčine.

⁴⁸ Zdroj: Populația după etnie la recensămintele din perioada 1930–2002. Institutul National de Statistica – Romania. Dostupné na: <http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol4/tabele/t1.pdf>

Tu prebieha zhruba šesťdesiat percent výučby v rumunčine a zvyšok v materinskom jazyku. Poslednou možnosťou je výučba materinského jazyka na školách s vyučovacím jazykom rumunským. Všetky predmety sú v rumunčine a materinský jazyk minority je vyučovaný iba ako ďalší voliteľný predmet. Túto variantu využívajú nielen málo početné národnostné menšiny, ale aj minority s predchádzajúcimi typmi škôl v miestach, kde nie sú podmienky pre ich vznik.

V Rumunsku je dobre vybudovaný systém slovenského národnostného školstva od materských škôl cez prvý a druhý stupeň základných škôl až po dve lýceá. V roku 2012 bolo v Rumunsku 26 slovenských škôl, ale na niektorých miestach školy navštevovalo len veľmi málo žiakov.⁴⁹

V súčasnosti v Rumunsku pôsobia dve lýceá – v Nadlaku a v Bodonoši. Nadlak je asi sedemtisícové mestečko, kde sa začiatkom 19. storočia po vyhnaní Turkov prisťahovali v rámci osídľovania Dolnej zeme Slováci z rôznych končín vtedajšieho Uhorska. Do konca druhej svetovej vojny ich počet postupne narástol až na deväťtisíc. Po ukončení vojny sa zhruba polovica z nich presťahovala na Slovensko. Napriek nepriaznivému demografickému vývoju v posledných desaťročiach dodnes žije v tomto mestečku takmer štyritisíc Slovákov, ktorí tvoria najpočetnejšiu slovenskú enklávu v Rumunskej republike. Vďaka dlhodobému veľkorysému prístupu rumunskej vlády k riešeniu národnostnej otázky sú v Nadlaku všetky typy slovenských škôl. Sú tam slovenské materské škôlky a tiež Školské stredisko Jozefa Gregora Tajovského, ktorého súčasťou je slovenská základná škola a slovenské gymnázium.⁵⁰ Treba zdôrazniť, že na rozdiel od Maďarska, kde sa na slovenských školách slovenčina vyučuje ako cudzí jazyk, v Rumunsku sa všetky predmety učia v slovenčine. Rumunčina je síce povinný vyučovací jazyk, ale učí sa ako cudzia reč. Existencia tejto školy rozhodne zapôsobila na rozvoj slovenských škôl v Rumunsku aj tým, že tu

⁴⁹ V prvom ročníku v Zilaji boli traja žiaci a v ôsmom ročníku štyria žiaci. Anoca, D. M. (2013). Slovenčina v Rumunsku. In *Slovenčina vo svete – súčasný stav a perspektívy. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 245-252.

⁵⁰ Prvé slovenské gymnázium bolo založené v Nadlaku v roku 1945. Pri jeho založení dôležitú úlohu zohral taktiež Československý zväz v Rumunsku a nadlacká evanjelická a. v. cirkev, ktorá pre budovu gymnázia prepožičala svoju budovu. Od roku 1956 na chvíľu fungovalo ako slovenská stredná škola, a potom ako slovenská sekcia nadlackého lýcea (dnes Školské priemyselné stredisko Jozefa Gregora Tajovského. O histórii slovenskej školy v Nadlaku pozri: Štefanko, O., Husárik, P. (2006). *Viac ako dve storočia slovenskej školy v Nadlaku*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko. O slovenskom školstve pozri aj: Štefanko, O. (Ed.). (2005). *Úloha kultúry v zachovávaní národného povedomia detí a mládeže v menšinovom prostredí*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko.

pôsobiaci profesori sú autori a prekladatelia skoro všetkých učebníc, ktoré sa na slovenských školách v Rumunsku používali a používajú. Je to dokopy vyše 110 titulov pôvodných učebníc slovenského jazyka a literatúry a 159 titulov učebníc preložených z rumunčiny. V Nadlaku je dokonca možné študovať v slovenčine bakalársky stupeň odboru sociálna práca, ktorý sprostredkúva Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety. Aj napriek tomu zápasí slovenské školstvo v Rumunsku s viacerými problémami. Jedným z nich je napr. nedostatok odborných učebníc v slovenskom jazyku pre slovenské národnostné školstvo, ktorých náklad predstavuje len niekoľko desiatok kusov – spravidla menej ako 500 ks a z hľadiska vydavateľstiev nie je ich vydanie rentabilné.⁵¹ V Rumunsku školské inšpektoráty, aj regionálne, podliehajú ministerstvu školstva, školské inšpekcie škôl pre národnostné menšiny sú riadené oddelením pre národnostné školstvo a boli vytvorené inšpektoráty aj pre jednotlivé odborné predmety. V roku 1995 bolo v slovenskej obci Bodonoš v bihorsko-salažskej oblasti založené druhé slovenské lýceum v Rumunsku, ktoré dostalo pomenovanie po významnom slovenskom kanonikovi v Oradei Jozefovi Kozáčekovi (Teoretické lýceum Jozefa Kozáčka). Toto lýceum je zamerané na štúdium jazyka a prichádzajú sem študovať najmä žiaci zo slovenských okolitých obcí.

Inštitucionalizácia a kultúrny život

Slováci v Rumunsku majú aj bohatý spolkový život. Všetky krajské spolky zastrešuje **Demokratický zväz Slovákov a Čechov v Rumunsku** (DZSČR), ktorý koordinuje činnosť krajských združení a angažuje sa aj politicky. Zväz je jediná organizácia v Rumunsku, ktorá zastupuje slovenskú a českú menšinu v tejto krajine. Vznikol 4. januára 1990 v meste Nadlak. Cieľom Demokratického zväzu Čechov a Slovákov v Rumunsku je reprezentácia oboch národov v Rumunsku, po kultúrnej a politickej stránke, zachovanie ich svojbytnosti a organizovanie kultúrno-spoločenských a vydavateľských aktivít. Počas svojej existencie organizuje DZSČR najrozmanitejšie kultúrne činnosti, zasadzuje sa o rozvoj národnostného školstva s vyučovacím jazykom slovenským a českým, reprezentuje tieto dve národnosti a háji ich práva na miestnej, regionálnej či celoštátnej úrovni prostredníctvom svojich volených a menovaných zástupcov v štruktúrach štátnej správy a samosprávy.

⁵¹ Jaroslav Ivančo, štátny tajomník MŠVVaŠ SR, v správe zo zahraničnej pracovnej cesty v Rumunsku konštatoval, že slovenská strana zabezpečuje dostatok učebníc slovenského jazyka a literatúry, uvítala by preto vyššiu angažovanosť rumunskej strany pri prekladoch a vydávaní odborných učebníc ostatných disciplín v slovenskom jazyku. Celá správa je dostupná na: <https://www.minedu.sk/data/files/1170.rtf>

K najvýznamnejším formám kultúrno-osvetovej práce patrí existencia folklórnych súborov, organizovanie folklórnych festivalov, prehliadok a rôznych kultúrnych podujatí, ktorých poslaním je revitalizovať najrôznejšie oblasti kultúrnych tradícií, ale aj divadelná ochotnícka činnosť, ktorá má dlhodobú tradíciu (napr. prvé divadelné predstavenie v Nadlaku bolo v roku 1899). Členstvo v organizácii je viazané na národnosť. Členom môže byť ktorýkoľvek občan starší 14 rokov, ktorý sa hlási k slovenskej alebo českej národnosti. V každom volebnom období má aspoň jedného poslanca v rumunskom parlamente a väčšinou celkom úspešne obhajuje požiadavky slovenskej menšiny na príslušných úradných miestach.⁵²

Slováci v Rumunsku rozvíjajú aj edičnú činnosť a to prostredníctvom **Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku** (KVSİK) a **Vydavateľstva Ivan Krasko**. Spoločnosť je jednou z najvýznamnejších inštitúcií Slovákov v Rumunsku. Plní viacero nezastupiteľných úloh – organizuje pravidelne sa opakujúce alebo príležitostné vedecké konferencie, odborné semináre, školenia a prednášky, má bohatú knižnicu, archív a poskytuje kultúrno-poradenskú činnosť. Aktívne spolupracuje s podobne orientovanými pracoviskami na Dolnej zemi, najmä so slovenskými vedeckovýskumnými a dokumentačnými centrami v Békešskej Čabe a v Novom Sade. Pracovníci KVSİK majú intenzívne kontakty s Úradom pre Slovákov žijúcich v zahraničí so sídlom v Bratislave a s mnohými inými kultúrnymi a vedeckými inštitúciami a univerzitami na Slovensku aj v Rumunsku. Výraznou aktivitou je vydateľská činnosť a jej propagácia na výstavách a knižných veľtrhoch v Rumunsku aj na Slovensku. Okrem odbornej literatúry v slovenskom jazyku vydáva pôvodnú slovenskú literárnu tvorbu dolnozemskej autorov, preklady slovenských aj českých autorov do rumunčiny a rumunských diel do slovenského jazyka. Vydateľské aktivity zabezpečuje Vydavateľstvo Ivan Krasko, ktoré si Kultúrna a vedecká spoločnosť Ivana Krasku v Nadlaku založila hneď od svojho vzniku.⁵³

Spoločnosť pre edukáciu a kultúru v Nadlaku (SEK) je relatívne mladým subjektom, ktorý vznikol v roku 2006. Prostredníctvom svojej činnosti, ktorú zameriava predovšetkým na výchovno-vzdelávacie aktivity pre deti a mládež, sa etablovala medzi uznávané slovenské dolnozemskej organizácie. Spoločnosť organizuje rôzne semináre pre mládež, najznámejší

⁵² Zajden, M. (2011). Medzinárodné vedecké sympóziu o živote a diele Ivana Bujnu. In *HISTORIA NOVA*, 2 (2), 277-278.

⁵³ Informácie prevzaté z portálu Slováci v Rumunsku. Katalóg k výstave. Dostupné na: http://www.slovacivrumunsku.info/assets/katalog_a5.pdf

je medzinárodný workshop Slovenská mládež na Dolnej zemi a jej implikácia do života komunity, debatné kluby, poznávacie zájazdy pre žiakov a študentov, odborné a poradenské konzultácie pre študentov a pedagógov zo slovenských škôl v Rumunsku a na Dolnej zemi. SEK je jedným zo zriaďovateľov Ceny Samuela Tešedíka, ktorá sa od roku 2012 každoročne udeľuje spravidla trom osobnostiam slovenského zahraničného sveta pri príležitosti Svetového dňa učiteľov (5. októbra). Cena sa udeľuje za vynikajúcu pedagogickú, organizátorskú, riadiacu alebo vedeckú prácu v oblasti slovenského národnostného školstva v zahraničí, za didakticko-metodickú prácu vykonávanú v prospech vzdelávania v slovenskom jazyku v zahraničí, za mimoriadnu voľnočasovú činnosť vyvíjanú pre deti a mládež v slovenských komunitách v zahraničí, respektíve za celoživotné dielo, ktorým sa vytvoril významný príspevok trvalej hodnoty pre rozvoj slovenskej vzdelanosti v zahraničí. Pri realizácii svojej činnosti SEK intenzívne spolupracuje s ostatnými subjektmi pôsobiacimi v tejto oblasti v Rumunsku, na Dolnej zemi a na Slovensku.⁵⁴

Slovenská menšina v Rumunsku si stále udržiava národnú identitu. Medzi výrazný prvok charakterizujúci slovenskú menšinu v Rumunsku je kultúra. Či už sa jedná o slávnosti alebo sviatky, organizácie a spolky, médiá, náboženstvo či odlišný životný štýl – udržujú si svoju špecifickú slovenskú kuchyňu. Rímskokatolícka viera ako atribút slovenskej menšiny, hlavne v Bodonoši, ovplyvňuje život Slovákov v Rumunsku, kde príslušnosť k cirkvi je bežným prejavom, ktorý menšinu spája, a je nositeľkou národnej identity.

1. 4 Slováci v Maďarsku

Pre autochtónne menšiny v Strednej Európe je typické, že sa koncentrujú do určitých regiónov, kde často tvoria miestnu väčšinu. Z geografického hľadiska a teritoriálneho rozmiestnenia je pre Slovákov v Maďarsku príznačné, že nežijú kompaktno, nevytvárajú homogénne spoločenstvo a spoločné jazykové územia. Naopak, žijú roztrúsene, vytvárajú menšie či väčšie jazykové ostrovy.

⁵⁴ Informácie prevzaté z portálu Slováci v Rumunsku. Katalóg k výstave. Dostupné na: http://www.slovacivrumunsku.info/assets/katalog_a5.pdf

Národnostné zloženie obyvateľstva a lokalizácia slovenskej minority

Môžeme vymedziť päť regiónov obývaných Slovákmi, ktoré majú charakter ostrovov: Boršodsko-abovsko-zemplínska župa v severovýchodnom Maďarsku; Novohradská župa a okolie Budapešti; Komárňansko-ostrihomská, Peštianska, Fejérska a Vesprémska župa v Zadunajske; Békešská a Čongrádska (niekdajšia Čanádska) župa v juhovýchodnej časti Dolnej Zeme; oblasti Malého Kereša a Níred'házy, ktoré tvoria menšie jednotky.

Slovenská minorita má na území Maďarska dlhoročnú tradíciu prejavujúcu sa doteraz pomerne vysokým počtom zastúpenia. Podľa posledného sčítania obyvateľstva (2011) žije v Maďarsku 9 937 628 obyvateľov. K národnostiam sa prihlásilo o 45,6% viac občanov ako pred desiatimi rokmi. Otázky týkajúce sa materinského jazyka, národnostnej príslušnosti, zdravotného stavu a telesného postihnutia sa pri sčítaní ľudu považujú za tzv. senzitívne, citlivé otázky, na ktoré nie je povinné odpovedať. Mnohí respondenti, spolu 1 398 731 občanov (takmer 15%), na ne ani neodpovedali.

Najpočetnejšou etnickou skupinou v Maďarsku je rómska. Pri cenzu v roku 2001 bolo o 53% menej Rómov ako v roku 2011. Nárast počtu zaznamenala aj druhá najväčšia národnosť, nemecká. Nemcov je v Maďarsku o 54% viac ako pred desiatimi rokmi. Príslušníci slovenskej národnosti sú spolu s Rumunmi z hľadiska počtu na treťom mieste. Po nich nasledujú Chorváti a potom Srbi. Počet príslušníkov ďalších siedmich menších je menší než 10 000, viď tabuľka 1.4, ktorá odzrkadľuje výsledky súhrnného vyhodnotenia odpovedí na jednotlivé otázky sčítania ľudu v roku 2011.

Tabuľka 1.4: Osoby žijúce v Maďarsku pri sčítaní obyvateľstva v roku 2011 podľa príslušnosti k národnosti a podľa používania materinského jazyka⁵⁵

Národnosť, jazyk	Osoby hlásiace sa k národnosti	Podľa materinského jazyka	Osoby používajúce materinský jazyk v rodinnom prostredí a s priateľmi	Celkový počet príslušníkov danej národnosti
Maďari	8 314 029	8 409 049	8 409 011	8 504 492
Bulhari	3 556	2 899	2 756	6 272
Rómovia	308 957	54 339	61 143	315 583
Gréci	3 916	1 872	2 346	4 642
Chorváti	23 561	13 716	16 053	26 774
Poliaci	5 730	3 049	3 815	7 001
Nemci	131 951	38 248	95 661	185 696
Arméni	3 293	444	496	3 571
Rumuni	26 345	13 886	17 983	35 641
Rusíni	3 323	999	1 131	3 882
Srbi	7 210	3 708	5 713	10 038
Slováci	29 647	9 888	16 266	35 208
Slovinci	2 385	1 723	1 745	2 820
Ukrajinci	5 633	3 384	3 245	7 396
Arabi	4 537	2 929	3 123	5 461
Číňania	6 154	5 819	6 072	6 770
Rusi	6 170	7 382	10 231	13 337
Vietnamci	3 019	2 674	2 780	3 500
ostatní	28 068	21 657	82 804	95 143
Počet obyvateľov spolu	9 937 628	9 937 628	9 937 628	9 937 628

Materinský jazyk a národnosť

V dnešnom Maďarsku hovorí z celkového počtu Slovákov iba približne štrnásť tisíc Slovákov po slovensky len v rodinnom kruhu – je to nepatrný zlomok z celkového pôvodného počtu z roku 1918. Za tento stav môže vplyv asimilácie, ktorý je tu naozaj značný a dalo by sa povedať, že aj pomerne malý záujem štátu o udržiavanie slovenskej kultúry. Na uliciach nie je počuť slovenčinu takmer vôbec. Tá je udržiavaná skôr medzi nadšencami pre zachovanie slovenskej kultúry v Maďarsku a medzi starými ľuďmi, vďaka ktorým sa aj väčšina nadšencov slovenčinu naučí.

⁵⁵ Zdroj: Hungarian central statistical office. Pozri údaje v kolónke: Population by nationality, mother tongue, language spoken with family members or friends and affinity with nationalities' cultural values. Dostupné na: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tables_regional_oo

Slováci majú najnepriaznivejšiu demografickú štruktúru zo všetkých národnostných menšín, teda najväčší podiel starých ľudí a najmenší podiel detí. Príčinou je predovšetkým roztrúsenosť slovenskej menšiny, ktorá sa nekoncentruje do určitého regiónu, ale žije vo viacerých oblastiach, a až na jednu obec je všade aj miestnou menšinou. Pre Slovákov sú preto typické zmiešané manželstvá, kde komunikačným jazykom je maďarčina. Deti v takýchto manželstvách sú často maďarskej národnosti, a po slovensky nehovoria alebo hovoria slabo – ich materinským jazykom je maďarčina.

K slovenskej národnosti sa oproti 39 266 osobám z roku 2001 prihlásilo v roku 2011 35 208 obyvateľov, čo je za uvedené obdobie vyše desaťpercentný pokles.⁵⁶ Tabuľka 1.5 prináša pohľad na Slovákov žijúcich v Maďarsku pri sčítaní obyvateľstva v rokoch 1930 – 2011 podľa príslušnosti k národnosti a podľa používania materinského jazyka z hľadiska rodu.

Tabuľka 1.5: Slováci žijúci v Maďarsku v rokoch 1930 – 2011 podľa príslušnosti k národnosti a podľa používania materinského jazyka z hľadiska rodu⁵⁷

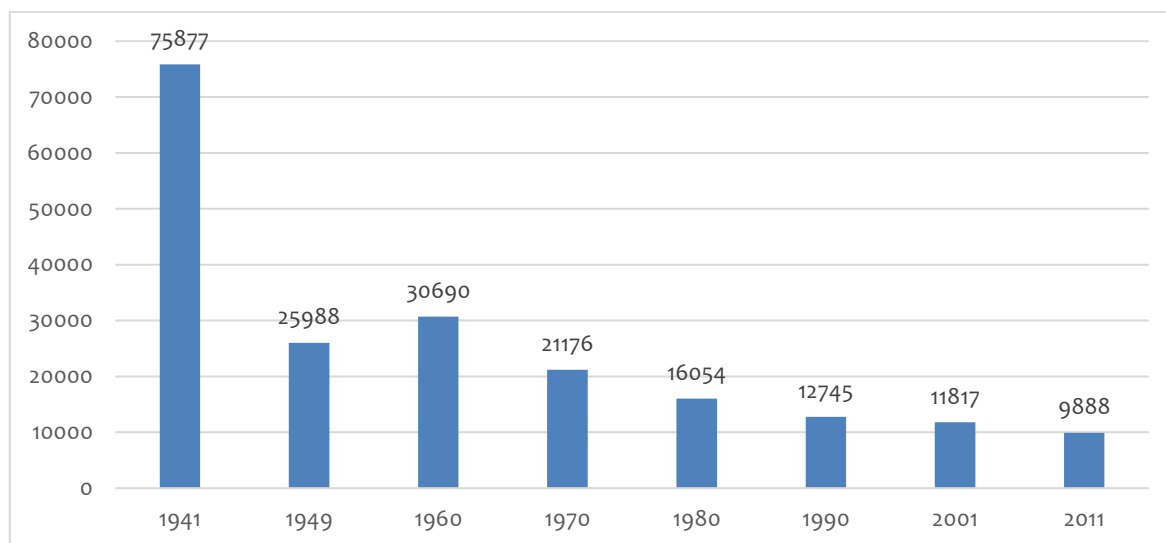
Materinský jazyk, národnosť	Materinský jazyk						Národnosť			
	1930	1970	1980	1990	2001	2011	1980	1990	2001	2011
Muži										
Slováci	48 696	9 368	6 841	5 323	4 946	4 096	3 834	4 314	7 739	13 037
Ženy										
Slovenky	56 090	11 718	9 213	7 422	6 871	5 792	5 267	6 145	9 954	16 610

Údaje sčítania ľudu ukazujú veľmi ambivalentnú slovenskú populáciu. Analýza štatistických údajov dokumentuje u príslušníkov slovenského etnika klesajúcu tendenciu počtu obyvateľov, ktorí slovenský jazyk považujú za svoj materinský jazyk (graf č. 1.5). Počet Slovákov žijúcich v Maďarsku v prípade deklarácie národnostnej príslušnosti k slovenskej národnosti zase progresívne vzrastá (graf č. 1.6).

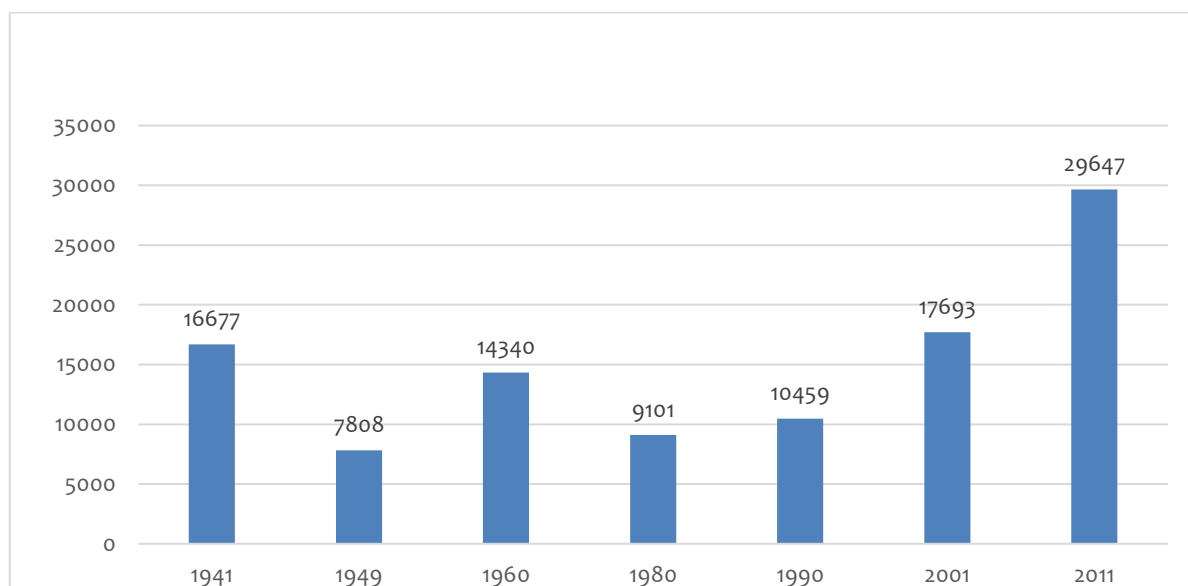
⁵⁶ Uhrinová, A. (2016). O slovenskom školskom systéme v Maďarsku. In Zuzana Pavelcová (Ed.). *Slováci v zahraničí 33. Zborník Krajského múzea Matice slovenskej*. Martin: Matica slovenská, 43.

⁵⁷ Zdroj: Hungarian central statistical office. Pozri údaje v kolónke: Population by nationality, mother tongue, and sex. Dostupné na: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tables_regional_oo

Graf 1.5: Vývoj počtu Slovákov v Maďarsku podľa materinského jazyka v priebehu minulého storočia⁵⁸

Graf 1.6: Vývoj počtu Slovákov v Maďarsku podľa príslušnosti k národnosti v priebehu minulého storočia⁵⁹

⁵⁸ Zdroj: Homišinová, M. (2003). Charakteristické znaky etnickej identity Slovákov v Maďarsku a ich odraz vo výskume slovenskej inteligencie. In *Človek a spoločnosť*, 6 (3). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-6-rok-2003/3/studie-a-clanky/charakteristicke-znaky-etnickej-identity-slovakov-v-madarsku-a-ich-odraz-vo-vyskume-slovenskej-inteligencie/>

⁵⁹ Zdroj: Homišinová, M. Charakteristické znaky etnickej identity Slovákov v Maďarsku a ich odraz vo výskume slovenskej inteligencie. In *Človek a spoločnosť*, 6 (3). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-6-rok-2003/3/studie-a-clanky/charakteristicke-znaky-etnickej-identity-slovakov-v-madarsku-a-ich-odraz-vo-vyskume-slovenskej-inteligencie/>

Population census 2011 – Preliminary data [online] Központi Statisztikai Hivatal. Publication Repertory – Hungarian Central Statistical Office 2. 4. 2012. Dostupné na: http://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=10205&p_temakor_kod=KSH&p_lang=EN.

Doterajšie komentáre tento rozpor pripisujú tomu, že pri sčítaní v roku 2001 a 2011 sa národnostná identita zisťovala podľa odlišnej metodiky, z čoho vznikajú odlišné a nesúrodé výstupy.

Slovenské organizácie odhadujú počet ľudí slovenského pôvodu v Maďarsku na 100 000. Je možné, že postupne sa časť z nich bude hlásiť k slovenskej národnosti, to ale nie je zárukou znalosti slovenského jazyka, dá sa teda predpokladať, že počet hovoriacich po slovensky bude naďalej klesať.

Školstvo

V oblasti slovenského národnostného školstva nastali v poslednom období veľké zmeny, následkom ktorých môžeme súčasnú situáciu a tendencie hodnotiť ako veľmi protichodné. Po transformácii spoločnosti sa na jednej strane v značnej miere znížil počet slovenských škôl a tým aj žiakov učiach sa slovenský jazyk, ale na druhej strane nastali vo vyučovaní dôležité obsahové zmeny. V školskom roku 1998/99 vstúpili do platnosti *Národné učebné osnovy a Smernice menšinovej výučby*, ktoré určujú ciele a úlohy pedagogických programov, formy menšinového školstva a požiadavky vyučovania národnostného jazyka, literatúry a slovenskej vzdelanosti pre rôzne typy národnostných škôl. Sú to jednojazyčné a dvojjazyčné školy; školy, v ktorých sa slovenčina vyučuje ako predmet a školy, v ktorých prebieha interkultúrna výučba. Podľa týchto dokumentov sa vypracovali *Národné učebné osnovy a Rámcové učebné osnovy*, ktoré sa odvtedy už viackrát zmenili, ako aj zákon o školstve. Z piatich slovenských národnostných škôl štyri sa rozhodli za dvojjazyčnú formu, budapeštianska škola sa snaží zachovať jednojazyčnosť. Vďaka týmto zmenám a ďalším priaznivým okolnostiam sa počet žiakov v dvojjazyčných školách postupne zvyšuje a počet žiakov v školách vyučujúcich slovenský jazyk sa stabilizuje. Začalo sa aj odborné vyučovanie v slovenskom jazyku v Budapešti a na niektorých odborných stredných školách. Smernice menšinovej výučby sú historickým školským dokumentom aj preto, lebo predpisujú povinne vyučovať slovenské reálie, predmet nazvaný Slovenská vzdelanosť, poznatky o Slovensku, Slovákoch a slovenskej národnosti v Maďarsku.

V školstve nastali zásadné zmeny 1. januára 2013. Podľa nového školského zákona prevádzku národnostných základných a stredných škôl prebral od miestnych samospráv štát. Tie výdobytky, ktoré menšinové školstvo doteraz dosiahlo, sa v podstate zachovávajú.

Napríklad národnostné samosprávy môžu aj naďalej prevádzkovať školy, štátne úrady musia zriadiť školu v prípade, ak najmenej osem rodičov iniciuje národnostnú výučbu. Miestne národnostné samosprávy majú právo súhlasu s uzneseniami týkajúcimi sa miestneho školstva. Národnostné samosprávy môžu udržiavať miestne a regionálne materské, základné i stredné školy. Župné a celoštátne národnostné samosprávy môžu preberať národnostné školy od štátu. Podľa nového zákona sa za národnostnú materskú alebo základnú školu pokladá tá inštitúcia, kde sa aspoň 25 percent detí zúčastňuje na národnostnej výučbe.

Slovenské gymnázia sú v Budapešti a Békešskej Čabe, slovenské základné školy okrem týchto miest ešte v Novom meste pod Šiatrom, v Slovenskom Komlóši a Sarvaši.

Tabuľka 1.6: Slovenské národnostné výchovno-vzdelávacie inštitúcie v rokoch 2013 – 2016⁶⁰

Typ inštitúcie	2013/2014		2014/2015		2015/2016	
	Počet inštitúcií	Počet detí	Počet inštitúcií	Počet detí	Počet inštitúcií	Počet detí
Materská škola						
jednojazyčná	6	189	6	169	10	351
dvojazyčná	39	1832	42	1737	31	128
doplnková	10	305	5	118	11	290
Spolu	55	2326	53	2024	52	1909
Základná škola						
jednojazyčná	2	171	1	85	1	76
dvojazyčná	4	807	4	813	5	877
slovenský jazyk ako predmet	46	3293	43	2950	37	2715
doplnková	1	104	2	127	2	34
Spolu	53	4375	50	3975	45	3702
Gymnázium						
jednojazyčné	1	39	1	41	1	44
dvojazyčné	1	54	1	52	1	50
Spolu	2	93	2	93	2	94

Najcitlivejším bodom slovenského národnostného školstva v Maďarsku je v súčasnosti vysoké školstvo. Slovenský jazyk, literatúra a kultúra, resp. odbor slovenské národnostné učiteľstvo sa dá v súčasnosti v Maďarsku študovať na štyroch vysokých školách: na Univerzite Loránda Eötvösa v Budapešti, na Pedagogickej fakulte Segedínskej univerzity v Segedíne, na Katolíckej vysokej škole Ferenc Gála v Sarvaši a na Fakulte Jána Vitéza

⁶⁰ Údaje prevzaté od Tušková, T. (2016). *Slovenský jazyk v univerzitnom bilingválnom prostredí*. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku – Katedra slovenského jazyka a literatúry Segedínskej univerzity, 45.

Katolíckej univerzity Petra Pázmaňa v Ostrihome. Ide o tri pedagogické a jednu filozofickú fakultu. Slovenské katedry, inštitúcie, sú všade integrované do národnostného, slavistického alebo cudzojazyčného inštitútu. To znamená, že nemôžu samostatne rozhodovať o svojich záležitostiach, personálnych a vecných otázkach a o fungovaní vôbec. Ich najväčším problémom je, že majú celkovo veľmi málo poslucháčov. Nemajú dostatočný počet domácich študentov, študujú na nich hlavne Maďari zo Slovenska. V roku 2015 napríklad okrem univerzity v Budapešti nevedeli na týchto katedrách otvoriť prvé ročníky. Z dvoch slovenských gymnázií sa dá ročne počítať len s niekoľkými poslucháčmi, ktorí chcú študovať slovenčinu a národnostné učiteľstvo pre materské školy, pre nižší a vyšší stupeň základnej školy alebo pre stredné školy. Z tých málo stredných škôl, kde sa vyučuje slovenčina ako predmet, sa študenti prihlásia na slovenčinu len výnimočne. Pre uchádzačov je navyše charakteristická veľmi heterogénna jazyková a všeobecná vzdelanostná pripravenosť, čo veľmi sťažuje prácu vysokoškolského učiteľa.⁶¹ V Maďarsku sa slovenský jazyk vyučuje len na humanitných fakultách a v slovenskom jazyku sa iné odbory, okrem učiteľstva, nedajú študovať. Donedávna fungovala Katedra slovakistiky Katolíckej univerzity Petra Pázmaňa v Pilíšskej Čabe, národnostných pedagógov pripravovali aj v Békešskej Čabe, slovenský jazyk a kultúru vyučovali aj na Vysokej škole teologickej Ferenc Gála v Segedíne. Tieto možnosti už však neexistujú, zanikli. Pokiaľ majú študenti slovenskej národnosti v Maďarsku záujem študovať na najvyššom stupni v slovenskom jazyku, majú možnosť prihlásiť sa na rôzne odbory na slovenské univerzity. Je však potrebné skonštatovať, že i napriek všetkým existujúcim problémom, negatívnym tendenciám a ambivalencii v oblasti slovenského verejného a vysokého školstva v Maďarsku nastali od konca 80. rokov významné pozitívne zmeny, vplyv ktorých badať zatiaľ predovšetkým v prípade dvojjazyčných základných škôl.

Celkovo možno konštatovať, že právne podmienky vzdelávania v slovenskom jazyku sú pre príslušníkov slovenskej národnosti v Maďarsku až dodnes zabezpečené a slovenská menšina má zákonmi zabezpečenú možnosť ovplyvniť obsah a realizáciu slovenského školského systému v Maďarsku. Avšak v živote škôl sa vždy odrážajú aj širšie spoločenské, politické, hospodárske, sociálne a iné súvislosti, ktoré môžu aj negatívne ovplyvňovať

⁶¹ Uhrinová, A. (2016). O slovenskom školskom systéme v Maďarsku. In Zuzana Pavelcová (Ed.). *Slováci v zahraničí*, 33. Zborník Krajanského múzea Matice slovenskej. Martin: Matica slovenská, 43.

edukačný systém národnostných škôl, ba občas môžu viesť aj k poklesu ich úrovne a výkonnosti. Situáciu slovenských škôl zhoršuje aj nedostatočná znalosť komunikačnej roviny slovenského jazyka. Berúc do úvahy personálne a materiálno-technické vybavenie slovenských národnostných škôl v Maďarsku sú potrebné také opatrenia, ktoré umožnia realizovať pre nich rovnaké podmienky, aby sa v budúcnosti mohol viac posilniť systém slovenského národnostného školstva v Maďarsku.

Inštitucionalizácia a kultúrny život

Slovenskí minorita v Maďarsku sa snaží revitalizovať tradičnú slovenskú kultúru, a to predovšetkým zakladaním rôznych skupín, ktoré majú slovenskú ľudovú kultúru priblížiť širšej verejnosti. Jedná sa predovšetkým o skupiny spevácke a folklórne, tanečné, ľudové kapely alebo divadelných ochotníkov. Šírenie slovenského folklóru podporil aj fakt, že do učebných osnov základných škôl bola zaradená výučba slovenského ľudovej kultúry. Dnes je takmer v každom maďarskom meste, kde žije početnejšia skupina Slovákov, nejaký umelecký krúžok. Najčastejšie sa jedná o krúžky spevácke. Niekoľko spolkov tak možno nájsť v Budapešti, v Čiernej, v Čemeri, v Sarvaši, v Békešskej Čabe a v mnohých ďalších maďarských mestách. Medzi slovenské spoločenské organizácie v súčasnosti patria predovšetkým: Zväz Slovákov v Maďarsku, Organizácia slovenskej mládeže v Maďarsku, Únia slovenských organizácií v Maďarsku, Spolok Identita.

Najväčšou slovenskou spoločenskou organizáciou v Maďarsku je **Zväz Slovákov v Maďarsku** (ZSM). Pod pôvodným názvom Demokratický zväz Slovákov v Maďarsku (DZSM) bola táto organizácia založená 19. decembra 1948 ako nezávislé združenie, ktoré zastupovalo záujmy Slovákov na politickom, hospodárskom a kultúrnom poli. Od januára 1949 sa zakladali jeho prvé miestne organizácie v Békešskej Čabe, Medeši, Poľnom Berinčoku, Veľkom Bánhedeši, Slovenskom Komlóši a Sarvaši a v decembri vznikol aj v Budapešti. Od 1. januára 1949 mal DZSM svoj vlastný týždenník, ktorý vychádzal pod titulom Naša sloboda a od 4. októbra 1957 pod menom Ľudové noviny. Spoločenská aktivita DZSM nadobudla markantnejšie formy v roku 1973, keď sa do zachovávanía slovenskej kultúry zapojilo 70 – 80 obcí. Koncom 80. rokov minulého storočia, v čase spoločenských zmien, vznikli tzv. alternatívne spoločenské organizácie s celoštátnou pôsobnosťou, ale najpočetnejším slovenským spolkom v Maďarsku zostal aj naďalej právny nástupca DZSM – Zväz Slovákov v Maďarsku. Pri Zväze Slovákov v Maďarsku funguje Verejnoprospešná

nadácia ZSM. Z prostriedkov poskytovaných vládou SR na podporu kultúrno-vzdelávacej činnosti uskutočňuje školu v prírode na Slovensku „Spoznaj svoje korene“, na ktorej sa každý rok zúčastňuje okolo 300 žiakov základných a stredných škôl.

Organizácia slovenskej mládeže v Maďarsku je nezisková organizácia s celoštátnou pôsobnosťou, ktorá vznikla v roku 1989 v Budapešti. V roku 1996 sa sídlo organizácie presunulo do Domu slovenskej kultúry v Békešskej Čabe. Cieľom organizácie je zjednocovanie a aktivizovanie slovenskej mládeže, zachovanie a rozširovanie slovenského jazyka, kultúry a národopisných pamiatok.

Spoločenské a politické udalosti po zmene režimu, v roku 1989, priniesli zásadné zmeny aj v maďarskej občianskej sfére a v rámci nej i v živote národnostných komunít. Vytváranie miestnych občianskych združení predstavovalo nové možnosti aktivizovania v občianskej sfére. V Slováckmi obývaných obciach a mestách počas jedného desaťročia vznikol celý rad spolkov a nadvihla sa požiadavka založenia regionálnej organizácie. Stalo sa tak v roku 2004, tiež z iniciatívy Anny Ištvánovej. Päť zakladajúcich členov založilo v Slovenskom Komlóši Združenie dolnozemsých slovenských organizácií.⁶² Neskôr sa k združeniu pridali ďalšie organizácie a tak sa zoskupenie postupne rozrástlo na celoštátnu organizáciu. Zmenil sa aj názov združenia na **Úniu slovenských organizácií v Maďarsku**, ktorý sa neskôr, v súlade s novým právnym predpisom, zmenil na Úniu slovenských organizácií v Maďarsku – Združenie. Má 19 členských organizácií zo všetkých Slováckmi obývaných regiónov Maďarska, ktoré združujú približne 1300 individuálnych členov.

Spolok Identita bol založený v roku 2012 s cieľom ponúknuť mladej a strednej generácii alternatívu v zachovaní svojho materinského jazyka. Hlavným poslaním spolku je zastupovanie záujmov ich členov počas volieb do parlamentu a do národnostných samospráv. V Maďarsku takmer v každej Slováckmi obývanej lokalite a v slovenských regiónoch fungujú slovenské spolky. Medzi najaktívnejšie patria: Združenie a regionálne kultúrne stredisko pilíšskych Slovákov, Čabianska organizácia Slovákov, Kultúrny spolok

⁶² Zakladajúcimi členskými organizáciami boli: Čabianska organizácia Slovákov, Organizácia Slovákov v Poľnom Berinčoku, Spolok segedínskych Slovákov, Organizácia komlóšskych Slovákov a Organizácia Slovákov v Malom Kereši. Uhrinová-Hornoková, A., Kiss Szemán, R., Lásik, M., Žiláková, M. (2015). *Dejiny a kultúra Slovákov v Maďarsku*. Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. ISBN 978-963-19-7155-2.

Vernosť v Sarvaši, Organizácia komlóšských Slovákov, Organizácia Slovákov v Poľnom Berinčoku.

V Maďarsku sú publikované aj viaceré slovenské časopisy. Týždenník **Ludové noviny** vychádza nepretržite od 4. októbra 1957. Jeho predchodcom bolo periodikum Naša sloboda, ktoré začal vydávať Demokratický zväz Slovákov v Maďarsku v roku 1949. Ludové noviny sú vzhľadom na svoju týždennú periodicitu najčastejšie vychádzajúcim a zároveň jediným celoštátne rozširovaným periodikom slovenskej národnostnej menšiny žijúcej na území Maďarska. V roku 2004 sa rozbehol do sveta denne aktualizovaný internetový portál Ludových novín luno.hu, ktorý vo veľkej miere prispel k zvýšeniu jeho čítanosti.⁶³

Slovenská samospráva v Budapešti od roku 1996 vydáva časopis **Budapeštiansky Slovák**, Čabianska organizácia od roku 1998 mesačník **Čabän**. V Mlynkoch, hoci veľmi sporadicky, od roku 1995 niekoľkokrát ročne vychádza časopis **Pilíšan**. V Békešskej župe oslovujú slovenských čitateľov **Novinkár nad Kerešom** (Sarvaš), **Komlóšska mozaika** (Slovenský Komlóš) a **Zrnko – Magocska** (Čabasabadi).

Maďarská televízia (MTV) začala v roku 1983 vysielat' z regionálneho štúdia v Segedíne raz mesačne 15-minútový národnostný magazín v slovenčine pod názvom **Naša obrazovka**. Relácia má charakter magazínu, pozostáva obyčajne z krátkeho spravodajského bloku a z dvoch, nanajvýš štyroch reportáží, alebo vysielala monotematické dokumentárne filmy.

Zhrnutie

Používanie slovenského jazyka príslušníkmi slovenských komunít v Srbsku, Chorvátsku, Rumunsku a Maďarsku v súčasnosti je veľmi variabilné a dynamické. Podľa štatistických údajov deklarácia slovenského materinského jazyka sa tu mení nielen generačne, ale ešte rýchlejšie, z desaťročia na desaťročie. Používanie slovenského jazyka v prostredí najstaršej a strednej generácie v porovnaní s mladšou má klesajúcu tendenciu a v porovnaní s mládežou a deťmi ešte viac.

V prípade zmiešaných rodín, v súčasnosti čoraz rozšírenejších, ustupuje slovenčina do úzadia, resp. zostáva len v rámci komunikácie najstaršej a strednej generácie, prípadne

⁶³ Špecifikom webovej stránky luno.hu v porovnaní s tlačenu podobou novín popri dennej periodicite je možnosť vyhľadávania príspevkov, vrátane elektronického archívu, ktorý obsahuje o. i. staršie vydania novín.

všetkých generácií s najstaršou. Deti a mládež, ktorí majú sklony čoraz častejšie používať jazyk majority aj v domácom prostredí, sú zväčša upozorňovaní a vyzývaní ostatnými členmi rodiny k používaniu slovenčiny. Táto situácia je, i keď v rozdielnej intenzite, rozšírená v celom skúmanom priestore.

Pri zachovávaní a rozvíjaní slovenskej národnostnej kultúry nepochybne zastávajú popredné miesto klasické základné inštitúcie, ako sú rodina, škola a cirkev. Prevažná väčšina slovenských rodín v sledovaných krajinách však nie je schopná odovzdávať svojim deťom kultúrne a jazykové dedičstvo. Ako už bolo spomenuté zmiešané manželstvá, interetnické prostredie a najnovšie aj globalizácia napomáhajú asimilácii, ústupu slovenského jazyka a kultúry, čo vo veľkej miere ovplyvňuje aj aktuálna spoločenská a politická situácia doma a v materskej krajine. Zodpovednosť a povinnosť naučiť žiakov jazyk predkov, osvojiť si, zachovať a rozvíjať slovenskú kultúru, prechádza v súčasnosti čoraz viac z prostredia rodín na školy a učiteľov. Hoci je popredné miesto školy nepopierateľné, nemôže byť jedinou a výlučnou inštitúciou slovenskej minority v týchto krajinách. Pre spoločnosť, ktorá žije v menšine, ba v diaspóre, môže byť najúčinnnejšou formou zachovania svojej identity a tradícií to, ak sa pokúsi pomocou vlastných inštitúcií a kultúrnych skupín aktivizovať členov kolektívu, ktorí stoja už na hranici jazykovej a kultúrnej asimilácie. Preto v živote Slovákov v Maďarsku, Chorvátsku, Srbsku a Rumunsku, podobne ako v živote iných menšín, zohrávajú veľmi významnú úlohu vlastné inštitúcie.

II. Konceptuálny a metodologický koncept výskumných projektov jazykovo-komunikačného správania slovenskej mládeže v Chorvátsku, v Srbsku, v Rumunsku a v Maďarsku

Koncept výskumov

Výskumné projekty sledovali jeden zámer – uplatniť identický tematický a metodologický rámec, ktorého cieľom bolo vytvorenie reálneho obrazu hovorenej podoby slovenského jazyka u mladej generácie Slovákov žijúcej na Dolnej zemi. Išlo o zachovanie rovnakej situačnej a kontextuálnej závislosti, charakteristickej pre intraetnickú komunikáciu u štyroch jazykových skupín slovenskej mládeže: v Chorvátsku, v Srbsku, v Rumunsku a v Maďarsku.

Hlavným cieľom bolo / je skúmať hovorenú podobu spisovnej slovenčiny v prostredí, v ktorom slovenská mládež používa slovenčinu ako normálnu formu spoločenského styku – konkrétne v škole (s vyučovacím jazykom slovenským, v národnostných školách bilingválneho typu, resp. vyučovaním slovenského jazyka ako fakultatívneho jazyka), s priateľmi, rovesníkmi a v rodine (pôvodne v slovenskom prostredí). Išlo / ide teda o výskum súčasnej podoby „živej reči“ u mladej slovenskej generácie žijúcej na Dolnej zemi. Okrem teoretickej analýzy problematiky jazykovo-komunikačného správania vybraných jazykových komunit, ktoré upriamili pozornosť na špecifikáciu procesu lingvistickej socializácie v inonárodnom prostredí, išlo aj o realizáciu empirického výskumu (uplatňujúc kvalitatívny aj kvantitatívny prístup skúmania), aplikujúc najmä prostriedky sociolingvistickej analýzy. So zámerom dosiahnutia komplementarity výsledkov boli v metodike aplikované aj sociologické, sociálno-psychologické a etnologické aspekty jazykového správania, čím výskum nadobudol interdisciplinárny charakter. Ich výsledkom malo byť sprístupnenie *reálneho obrazu hovorenej podoby slovenského jazyka v situačnej a kontextuálnej závislosti, charakteristického pre intra-etnickú komunikáciu u všetkých sledovaných jazykových skupín slovenskej mládeže*. Pritom „hovorenosť“ sme chápali ako spôsob realizácie jazykového vyjadrovania, v ktorej sa premietajú všetky existenčné formy (variety) národného jazyka. (Horecký, 1979; Ondrejovič, 1995, 2008) Predmetom nášho záujmu bol teda analytický pohľad na hovorený slovenský jazyk. Sústredili sme sa na

tematické oblasti (okruhy bádania), ku ktorých riešeniu sme pristupovali z rôznych interdisciplinárnych aspektov skúmania. Za kľúčové tematické oblasti sme považovali:

- Jazykovo-komunikačné správanie – jazyková znalosť a medzigeneračná jazyková komunikácia (identifikácia rečového variantu, kontextuálne súvislosti vo formálnom a neformálnom prostredí) – sociolingvistický aspekt
- Etno-kultúrny rozvoj ako faktor jazykového správania (rozvoj národnostnej kultúry, materinského jazyka a národnostného školstva) – etnologický aspekt
- Postoje k funkciám slovenčiny⁶⁴ – sociálno-psychologický aspekt
- Materinský jazyk v hierarchii hodnôt⁶⁵ – sociálno-psychologický aspekt
- Komunikačné akty v jazykovo-komunikačnom správaní (skúmanie verbálneho správania v rodinnom a školskom prostredí, verbalizácia miery sociálnej vzdialenosti v daných komunikačných sférach) – lingvistický aspekt
- Jazykové kontakty (prechod z jazyka do jazyka, tzv. prepínanie kódov) – sociolingvistický aspekt
- Vplyv sociálno-demografických ukazovateľov a etnických charakteristík na sledované ukazovatele jazykovo-komunikačného správania – sociologický aspekt

Našou snahou bolo vytvorenie reálneho obrazu jazykovo-komunikačného správania sledovaných jazykových skupín slovenskej mládeže, t. j. vytvorenie charakteristického jazykového modelu, ktorý zodpovedá istým kontextovým a situačným charakteristikám typickým pre tú-ktorú jazykovú skupinu.

Celkovým zámerom bolo poskytnúť transparentný obraz problematiky sociolingvistickej kompetencie mladej generácie slovenskej menšiny žijúcich v zahraničí.

⁶⁴ Vzhľadom na zámery výskumu sme vymedzili **dve primárne funkcie jazyka:**

- dorozumievacia (komunikatívna)
- poznávacía (psychologicko-kognitívna) a **tri sekundárne funkcie jazyka:**
- pomenúvacía (expresívna)
- kultúrna (estetická) funkcia
- hodnotová (reprezentatívna) funkcia

⁶⁵ Pre posúdenie postavenia materinského jazyka v personálnej hodnotovej hierarchii respondentov bol ponúknutý zoznam 10 hodnôt (z troch relevantných oblastí: personálnych, etnických, sociálnych hodnôt), v ktorom jednou z položiek bol materinský jazyk.

Metodologický rámec výskumných projektov

Všetky sledované jazykové skupiny – slovenská mládež žijúca v Chorvátsku, v Srbsku, v Rumunsku a v Maďarsku prešli, vzhľadom na koexistenciu v inonárodnom prostredí, odlišnou lingvistickou socializáciou. Tá má nesporne veľký vplyv na ich súčasné jazykovo-komunikačné správanie, ktoré sme sa snažili analyzovať v teoretickej aj empirickej rovine. Teoretické analýzy problematiky sa, okrem vymedzenia a charakteristiky pojmoslovného aparátu, upriamili aj na špecifikáciu procesu lingvistickej socializácie v inonárodnom prostredí, a to z hľadiska rôznych vedných disciplín (využívajúc interdisciplinárne zloženie výskumného kolektívu).

Empirické analýzy sa opierali o dáta získané z empirických výskumov, predovšetkým za použitia kvantitatívnych výskumných prostriedkov.⁶⁶ Prostredníctvom výskumných zistení sme chceli identifikovať tzv. rečové varianty, typické pre dané situácie u skúmaných jazykových komunít, špecifikovať diferencie medzi nimi a naznačiť tendencie ich jazykovo-komunikačného správania.

Hlavnou výskumnou technikou bolo použitie *pološtruktúrovaného dotazníka*⁶⁷, ktorý okrem sociolingvistických ukazovateľov reflektoval aj ukazovatele sociologické, sociálno-psychologické a etnologické (v zmysle tematického konceptu).

V kontexte spomínaných šiestich kľúčových tematických oblastí⁶⁸ bola realizovaná ich transformácia do podoby jednotlivých empirických ukazovateľov. Konkrétne dotazník obsahoval 6 identifikačných a 15 štruktúrovaných otázok (prevažne škálovaného typu), ktoré boli premietnuté do 73 znakov/položiek vrátane identifikačných ukazovateľov. Tie sa týkali jazykovo-komunikačného správania vo formálnom aj neformálnom prostredí, keďže

⁶⁶ Od pôvodného zámeru uplatnenia aj kvalitatívnych výskumných prostriedkov sme v druhom, pokračujúcom projekte upustili, vzhľadom na absenciu riešiteľky z oblasti lingvistiky, ktorá sa tejto problematike venovala v predchádzajúcom projekte (Maďarsko, Slovensko).

Spomenieme, že v kvalitatívnej časti výskumov bolo jazykovo-komunikačné správanie účastníkov v Maďarsku a na Slovensku (obdobne ako v kvantitatívnej časti) sledované v konkrétnych jazykových situáciách (vo formálnom aj neformálnom prostredí) konkrétne *metódou epizodického rozhovoru*. Išlo o modifikáciu naratívneho interview, kedy vedľa voľného rozprávania ide o polozenie konkrétnych otázok sústreďujúcich sa na sémantické časti znalostí. Získané dáta (audiozáznam) boli podrobené jednak konverzii a počítačovému spracovaniu hovoreného jazyka. Pritom bola použitá *korpusová lingvistika* (<http://korpus.juls.savba.sk>). Výsledky pozri: Slančová, 2011; Homišinová, M., Slančová, D., Výrost, J., Ondrejovič, S., 2011.

⁶⁷ Poradie, obsah aj škálovanie otázok boli zachované pre všetky jazykové skupiny, samozrejme so zmenenou adresnosťou participantov výskumu.

⁶⁸ Zo spomínaných dôvodov neberieme do úvahy tematickú oblasť komunikačných aktov v jazykovo-komunikačnom správaní, ktorých analýza v druhom projekte nebola realizovaná.

bežný hovorený jazyk je maximálne variabilný, v závislosti od komunikačnej situácie sa v ňom v rôznom stupni aktuálne využívajú všetky výrazové prostriedky národného jazyka.

Podmienkami výberu výskumnej vzorky (každej jazykovej skupiny) bol:

- slovenský pôvod z hľadiska národnosti alebo materinského jazyka rodičov,
- ovládanie hovorenej slovenčiny na úrovni bežnej komunikácie každodenného styku,
- kvótny výber podľa rodu, veku a vzdelania.

Z hľadiska veku aj vzdelania sme rozlišovali dve skupiny respondentov:

- mladšia skupina (15 – 19 roční, prevažne stredoškóoláci),
- staršia skupina (20 – 25 roční, prevažne vysokoškóoláci).

Veľkosť výskumnej vzorky bola stanovená minimálne na 100 respondentov v každej jazykovej skupine z každej krajiny.⁶⁹ Miestom výberu boli stredné a vysoké školy / univerzity, v ktorých existuje lektorát slovenského jazyka, prípadne organizácie, zväzy, kultúrne zariadenia, kluby, v ktorých sa mládež združuje a disponuje určitou jazykovo-komunikačnou schopnosťou slovenčiny.

Konkrétne sa výskumy realizovali:

- v Chorvátsku to bola mládež z vidieckych častí Slavónie, študenti Univerzity v Záhrebe,
- v Srbsku išlo o mládež z regiónu srbskej Vojvodiny, predovšetkým zo srbskej časti Banátu a Báčky. Konkrétne to bola mládež zo stredných škôl (gymnázia a stredné odborné školy) v Báčskom Petrovci, Kovačici, Starej Pazove, Bačskej Palanke a univerzít v Belehrade a v Novom Sade,
- v Rumunsku sa výskumu zúčastnila slovenská mládež z dvoch oblastí: z Bihorskej oblasti: študenti Teoretického lýcea Jána Kozáčeka v Bodonoši a tiež z Aradsko-banátskej oblasti – mesto Nadlak, študenti Teoretického lýcea J. G. Tajovského a členovia FS Sálašan,
- v Maďarsku – gymnázia v Budapešti a v Békešskej Čabe; Univerzita ELTE v Budapešti, Vysoká škola Samuela Tešedíka v Sarvaši, Vysoká škola pedagogická Jána Vitéza v Ostrihome, Vysoká škola Gyulu Juhásza v Segedíne.

Je potrebné podotknúť, že empirické výskumy sa v jednotlivých krajinách realizovali za výraznej pomoci partnerských organizácií a inštitúcií: v Maďarsku za pomoci Výskumného

⁶⁹ Uvedomovali sme si však obmedzenia z hľadiska počtu zastúpenia Slovákov (aj existencii škôl so slovenským lektorátom) zvlášť v Chorvátsku.

ústavu Slovákov v Maďarsku a Celoštátnej slovenskej samosprávy v Budapešti; v Chorvátsku za pomoci organizácie Zväzu Slovákov v Chorvátsku a slovenských spolkov Slovenského kultúrneho centra Našice; v Srbsku za pomoci Ústavu pre kultúru vojvodinských Slovákov a v Rumunsku za pomoci Demokratického zväzu Slovákov a Čechov v Rumunsku.

Získané dáta boli spracované prostredníctvom štatistického programu SPSS 21 a tiež STATISTIKA'99 (verzia 6,5). Pri analýzach bola použitá deskriptívna štatistika (sumarizácia dát, ich prezentácia a popis), analytická / induktívna štatistika (vyslovenie záverov, hodnotení príp. prognóz prostredníctvom skúmania významnosti rozdielov, súvislostí, vzťahov a závislostí medzi premennými). Výsledky boli testované podľa platných testovacích kritérií.

III. Sociálno-demografická a etnická charakteristika výskumnej skupiny slovenskej mládeže v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku

Zloženie výberového súboru

Celkový výberový súbor (spolu všetky jazykové skupiny) tvorilo 377 respondentov/zástupcov slovenskej mládeže. Zastúpenie jednotlivých jazykových skupín predkladáme v tabuľke č. 3.1

Tabuľka č. 3.1: Zastúpenie jednotlivých jazykových skupín podľa krajín pôvodu

Jazykové skupiny z jednotlivých krajín pôvodu	N – počet respondentov	% zastúpenie
Chorvátsko	49	13
Srbsko	121	32,1
Rumunsko	107	28,4
Maďarsko	100	26,5
SPOLU	377	100,0

Ako je z tabuľky č. 3.1 zrejmé u troch jazykových skupín bol výber výskumnej vzorky, z hľadiska počtu respondentov, zachovaný. Menšie zastúpenie respondentov z Chorvátska bolo vzhľadom k nízkemu počtu zastúpenia Slovákov oproti ostatným krajinám a tiež nedostatočne rozvinutej školskej sieti pre národnosti pochopiteľné.

Sociálno-demografická charakteristika

Na základe realizovaných analýz identifikačných ukazovateľov charakterizujeme jazykové skupiny/výberový súbor slovenskej mládeže v sledovaných krajinách z hľadiska lokality, rodu, veku, vzdelania, najskôr z celkového pohľadu (výberový súbor spolu) a následne v sledovaných krajinách (slovenská mládež v jednotlivých krajinách). (Tabuľky č. 3.2, 3.3, 3.4, 3.5)

Tabuľka č. 3.2: Identifikačné ukazovatele slovenskej mládeže v sledovaných krajinách z hľadiska lokality

Jazykové skupiny slovenskej mládeže			Lokalita		SPOLU
			mesto	vidiek	
Krajiny	Chorvátsko	N	49	0	49
		%	100,0	0,0	100,0
	Srbsko	N	0	121	121
		%	0,0	100,0	100,0
	Rumunsko	N	32	75	107
		%	29,9	70,1	100,0
	Maďarsko	N	36	64	100
		%	36,0	64,0	100,0
SPOLU		N	189	188	377
		%	50,1	49,9	100,0

Tabuľka č. 3.3: Identifikačné ukazovatele slovenskej mládeže v sledovaných krajinách z hľadiska rodu

Jazykové skupiny slovenskej mládeže			Rod		SPOLU
			Muži	Ženy	
Krajiny	Chorvátsko	N	15	34	49
		%	30,6	69,4	100,0
	Srbsko	N	50	71	121
		%	41,3	58,7	100,0
	Rumunsko	N	52	55	107
		%	48,6	51,4	100,0
	Maďarsko	N	25	75	100
		%	25,0	75,0	100,0
SPOLU		N	142	235	377
		%	37,7	62,3	100,0

Tabuľka č. 3.4: Identifikačné ukazovatele slovenskej mládeže v sledovaných krajinách z hľadiska veku

Jazykové skupiny slovenskej mládeže			Vek		SPOLU
			Mladší (do 19 r.)	Starší (do 25 r.)	
Krajiny	Chorvátsko	N	34	15	49
		%	69,4	30,6	100,0
	Srbsko	N	97	24	121
		%	80,2	19,8	100,0
	Rumunsko	N	70	37	107
		%	65,4	34,6	100,0
	Maďarsko	N	48	52	100
		%	48,0	52,0	100,0
SPOLU		N	249	128	377
		%	66,0	34,0	100,0

Tabuľka č. 3.5: Identifikačné ukazovatele slovenskej mládeže v sledovaných krajinách z hľadiska vzdelania

Jazykové skupiny slovenskej mládeže			Vzdelanie			SPOLU
			ZŠ	SŠ	VŠ	
Krajiny	Chorvátsko	N	34	12	3	49
		%	69,4	24,5	6,1	100,0
	Srbsko	N	83	30	8	121
		%	68,6	24,8	6,6	100,0
	Rumunsko	N	56	44	7	107
		%	52,3	41,1	6,5	100,0
	Maďarsko	N	47	37	16	100
		%	47,0	37,0	16,0	100,0
SPOLU		N	220	123	34	377
		%	58,4	32,6	9,0	100,0

Na základe predchádzajúcich výsledkov môžeme konštatovať:

- z hľadiska lokality 189 respondentov pochádzalo z vidieckych sídel a 188 respondentov z miest, s takmer vyváženým pomerom 50,1% ku 49,9%,
- z hľadiska rodu bolo vo výberovom súbore 142 (37,7%) osôb mužského a 235 (62,3%) osôb ženského pohlavia,
- z hľadiska veku bolo 249 respondentov (66%) 15 – 19 ročných a 128 (34%) respondentov 20 – 25 ročných,
- čo sa týka najvyššieho ukončeného vzdelania, 220 (58,4%) respondentov malo ukončené základné vzdelanie, 123 (32,6%) stredoškolské vzdelanie a 34 (9%) osôb výberového súboru malo ukončenú vysokú školu.

Pokiaľ sa zameriame na jednotlivé krajiny môžeme charakterizovať výberový súbor slovenskej mládeže **v Chorvátsku** takto: zo 49 respondentov patriacich k slovenskej mládeži v Chorvátsku pochádzalo všetkých 49, t.j. 100% z miest. Z hľadiska rodu tvorilo vzorku 15 (30,6%) mužov a 34 (69,4%) žien. Z hľadiska veku bolo 34 respondentov (69,4%) 15 – 19 ročných a 15 (30,6%) respondentov 20 – 25 ročných. Najvyššie ukončené vzdelanie (základnú školu) malo 34 (69,4%) opýtaných, strednú školu ukončilo 12 (24,5%) opýtaných a 3 (6,1%) osoby dosiahli vysokoškolské vzdelanie. Pri národnosti rodinných príslušníkov slovenská národnosť bola deklarovaná u 32,7% starých otcov, u 32,7% starých matiek, u 27,1% otcov a 28,6% matiek. Pri materinskom jazyku bola situácia takmer identická, slovenský materinský jazyk potvrdil u 32,7% starých otcov, u 30,6% starých matiek, u 27,1% otcov a u 28,6% matiek.

Výber slovenskej mládeže žijúcej **v Srbsku** tvorilo 121 respondentov. Čo sa týka lokality, bola situácia oproti Chorvátsku diametrálne odlišná – všetkých 121 respondentov pochádzalo z vidieka a ani jeden z mesta. Vo vzorke bolo 50 mužov (41,3%) a 71 (58,7%) žien. Z hľadiska veku ju tvorilo 97 (80,2%) respondentov 15 – 19 ročných a 24 (19,8%) respondentov 20 – 25 ročných. Ako najvyššie ukončené vzdelanie uvádzalo základnú školu 83 (68,6%) opýtaných, strednú školu 30 (24,8%) a vysokoškolské vzdelanie deklarovalo 8 (6,6%) opýtaných. Čo sa týka národnosti rodinných príslušníkov slovenská národnosť bola deklarovaná u 94,1% starých otcov, u 92,4% starých matiek, u 92,6% otcov a 87,5% matiek. Z hľadiska materinského jazyka rodinných príslušníkov sa slovenský materinský jazyk potvrdil u 90,7% starých otcov, u 92,4% starých matiek, u 90% otcov a u 89,1% matiek.

Na základe realizovaných analýz výberový súbor slovenskej mládeže v **Rumunsku** tvorilo 107 respondentov. Z hľadiska lokality ich 32 pochádzalo z vidieckych sídiel a 75 z miest, t. j. s pomerom 29,9% ku 70,1%. Z hľadiska rodu tvorilo výskumný súbor 52 respondentov mužov a 55 žien s takmer vyváženým pomerom 48,6% ku 51,4%. Z hľadiska veku a vzdelania 70 respondentov mladšej vekovej kategórie/stredoškooláci (15 – 19 rokov) a 37 respondentov staršej kategórie/vysokoškooláci (20 – 25 rokov) s pomerom 65,4% a 34,6%.

Čo sa týka národnosti rodinných príslušníkov slovenská národnosť bola deklarovaná u 96% starých otcov, u 91,8% starých matiek, u 81% otcov a 94,2% matiek. Z hľadiska materinského jazyka rodinných príslušníkov sa slovenský materinský jazyk potvrdil u 97% starých otcov, u 94,9% starých matiek, u 86,3% otcov a u 96,1% matiek.

Výberová skupina slovenskej mládeže v **Maďarsku** pozostávala zo 100 respondentov. Z nich 36 (36%) žilo na vidieku a 64 (64%) v mestách, 25 (25%) osôb bolo mužského pohlavia a 75 (75%) ženského pohlavia. Z hľadiska veku bolo zloženie takmer vyvážené 48 respondentov (48%) 15 – 19 ročných a 52 (52%) respondentov 20 – 25 ročných. Najvyššie ukončené vzdelanie (základnú školu) malo 47 (47%) opýtaných, strednú školu ukončilo 37 (37%) opýtaných a 16 (16%) osôb dosiahlo vysokoškolské vzdelanie. Pri národnosti rodinných príslušníkov bola slovenská národnosť deklarovaná u 28,3% starých otcov, u 36,4% starých matiek, u 14% otcov a 13% matiek. Pri materinskom jazyku bola situácia podobná, slovenský materinský jazyk sa potvrdil u 24,2% starých otcov, u 28,3% starých matiek, u 18% otcov a u 17% matiek.

Etnická charakteristika

V metodike sme venovali pozornosť aj údajom týkajúcich sa etnického pôvodu najbližšej rodiny respondenta, t. j. deklarovanej príslušnosti k národnosti a priznania materinského jazyka.

Pri deklarovaní národnosti rodinných príslušníkov (viď. tabuľka č. 3.6) sa v najvyššom počte k slovenskej národnosti hlásili rodinní príslušníci slovenskej mládeže v Srbsku a v Rumunsku, v rozmedzí od 81,4% až po 96%. V rodinnom prostredí Slovákov v Chorvátsku sa deklarovanie slovenskej národnosti pohybuje od 27% (rodičia) do takmer 33% (starí rodičia). S najväčšími odchýlkami pri deklarovaní slovenskej národnosti sa stretávame u rodinných príslušníkov Slovákov žijúcich v Maďarsku, keď okolo tretiny starých rodičov

(viac u starých matiek) potvrdili slovenskú národnosť, kým u rodičov sa slovenská národnosť prejavuje v omnoho menšej miere (okolo 14%).

Tabuľka č. 3.6: Deklarovanie národnosti vybraných rodinných príslušníkov

		K akej národnosti sa hlási/hlásil Váš/Vaša							
		slovenskej		srbskej		chorvátskej		inej	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Chorvátsko	otec	13	27,1	1	2,1	34	70,8	0	0,0
	matka	14	28,6	1	2,0	32	65,3	2	4,1
	starý otec	16	32,7	1	2,0	28	57,1	4	8,2
	stará matka	16	32,7	2	4,1	26	53,1	5	10,2
Srbsko	otec	112	92,6	6	5,0	0	0,0	3	2,5
	matka	105	87,5	14	11,7	0	0,0	1	0,8
	starý otec	112	94,1	5	4,2	0	0,0	2	1,7
	stará matka	110	92,4	4	3,4	1	0,8	4	3,4
Rumunsko	otec	83	81,4	18	17,6	1	1,0	0	0,0
	matka	98	94,2	6	5,8	0	0,0	0	0,0
	starý otec	95	96,0	4	4,0	0	0,0	0	0,0
	stará matka	90	91,8	6	6,1	2	2,0	0	0,0
Maďarsko	otec	14	14,0	85	85,0	1	1,0	0	0,0
	matka	13	13,0	86	86,0	1	1,0	0	0,0
	starý otec	28	28,3	71	71,7	0	0,0	0	0,0
	stará matka	36	36,4	61	61,6	2	2,0	0	0,0

Pri materinskom jazyku bola situácia veľmi podobná, takmer identická (viď tabuľka č. 3.7), slovenský materinský jazyk bol najviac deklarovaný u rodinných príslušníkov Slovákov v Srbsku a v Rumunsku (rozmedzie od 86,3% po 97%), v Chorvátsku okolo 30 % (s miernymi odchýlkami podľa rodinného príslušníka), najmenej u rodinných príslušníkov slovenskej mládeže v Maďarsku (od 17% po 28,3%).

Tabuľka č. 3.7: Deklarovanie materinského jazyka vybraných rodinných príslušníkov

Ktorý jazyk považuje/považoval za svoj materinský jazyk Váš/Vaša									
		slovenský		srbský		chorvátsky		iný	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Chorvátsko	otec	13	27,1	0	0,0	35	72,9	0	0,0
	matka	14	28,6	1	2,0	34	69,4	0	0,0
	starý otec	16	32,7	1	2,0	32	65,3	0	0,0
	stará matka	15	30,6	0	0,0	33	67,3	1	2,0
Srbsko	otec	108	90,0	10	8,3	0	0,0	2	1,7
	matka	106	89,1	12	10,1	0	0,0	1	0,8
	starý otec	107	90,7	9	7,6	0	0,0	2	1,7
	stará matka	109	92,4	5	4,2	0	0,0	4	3,4
Rumunsko	otec	88	86,3	13	12,7	1	1,0	0	0,0
	matka	99	96,1	4	3,9	0	0,0	0	0,0
	starý otec	96	97,0	3	3,0	0	0,0	0	0,0
	stará matka	94	94,9	5	5,1	0	0,0	0	0,0
Maďarsko	otec	18	18,0	82	82,0	0	0,0	0	0,0
	matka	17	17,0	82	82,0	1	1,0	0	0,0
	starý otec	24	24,2	75	75,8	0	0,0	0	0,0
	stará matka	28	28,3	71	71,7	0	0,0	0	0,0

Zhrnutie

Pri sumarizácii analyzovaných etnických charakteristík (zastúpenie slovenskej národnosti a slovenského materinského jazyka) rodinných príslušníkov Slovákov v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku, ktoré však deklarovali samotní respondenti, môžeme konštatovať nasledovné skutočnosti.

Z pohľadu etnických charakteristík sa stretávame s variabilitou medzi priznaním k slovenskej národnosti a deklarováním slovenského materinského jazyka u rodinných príslušníkov sledovaných slovenských komunít. Kým u Slovákov v Chorvátsku a Slovákov v Srbsku je medzi týmito charakteristikami takmer súlad v percentuálnom zastúpení (s jednoznačne vyšším zastúpením Slovákov v Srbsku – okolo 90%), naopak, u Slovákov v Rumunsku a Slovákov v Maďarsku sa stretávame s inverzným obrazom medzi uvedenými etnickými charakteristikami. V prípade Slovákov v Rumunsku má priznanie k slovenskému materinskému jazyku u rodinných príslušníkov vyššie zastúpenie ako potvrdenie slovenskej národnosti, čo naznačuje vyššie postavenie slovenského materinského jazyka. U Slovákov v Maďarsku (zvlášť u starých rodičov) je to práve opačne. V ich prípade postavenie slovenského materinského jazyka voči slovenskej národnosti má teda slabšiu pozíciu.

Z generačného pohľadu sú výraznejšie rozdiely u oboch etnických charakteristík u dvoch komunít: Slovákov v Chorvátsku a Slovákov v Maďarsku. Kým u nich je zrejmy generačný pokles v etnických ukazovateľoch (starí rodičia výraznejšie zastúpenie ako rodičia) u Slovákov v Srbsku a v Rumunsku sa stretávame viac-menej s generačnou stabilitou.

IV. Charakter jazykovo-komunikačného správania mladej slovenskej generácie v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku (rečové varianty, komunikačná znalosť, situačné kontexty)

V uvedenej časti publikácie sa zameriame na výskumné zistenia týkajúce sa charakteru jazykovo-komunikačného správania mladej slovenskej generácie žijúcej v Chorvátsku (S_{Ch}), v Srbsku (S_{Sr}), v Rumunsku (S_{Ru}) a v Maďarsku (S_{Ma}). Pôjde o päť jazykových ukazovateľov/premenných, pri interpretácii ktorých budeme postupovať v zmysle cieľov jazykovo-komunikačného správania zameraných na:

- určenie charakteru jazykovo-komunikačného správania mladej slovenskej generácie štyroch jazykových skupín – identifikácia rečového variantu, skúmanie kontextuálnej súvislosti v blízkom okolí nazvaného ako *ukazovateľ jazykového/rečového správania vo verejnej sfére*;
- identifikovanie jazykového správania slovenskej mládeže v situačnom kontexte (škola, rodina); mieru mono/bilingvizmu v situačnom kontexte školy a mimo školy nazvaného ako: *ukazovateľ situačného používania slovenčiny (v škole a mimo školy)*;
- miera znalosti/ovládania vybraných jazykových variet v kontexte každodennej komunikácie nazvaného ako *ukazovateľ komunikačnej znalosti jazykových variet*
- skúmanie vplyvu znalosti slovenského jazyka na vzťahy na upevňovanie vzťahov v rodinnej a školskej sfére prostredníctvom *ukazovateľa vplyvu komunikačnej znalosti slovenského jazyka*.

Výskumné zistenia sa týkajú celej výskumnej vzorky, t. j. 377 respondentov, študentov stredných a vysokých škôl s lektorátom slovenského jazyka vo veku 15 – 25 rokov, pričom 49 respondentov pochádzalo z Chorvátska (15M, 34Ž), 121 respondentov zo Srbska (50M, 71Ž), 107 respondentov z Rumunska (52M, 55Ž) a 100 respondentov z Maďarska (25M, 75Ž).

Popis metódy

Ukazovateľ jazykového/rečového správania v rodine

Pre zistenie charakteru jazykového správania sme v metodike použili dve štruktúrované otázky s orientáciou na jazyk komunikácie v neformálnom prostredí (blízka rodina – 6 položiek) a vo formálnom prostredí (blízke okolie – 4 položky).

Otázka znela: *Ktorým jazykom prevažne hovoríte v súčasnosti ?*

Respondenti na identickej 5 stupňovej škále:

- 1 – len slovensky, 2 – viac slovensky ako chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky,
- 3 – rovnako, 4 – viac chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky ako slovensky,
- 5 – len chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky.

Respondenti volili odpovede pre komunikáciu s členmi rodiny: so starým otcom (a) starou matkou (b), otcom (c), matkou (d), so súrodencami (e), s príbuznými (f).

Ukazovateľ jazykového/rečového správania na verejnosti

Otázka skúmajúca jazykové správanie na verejnosti mala identické znenie a bola použitá rovnaká 5 stupňová škála:

- 1 – len slovensky, 2 – viac slovensky ako chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky,
- 3 – rovnako, 4 – viac chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky ako slovensky,
- 5 – len chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky s tým rozdielom, že respondenti volili odpovede pre komunikáciu vo svojom blízkom okolí: s priateľmi (a), so spolužiakmi (b), so známymi na ulici (c), v obchodoch (d).

Ukazovateľ situačného používania slovenčiny (v škole a mimo školy)

Pre zistenie miery monolingvizmu, resp. bilingvizmu v situačnom kontexte bola použitá jedna otázka situačne štruktúrovaná na oblasť školy (a – komunikácia so spolužiakmi) a mimo školy (b – na verejnosti). Otázka znela: *Ako často hovoríte slovensky so spolužiakmi?*

Respondenti na obidve situácie odpovedali na numerickej (ratingovej) sedemstupňovej škále (1 – vôbec nie, 7 – veľmi často)

Ukazovateľ komunikačnej znalosti jazykových variet

Skúmanie miery ovládania/komunikačnej znalosti jednotlivých variet slovenského jazyka a jazyka majority nám umožňovala štruktúrovaná otázka v dotazníku.

Otázka zisťujúca mieru komunikačnej znalosti znela: *Čo si myslíte, do akej miery ovládate uvedené jazyky?* Mali sme na mysli predovšetkým komunikačnú schopnosť respondentov, ktorí volil medzi variantmi: spisovná slovenčina – jazyk rozhlasu a TV (a), hovorená podoba slovenčina – bežná reč (b), slovenské nárečie (c) a chorvátsky/srbský/rumunsky/maďarský jazyk (d). Respondenti odpovedali na numerickej (ratingovej) sedemstupňovej škále (1 – vôbec nerozprávam, 7 – veľmi dobre rozprávam).

Ukazovateľ vplyvu komunikačnej znalosti slovenského jazyka

Ďalšia otázka bližšie špecifikovala jazykovo-komunikačnú znalosť a bola zameraná na zistenie vplyvu znalosti slovenčiny na upevňovanie vzťahov v rodinnej (a) a školskej sfére (b). Znela: *Myslíte si, že znalosť slovenčiny a rozprávanie v tomto jazyku upevňuje, posilňuje vzťahy a kontakty...?* Respondenti opätovne v prípade oboch sfér odpovedali na sedemstupňovej škále (1 – vôbec nie, 7 – veľmi výrazne).

Vzťahový rámec analýz

Vzťahový rámec analýz v prípade všetkých piatich jazykových ukazovateľov bude prebiehať identickým spôsobom (v súlade s charakterom použitých škál) nižšie uvedených analýz porovnávajúc jazykové skupiny navzájom.

Nezávislou premennou budú teda jazykové skupiny a závislými jednotlivé ukazovatele/premenné.

1. Najskôr poukážeme na všeobecný charakter výsledkov a trend smerovania odpovedí (stredné hodnoty variantov/položiek);
2. V detailnejších, frekvenčných analýzach (percentuálne zastúpenie odpovedí), prezentujeme prehľad odpovedí na príslušné body škály, poukážeme najmä na modálne (najčastejšie sa vyskytujúce) odpovede príslušnej škály a odpovede na krajných bodoch škály.
3. Pre lepšiu ilustráciu výsledkov, z hľadiska orientácie na prevažnú komunikáciu v slovenčine resp. jazyku majority, sme vytvorili tri skupiny respondentov⁷⁰ modifikáciou ponúknuť škály: 1. skupina so slovenskou orientáciou výberu jazyka (zlúčenie bodov 1 a 2 na škále), 2. skupina predstavovala rovnakú mieru komunikácie

⁷⁰ Pri takto vytvorených skupinách respondentov nám nešlo v žiadnom prípade o snahu „kategorizovať“ respondentov, skôr o metodickú pomôcku pre lepšiu interpretáciu vo výsledkoch.

v oboch jazykoch, 3. skupina s orientáciou na výber prevažne majoritného jazyka (zlúčenie bodov 4 a 5).

4. Pre lepšiu orientáciu vo výsledkoch, z hľadiska frekvencie používania slovenčiny, realizujeme v oboch prípadoch (v škole a mimo školy) kategorizáciu odpovedí na 3 kategórie odpovedí: 1. kategória (žiadna až slabá frekvencia, zlúčenie bodov 1 – 3), 2. kategória priemerná frekvencia (bod 4), 3. kategória (nadpriemerná až častá frekvencia – zlúčenie bodov 5 – 7).
5. Pre lepšiu orientáciu vo výsledkoch, z hľadiska pozitívne a negatívne orientovaných odpovedí realizujeme kategorizáciu odpovedí: 1. kategória – negatívne orientované odpovede (zlúčenie negatívnych bodov, v prípade 5-stupňovej škály body 1 a 2, v prípade 7-stupňovej škály 1 až 3), 2. kategória – neutrálne, priemerné odpovede (bod 3 pri päť stupňovej škále, bod 4 pri sedem stupňovej škále), 3. kategória – pozitívne orientované odpovede (zlúčenie pozitívnych bodov škály (v prípade 5-stupňovej škály body 4 a 5, v prípade 7-stupňovej škály body 5 – 7).
6. Pre analýzy sme použili prostriedky deskriptívnej štatistiky (stredné miery: M – stredná hodnota, N – počet respondentov, SD – smerodajná odchýlka) a induktívnej štatistiky (frekvenčná analýza – %-né zastúpenie odpovedí; N=počet odpovedajúcich respondentov v jazykových skupinách). Výsledky porovnania jazykových skupín sú štatisticky významné ak prekračujú obvykle sledovanú hranicu $p < 0.01$, použité testovacie kritérium bolo χ^2 =hodnota chí kvadrát. Výsledky sú prezentované v tabuľkovej podobe (kontingenčné tabuľky).

Výsledky

Jazykovo/rečové správanie v rodine

Všeobecný prehľad výsledkov prinášajú priemerné hodnoty odpovedí (stredné miery), ktoré sa medzi skupinami výrazne odlišujú (Tab. č. 4.1). Nakoľko sa nám jazykové skupiny z tohto pohľadu analýz výrazne diferencovali, celkové M je irelevantné, nepoukazuje na reálny stav komunikácie a je zavádzajúce. Na všetky položky odpovedalo vysoké zastúpenie respondentov (od 93,1 – 98,1%).

Podľa stredných hodnôt sa nám rozdelil súbor do dvoch jazykových skupín s takmer rovnakým smerovaním komunikácie. Ide o dve jazykové skupiny s príklonom k používaniu

slovenčiny (S_{Ru} a S_{Sr} – priemerné hodnoty u všetkých rodinných príslušníkov sa pohybujú od 1,2 do 1,6) a dve jazykové skupiny s príklonom k používaniu väčšinového jazyka (S_{Ch} – chorvátčina a S_{Ma} – maďarčina, M od 3,7 do 4,4).

Z generačného pohľadu zaznamenávame u obidvoch jazykových skupín (S_{Sr} a S_{Ru}) slabnúci charakter používania slovenčiny (v najvyššej miere so starými rodičmi, v najmenšej miere s príbuznými). Hodnoty štandardných odchýlok, zvlášť u S_{Ch} , však naznačujú vysoký rozptyl odpovedí, čo znamená, že odpovede respondentov S_{Ch} sú na škále výraznejšie rozptýlené.

Tabuľka č. 4.1: Priemerné skóre jazykových skupín vs komunikácia s rodinnými príslušníkmi

Jazykové skupiny		SO	SM	O	M	SÚR	PRÍB
S_{Ch}	M	3,7143	3,8163	4,0208	4,0612	4,0444	4,1837
	N	49	49	48	49	45	49
	SD	1,83712	1,76391	1,66937	1,61256	1,59481	1,34897
S_{Sr}	M	1,2348	1,1949	1,2821	1,4583	1,5169	1,6083
	N	115	118	117	120	118	120
	SD	,82004	,71919	,86946	1,05237	,95839	,91022
S_{Ru}	M	1,2826	1,2990	1,7216	1,3398	1,5914	2,1275
	N	92	97	97	103	93	102
	SD	,68462	,84366	1,23104	,70785	,82405	,92994
S_{Ma}	M	4,2211	4,1340	4,4388	4,4490	4,4227	4,0918
	N	95	97	98	98	97	98
	SD	1,14091	1,12388	1,07518	,97518	,92235	1,04622
SPOLU	M	2,4017	2,3684	2,6250	2,5622	2,6572	2,7534
	N	351	361	360	370	353	369
	SD	1,75203	1,73045	1,81481	1,77232	1,69518	1,52208

SO – starý otec
 SM – stará matka
 O – otec
 M – matka
 SÚR – súrodenci
 PRÍB – príbuzní

Detailnejší pohľad na výsledky nám prináša frekvenčná analýza, ktorá predstavuje konkrétne zistenia (v percentuálnom zastúpení) podľa položiek a jazykových skupín (Tabuľky č. 4.2, 4.3., 4.4., 4.5., 4.6, 4.7). Je pochopiteľné, že aj táto analýza kopíruje celkový trend komunikácie, t. j. príklon ku komunikácii v slovenčine u S_{Sr} a S_{Ru} a u S_{Ch} príklon k používaniu chorvátčiny a S_{Ma} k používaniu maďarčiny. Vzhľadom k zameraniu výskumu

upriamime pozornosť na výsledky týkajúce sa komunikácie orientovanej výlučne alebo prevažne na slovenský jazyk.

Tabuľka č. 4.2: Jazykové skupiny vs jazyk komunikácie so starým otcom

Jazykové skupiny			Jazyk komunikácie so starým otcom					SPOLU
			1	2	3	4	5	
S _{Ch}	N		14	2	0	1	32	49
	%		28,6	4,1	0,0	2,0	65,3	100,0
S _{Sr}	N		104	4	1	3	3	115
	%		90,4	3,5	0,9	2,6	2,6	100,0
S _{Ru}	N		74	13	3	1	1	92
	%		80,4	14,1	3,3	1,1	1,1	100,0
S _{Ma}	N		4	7	8	21	55	95
	%		4,2	7,4	8,4	22,1	57,9	100,0
SPOLU		N	196	26	12	26	91	351
		%	55,8	7,4	3,4	7,4	25,9	100,0

1 – len slovensky; 2 – viac slovensky ako chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky

3 – rovnako; 4 – viac chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky ako slovensky

5 – len chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky

Tabuľka č. 4.3: Jazykové skupiny vs jazyk komunikácie so starou matkou

Jazykové skupiny			Jazyk komunikácie so starou matkou					SPOLU
			1	2	3	4	5	
S _{Ch}	N		12	2	2	0	33	49
	%		24,5	4,1	4,1	0,0	67,3	100,0
S _{Sr}	N		107	6	0	3	2	118
	%		90,7	5,1	0,0	2,5	1,7	100,0
S _{Ru}	N		82	8	3	1	3	97
	%		84,5	8,2	3,1	1,0	3,1	100,0
S _{Ma}	N		4	6	13	24	50	97
	%		4,1	6,2	13,4	24,7	51,5	100,0
SPOLU		N	205	22	18	28	88	361
		%	56,8	6,1	5,0	7,8	24,4	100,0

1 – len slovensky; 2 – viac slovensky ako chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky

3 – rovnako; 4 – viac chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky ako slovensky

5 – len chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky

Tabuľka č. 4.4: Jazykové skupiny vs jazyk komunikácie s otcom

Jazykové skupiny			Jazyk komunikácie s otcom					SPOLU
			1	2	3	4	5	
S _{Ch}	N		10	1	2	0	35	48
	%		20,8	2,1	4,2	0,0	72,9	100,0
S _{Sr}	N		102	7	2	2	4	117
	%		87,2	6,0	1,7	1,7	3,4	100,0
S _{Ru}	N		64	15	6	5	7	97
	%		66,0	15,5	6,2	5,2	7,2	100,0
S _{Ma}	N		6	1	5	18	68	98
	%		6,1	1,0	5,1	18,4	69,4	100,0
SPOLU		N	182	24	15	25	114	360
		%	50,6	6,7	4,2	6,9	31,7	100,0

1 – len slovensky; 2 – viac slovensky ako chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky
 3 – rovnako; 4 – viac chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky ako slovensky
 5 – len chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky

Tabuľka č. 4.5: Jazykové skupiny vs jazyk komunikácie s matkou

Jazykové skupiny			Jazyk komunikácie s matkou					SPOLU
			1	2	3	4	5	
S _{Ch}	N		9	2	1	2	35	49
	%		18,4	4,1	2,0	4,1	71,4	100,0
S _{Sr}	N		94	13	3	4	6	120
	%		78,3	10,8	2,5	3,3	5,0	100,0
S _{Ru}	N		78	18	5	1	1	103
	%		75,7	17,5	4,9	1,0	1,0	100,0
S _{Ma}	N		2	4	10	14	68	98
	%		2,0	4,1	10,2	14,3	69,4	100,0
SPOLU		N	183	37	19	21	110	370
		%	49,5	10,0	5,1	5,7	29,7	100,0

1 – len slovensky, 2 – viac slovensky ako chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky
 3 – rovnako, 4 – viac chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky ako slovensky
 5 – len chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky

Tabuľka č. 4.6: Jazykové skupiny vs jazyk komunikácie so súrodencami

Jazykové skupiny			Jazyk komunikácie so súrodencami					SPOLU
			1	2	3	4	5	
S _{Ch}	N		8	2	1	3	31	45
	%		17,8	4,4	2,2	6,7	68,9	100,0
S _{Sr}	N		83	19	9	4	3	118
	%		70,3	16,1	7,6	3,4	2,5	100,0
S _{Ru}	N		55	24	11	3	0	93
	%		59,1	25,8	11,8	3,2	0,0	100,0
S _{Ma}	N		1	4	11	18	63	97
	%		1,0	4,1	11,3	18,6	64,9	100,0
SPOLU		N	147	49	32	28	97	353
		%	41,6	13,9	9,1	7,9	27,5	100,0

1 – len slovensky; 2 – viac slovensky ako chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky

3 – rovnako; 4 – viac chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky ako slovensky

5 – len chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky

Tabuľka č. 4.7: Jazykové skupiny vs jazyk komunikácie s príbuznými

Jazykové skupiny			Jazyk komunikácie s príbuznými					SPOLU
			1	2	3	4	5	
S _{Ch}	N		3	6	4	2	34	49
	%		6,1	12,2	8,2	4,1	69,4	100,0
S _{Sr}	N		73	28	14	3	2	120
	%		60,8	23,3	11,7	2,5	1,7	100,0
S _{Ru}	N		29	39	27	6	1	102
	%		28,4	38,2	26,5	5,9	1,0	100,0
S _{Ma}	N		2	7	16	28	45	98
	%		2,0	7,1	16,3	28,6	45,9	100,0
SPOLU		N	107	80	61	39	82	369
		%	29,0	21,7	16,5	10,6	22,2	100,0

1 – len slovensky; 2 – viac slovensky ako chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky

3 – rovnako; 4 – viac chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky ako slovensky

5 – len chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky

Na základe prezentovaných údajov v tabuľkách sa nám vytvára bipolárny obraz podľa jazykových skupín. Kým u S_{Sr} a S_{Ru} výrazne, vo všetkých ponúknutých položkách, dominuje komunikácia výlučne v slovenčine so všetkými členmi rodiny (S_{Sr}: od 60,8% s príbuznými do 90% so starými rodičmi; S_{Ru}: od 28,4 s príbuznými do 85% so starými rodičmi) u S_{Ch} a S_{Ma}

prevláda väčšinový jazyk. Slovenčina je u S_{Ma} zastúpená len od 1 do 6,1% podľa adresáta komunikácie. V prípade S_{Ch} je zaujímavá skutočnosť, že odpovede respondentov (v prípade všetkých položiek) sa umiestnili prevažne na krajných bodoch škály (1-len slovensky, 5-len chorvátsky). Môžeme teda usudzovať, že aj u S_{Ch} existuje okolo pätiny až štvrtiny respondentov, ktorí v rodinnom prostredí komunikujú výlučne v slovenčine (od 28,6% so starým otcom 17,8% so súrodencami). Výnimku tvorí komunikácia s príbuznými, u ktorých v prípade slovenčiny okolo desatiny respondentov (12,2%) volila viac druhý bod škály (viac slovensky ako chorvátsky) ako prvý bod (len slovensky 6,1%).

Celkovo môžeme konštatovať, že najvýraznejšie prebieha jazyková komunikácia len v slovenčine s rodinnými príslušníkmi u respondentov S_{Sr} a S_{Ru} , pričom frekvencie komunikácie sú mierne vyššie u S_{Sr} . Generačne zaznamenávame slabnúci charakter (so starými rodičmi je najčastejšia komunikácia, najmenej častá s príbuznými) a rovnako platí, že percentuálne zastúpenie tejto komunikácie v prípade všetkých položiek je u S_{Ru} mierne nižšie. Miera komunikácie vo väčšinovom jazyku je výraznejšia u S_{Ch} a S_{Ma} , pričom u S_{Ma} vo vyššej miere a to v každej z položiek. Je však potrebné zdôrazniť, že kým u S_{Ma} ide o jednoznačnú dominanciu maďarčiny (v prípade všetkých položiek), u S_{Ch} zaznamenávame vyššiu mieru rozptylu odpovedí na škále, teda nevyváženosť odpovedí v jednotlivých položkách (výnimku tvorí komunikácia s príbuznými) a voľba každého bodu na škále naznačuje rôznorodú komunikáciu „len v slovenčine“ generácie od štvrtiny respondentov so starými rodičmi, cez pätinu respondentov s rodičmi, po takmer pätinu respondentov so súrodencami.

Výsledky vo všetkých prezentovaných tabuľkách sú štatisticky významné ($p < 0,000$).

Pre ilustráciu prinášame výsledky komunikácie v rodine podľa voľby krajných bodov na škále aj v tabuľkovej podobe (tab. č. 4.8). V tabuľke sú zreteľné už konštatované výsledky v prehľadnejšej podobe.

Tabuľka č. 4.8: Komunikácia v rodine (1. a 5. bod škály)

Jazykové skupiny	Rodinní príslušníci	Komunikácia v rodine				SPOLU
		len slovensky		len chorvátsky/ srbsky/ rumunsky/ maďarsky		
		N	%	N	%	
S_{Ch}	SO	14	28,6	32	65,3	49
	SM	12	24,5	33	67,3	49
	O	10	20,8	35	72,9	48
	M	9	18,4	35	71,4	49
	SÚR	8	17,8	31	68,9	45
	PRÍB	3	6,1	34	69,4	49
S_{Sr}	SO	104	90,4	3	2,6	115
	SM	107	90,7	2	1,7	118
	O	102	87,2	4	3,4	117
	M	94	78,3	6	5	120
	SÚR	83	70,3	3	2,5	118
	PRÍB	73	60,8	2	1,7	120
S_{Ru}	SO	74	80,4	1	1,1	92
	SM	82	84,2	3	3,1	97
	O	64	66	7	7,2	97
	M	78	75,7	1	1	103
	SÚR	55	59,1	0	0	93
	PRÍB	29	28,4	1	1	102
S_{Ma}	SO	4	4,2	55	57,9	95
	SM	4	4,1	50	51,5	97
	O	6	6,1	68	69,4	98
	M	2	2	68	69,4	98
	SÚR	1	1	63	64,9	97
	PRÍB	2	2	45	45,9	98

SO – starý otec
 SM – stará matka
 O – otec
 M – matka
 SÚR – súrodenci
 PRÍB – príbuzní

Pre lepšiu orientáciu v dátach, z hľadiska príklonu komunikácie v rodine so slovenskou orientáciou resp. orientáciou na jazyk majority (chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky), sme vytvorili 3 kategórie odpovedí (ako sme naznačili vo vzťahovom rámci analýz). Tabuľka č. 4.9 predkladá zistenia z tohto aspektu analýz.

Tabuľka č. 4.9: Kategorizácia odpovedí komunikácie v rodine

Jazykové skupiny	RP	Komunikácia v rodine						SPOLU
		1.kategória		2.kategória		3.kategória		
		N	%	N	%	N	%	
S_{Ch}	SO	16	32,7	0	0	33	67,3	49
	SM	14	28,6	2	4,1	33	67,3	49
	O	11	22,9	2	4,2	35	72,9	48
	M	11	22,4	1	2	37	75,5	49
	SÚR	10	22,2	1	2,2	34	75,6	45
	PRÍB	9	18,4	4	8,2	36	73,5	49
S_{Sr}	SO	108	93,2	1	0,9	6	5,2	115
	SM	113	95,8	0	0	5	4,2	118
	O	109	93,2	2	1,7	6	5,1	117
	M	107	89,2	3	2,5	10	8,3	120
	SÚR	102	86,4	9	7,6	7	5,9	118
	PRÍB	101	84,2	14	11,7	5	4,2	120
S_{Ru}	SO	87	94,5	3	3,3	2	2,2	92
	SM	90	92,7	3	3,3	4	4,1	97
	O	79	81,5	6	6,2	12	12,4	97
	M	96	93,2	5	4,9	2	2	103
	SÚR	79	84,9	11	11,8	3	3,2	93
	PRÍB	68	64,6	27	26,5	7	6,9	102
S_{Ma}	SO	11	11,6	8	8,4	76	80	95
	SM	10	10,3	13	13,1	74	76,2	97
	O	7	7,1	5	5,1	86	87,8	98
	M	6	6,1	10	10,2	82	83,7	98
	SÚR	5	5,1	11	11,3	81	83,5	97
	PRÍB	9	9,1	16	16,3	73	74,5	98

1. kat. – orientácia na slovenský jazyk (výlučne alebo prevažne)
2. kat. – bilingválna komunikácia
3. kat. orientácia na väčšinový jazyk (prevažne alebo výlučne)

SO – starý otec; SM – stará matka
O – otec; M – matka
SÚR – súrodenci; PRÍB - príbuzní

Tabuľka č. 4.9 potvrdzuje vysoké zastúpenie 1. kategórie odpovedí (len slovensky, viac slovensky) u S_{Sr} (percentuálne zastúpenie od 84,2% do 95,8% podľa položky), u S_{Ru} (od 64,6% do 94,5%) menšie zastúpenie u S_{Ch} (od 18,4% do 32,7% podľa položky). Najnižšie zastúpenie sme zaznamenali u S_{Ma} (od 5,1% do 11,6%). Väčštinovú orientáciu na jazyk majority potvrdili predovšetkým S_{Ma} a to vo všetkých položkách od 74,5 po 87,8%). O niečo nižšiu mieru komunikácie potvrdili respondenti S_{Ch} (viac ako dve tretiny respondentov so SO a SM, viac ako tri štvrtiny s ostatnými členmi rodiny). 2. kategória odpovedí (rovnaká miera dvojjazyčnosti) sa výraznejšie potvrdila len v komunikácii s príbuznými, a to u všetkých jazykových skupín, v uvedenom zostupnom slede: S_{Ru} (viac ako štvrtina), S_{Ma} (viac ako šestina), S_{Sr} a S_{Ch} (okolo desatiny respondentov).

Štatistickú významnosť rozdielov v odpovediach jazykových skupín sme zaznamenali na úrovni ($p < 0,000$) v komunikácii so všetkými členmi rodiny.

Jazykovo/rečové správanie na verejnosti

Výsledky výpočtu stredných mier prezentuje tab. č. 4.10. Na otázku voľby jazyka komunikácie na verejnosti (s priateľmi, so spolužiakmi, so známymi na ulici, v obchodoch) odpovedalo od 98,4% do 99,2% respondentov podľa položky.

Tabuľka č. 4.10: Priemerné skóre jazykových skupín vs jazyk komunikácie na verejnosti

Jazykové skupiny		PRIATELIA	SPOLUŽIACI	ULICA	OBCHODY
S_{Ch}	M	4,4286	4,7143	4,5102	4,5833
	N	49	49	49	48
	SD	,95743	,54006	,96009	,89522
S_{Sr}	M	2,1833	1,8067	2,2667	2,4876
	N	120	119	120	121
	SD	,90733	1,32305	1,01031	1,11142
S_{Ru}	M	2,3143	1,7115	2,2000	2,3462
	N	105	104	105	104
	SD	,81234	,86656	,89227	,91130
S_{Ma}	M	4,1500	4,0101	4,4444	4,3535
	N	100	99	99	99
	SD	,90314	,95292	,89468	1,03325
SPOLU	M	3,0401	2,7520	3,1206	3,2151
	N	374	371	373	372
	SD	1,32252	1,60336	1,44018	1,40925

Jazyková situácia na verejnosti kopíruje trend výsledkov zaznamenaný v rodine, tak z pohľadu jazykových skupín, ako aj sledovaných položiek, s tým rozdielom, že stredné hodnoty v každej položke u S_{Sr} a S_{Ru} sú vyššie, čo znamená, že u týchto jazykových skupín komunikácia v slovenčine na verejnosti je menej zastúpená ako v rodine. Situácia u S_{Ch} potvrdzuje vyššiu mieru komunikácie v chorvátčine na verejnosti ako v rodine. U S_{Ma} je vysoká dominancia komunikácie v maďarčine približne v rovnakej miere na verejnosti ako aj v rodine. Je zaujímavé, že kým u S_{Ch} zo sledovaných položiek má v priemere najpriaznivejšie postavenie komunikácia s priateľmi, u S_{Sr} , S_{Ru} a S_{Ma} komunikácia so spolužiakmi.

Celkovo sa teda potvrdilo, že rodinné prostredie viac determinuje komunikáciu v materinskom jazyku (zvlášť u S_{Sr} a S_{Ru}) ako komunikácia na verejnosti.

Konkrétnejší prehľad v odpovediach na škále (1 – 5) nám poskytuje realizovaná frekvenčná analýza dát.

Tabuľka č. 4.11: Jazykové skupiny vs jazyk komunikácie s priateľmi

Jazykové skupiny		Komunikácia s priateľmi					SPOLU	
		1,00	2,00	3,00	4,00	5,00		
S_{Ch}	N	0	3	7	5	34	49	
	%	0,0	6,1	14,3	10,2	69,4	100,0	
S_{Sr}	N	29	49	35	5	2	120	
	%	24,2	40,8	29,2	4,2	1,7	100,0	
S_{Ru}	N	15	50	32	8	0	105	
	%	14,3	47,6	30,5	7,6	0,0	100,0	
S_{Ma}	N	0	5	19	32	44	100	
	%	0,0	5,0	19,0	32,0	44,0	100,0	
SPOLU		N	44	107	93	50	80	374
		%	11,8	28,6	24,9	13,4	21,4	100,0

1 – len slovensky, 2 – viac slovensky ako chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky

3 – rovnako, 4 – viac chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky ako slovensky

5 – len chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky

Z tabuľky č. 4.11 vyplýva, že s priateľmi len slovensky komunikujú iba dve jazykové skupiny, pričom zo S_{Sr} tak komunikuje každý štvrtý respondent a zo S_{Ru} približne každý šiesty. Ani jeden respondent zo skupiny S_{Ch} a S_{Ma} neuviedol výlučnú komunikáciu s priateľmi v slovenčine.

Tabuľka č. 4.12: Jazykové skupiny vs jazyk komunikácie so spolužiakmi

Jazykové skupiny			Komunikácia so spolužiakmi					SPOLU
			1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	
SLOV	S _{Ch}	N	0	0	2	10	37	49
		%	0,0	0,0	4,1	20,4	75,5	100,0
	S _{Sr}	N	77	17	7	7	11	119
		%	64,7	14,3	5,9	5,9	9,2	100,0
	S _{Ru}	N	49	42	10	0	3	104
		%	47,1	40,4	9,6	0,0	2,9	100,0
	S _{Ma}	N	3	4	14	46	32	99
		%	3,0	4,0	14,1	46,5	32,3	100,0
SPOLU		N	129	63	33	63	83	371
		%	34,8	17,0	8,9	17,0	22,4	100,0

1 – len slovensky; 2 – viac slovensky ako chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky
 3 – rovnako; 4 – viac chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky ako slovensky
 5 – len chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky

V komunikácii so spolužiakmi sa u S_{Ch} situácia nemení (žiadna komunikácia výlučne v slovenčine) avšak u S_{Sr} a S_{Ru} vysoko stúpla komunikácia v slovenčine (S_{Sr} takmer dve tretiny, S_{Ru} takmer polovica odpovedajúcich). V prípade S_{Ma} len traja respondenti uviedli komunikáciu len v slovenskom jazyku.

Tabuľka č. 4.13: Jazykové skupiny vs jazyk komunikácie so známymi na ulici

Jazykové skupiny			Komunikácia so známymi na ulici					SPOLU
			1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	
SLOV	S _{Ch}	N	0	4	4	4	37	49
		%	0,0	8,2	8,2	8,2	75,5	100,0
	S _{Sr}	N	30	43	36	7	4	120
		%	25,0	35,8	30,0	5,8	3,3	100,0
	S _{Ru}	N	28	32	42	2	1	105
		%	26,7	30,5	40,0	1,9	1,0	100,0
	S _{Ma}	N	1	5	6	24	63	99
		%	1,0	5,1	6,1	24,2	63,6	100,0
SPOLU		N	59	84	88	37	105	373
		%	15,8	22,5	23,6	9,9	28,2	100,0

1 – len slovensky; 2 – viac slovensky ako chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky
 3 – rovnako; 4 – viac chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky ako slovensky
 5 – len chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky

Približne štvrtina respondentov S_{Sr} a aj S_{Ru} komunikuje so známymi na ulici len po slovensky.

Tabuľka č. 4.14: Jazykové skupiny vs jazyk komunikácie v obchodoch

Jazykové skupiny			Komunikácia v obchodoch					SPOLU
			1,00	2,00	3,00	4,00	5,00	
SLOV	S _{Ch}	N	1	1	4	5	37	48
		%	2,1	2,1	8,3	10,4	77,1	100,0
	S _{Sr}	N	26	38	34	18	5	121
		%	21,5	31,4	28,1	14,9	4,1	100,0
	S _{Ru}	N	22	32	43	6	1	104
		%	21,2	30,8	41,3	5,8	1,0	100,0
	S _{Ma}	N	2	6	11	16	64	99
		%	2,0	6,1	11,1	16,2	64,6	100,0
SPOLU		N	51	77	92	45	107	372
		%	13,7	20,7	24,7	12,1	28,8	100,0

1 – len slovensky; 2 – viac slovensky ako chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky
 3 – rovnako; 4 – viac chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky ako slovensky
 5 – len chorvátsky/srbsky/rumunsky/maďarsky

V obchodoch takmer rovnaké zastúpenie respondentov – viac ako štvrtina respondentov S_{Sr} a S_{Ru} používa v obchodnom styku výlučne slovenčinu. U S_{Ch} a S_{Ma} je to minimálne percento respondentov.

Z pohľadu používania výlučne slovenského jazyka na verejnosti môžeme konštatovať, že zvlášť u S_{Sr} a S_{Ru} dominuje jazyková situácia so spolužiakmi, nasleduje komunikácia so známymi na ulici, potom obchodný styk a v najmenšej miere komunikácia s priateľmi. Dá sa predpokladať, že ide o priateľov, kamarátov z radov väčšinového národa.

Vzhľadom na výraznú bipolaritu odpovedí jazykových skupín na škále sú výsledky vo všetkých položkách štatisticky významné ($p < 0,000$).

Kategorizácia odpovedí (3 skupiny) nám viac napovie o percentuálnom zastúpení odpovedí v jednotlivých položkách, podľa vytvorených kategórií odpovedí. Výsledky kategorizovaných odpovedí prináša tabuľka č. 4.15.

Tabuľka č. 4.15: Kategorizované odpovede komunikácie na verejnosti

Jazykové skupiny	Verejná sféra	Komunikácia na verejnosti						SPOLU
		1.kategória		2.kategória		3.kategória		
		N	%	N	%	N	%	
S_{Ch}	PRIA	3	6,1	7	14,3	39	79,6	49
	SPOL	0	0	2	4,1	47	95,9	49
	UL	4	8,2	4	8,2	41	83,7	49
	OB	2	4,2	4	8,3	42	87,5	48
S_{Sr}	PRIA	78	65	35	29,2	7	5,8	120
	SPOL	94	79	7	5,9	18	15,1	119
	UL	73	60,8	36	30	11	9,2	120
	OB	64	52,9	34	28,1	23	19	121
S_{Ru}	PRIA	65	61,9	32	30,5	8	7,6	105
	SPOL	91	87,5	10	9,6	3	2,9	104
	UL	60	57,2	42	40,0	3	2,9	105
	OB	54	52,0	43	41,3	7	6,8	104
S_{Ma}	PRIA	5	5,0	19	19,0	76	76,0	100
	SPOL	7	7,0	14	14,1	78	78,8	99
	UL	6	6,1	6	6,1	89	87,8	99
	OB	8	8,1	11	11,1	80	80,8	99

1. kat. – orientácia na slovenský jazyk (výlučne alebo prevažne)

2. kat. – bilingválna komunikácia

3. kat. orientácia na majoritný jazyk (prevažne alebo výlučne)

PRIA = komunikácia s priateľmi; SPOL = komunikácia so spolužiakmi

UL = komunikácia na ulici; OB = komunikácia v obchode

Z tabuľky č. 4.15 je zreteľný zjednocujúci pohľad na výsledky podľa kategorizácie odpovedí. Z nej vyplýva, že v 1. kategórii odpovedí, s orientáciou na slovenský jazyk, dominujú S_{Sr} a S_{Ru} , ktorí z jednotlivých ponúknutých verejných sfér označili najmä komunikáciu so spolužiakmi (S_{Sr} takmer 80%, S_{Ru} 87,5% respondentov). Ostatné dve jazykové skupiny uvádzajú tento typ komunikácie na verejnosti v menej ako 10% zastúpení (podľa položky).

Bilingválna komunikácia (2. kategória odpovedí) je najvýraznejšia u S_{Ru} (zvlášť na ulici a v obchodoch okolo 40%), menej výrazná u S_{Sr} (okolo 30% s priateľmi, na ulici so známymi a v obchodoch). Nasledujú S_{Ma} , ktorí uviedli bilingválnu komunikáciu v takmer päťtinovom zastúpení a S_{Ch} v šestinovom zastúpení (obidve jazykové skupiny v komunikácii s priateľmi).

Najvyššie zastúpenie v 3. kategórii odpovedí (orientácia na väčšinový jazyk) sme zaznamenali na verejnosti u S_{Ch} (95,9% so spolužiakmi – dôvodom môže byť nedostatočne

vyvinutá školská sieť v slovenskom jazyku), nasledujú S_{Ma} , ktorých 87,8% praktizuje na ulici komunikáciu prevažne alebo výlučne v maďarčine. Päťina S_{Sr} komunikuje v obchodoch prevažne alebo výlučne v srbčine. U respondentov S_{Ru} sa tento typ komunikácie vo všetkých položkách realizuje v menšom ako desatinovom zastúpení.

Používanie slovenského jazyka v škole a mimo školy

V metodike výskumu nás tiež zaujímalo, ako často je slovenčina ako komunikačný jazyk zastúpená v škole (počas prestávok so spolužiakmi) a mimo školy so spolužiakmi. Inak povedané, či školské prostredie nejakým spôsobom výraznejšie determinuje používanie slovenčiny v kontakte so spolužiakmi a aká je frekvencia jej používania. Niečo už naznačili výsledky komunikácie vo verejnej sfére, v ktorej (zvlášť u S_{Sr} a S_{Ru}) zo sledovaných verejných sfér dominovala komunikácia v slovenskom jazyku so spolužiakmi. Respondenti volili odpovede na sedembodovej škále: 1 – vôbec nie, 7 – veľmi často.

Tabuľka č. 4.16: Priemerné skóre jazykových skupín vs komunikácia so spolužiakmi

Jazykové skupiny		V škole počas prestávok	Mimo školy
S_{Ch}	M	2,5306	2,5306
	N	49	49
	SD	1,29264	1,54248
S_{Sr}	M	5,7833	5,7603
	N	120	121
	SD	1,93240	1,77494
S_{Ru}	M	6,0667	5,4571
	N	105	105
	SD	1,18700	1,30847
S_{Ma}	M	3,1500	2,8700
	N	100	100
	SD	1,63531	1,45404
SPOLU	M	4,7326	4,4827
	N	374	375
	SD	2,16186	2,08357

Priemerné skóre obidvoch položiek (tab. 4.16) naznačilo rozdiely na dvoch úrovniach jazykových skupín. Kým u S_{Sr} a S_{Ru} sa celkový priemer nachádza viac v pozitívnom poli škály, a to v prípade obidvoch položiek, naopak u S_{Ch} a S_{Ma} celkové skóre má pozíciu skôr v negatívnom poli škály. U S_{Ch} v obidvoch prípadoch (v škole aj mimo školy) zaznamenávame skôr slabú komunikáciu v slovenčine (zhodne $M=2,5$), u S_{Ma} sa komunikácia v rámci položiek mierne diferencuje, hoci celkový trend posudzovania je

zachovaný a od komunikácie S_{Ch} sa výraznejšie nelíši. Kým v škole má vyššiu mieru komunikácie v slovenčine (medzi bodmi 3 a 4), mimo školy je celkové skóre nižšie ($M=2,87$).

Pri analýze stených hodnôt môžeme konštatovať, že priemery obidvoch položiek sú viac či menej identické, s tým rozdielom, že u S_{Sr} a S_{Ru} potvrdzujú častú až veľmi častú komunikáciu v slovenčine, kým u S_{Ch} a S_{Ma} je táto komunikácia skôr sporadická, podpriemerná. Priemerné hodnoty, či už sa nachádzali viac v pozitívnom alebo negatívnom poli škály, sa však z hľadiska položiek minimálne odlišovali.

V tabuľkách č. 4.17 a 4.18 predkladáme výsledky frekvenčnej analýzy pre všetky štyri posudzované jazykové skupiny. Upriamime pozornosť na veľmi častú komunikáciu v slovenčine (hoci sú z tabuliek zrejmé odpovede respondentov na celej posudzovanej škále).

Tabuľka č. 4.17: Jazykové skupiny vs jazyková komunikácia so spolužiakmi v škole počas prestávok

Jazykové skupiny			Jazyková komunikácia so spolužiakmi v škole počas prestávok							SPOLU	
			1	2	3	4	5	6	7		
SLOV	S_{Ch}	N	13	16	3	15	2	0	0	49	
		%	26,5	32,7	6,1	30,6	4,1	0,0	0,0	100,0	
	S_{Sr}	N	9	5	3	10	5	15	73	120	
		%	7,5	4,2	2,5	8,3	4,2	12,5	60,8	100,0	
	S_{Ru}	N	1	2	1	6	11	38	46	105	
		%	1,0	1,9	1,0	5,7	10,5	36,2	43,8	100,0	
	S_{Ma}	N	21	17	18	26	10	4	4	100	
		%	21,0	17,0	18,0	26,0	10,0	4,0	4,0	100,0	
	SPOLU		N	44	40	25	57	28	57	123	374
			%	11,8	10,7	6,7	15,2	7,5	15,2	32,9	100,0

Škála: 1 – vôbec nie; 7 – veľmi často

Tabuľka č. 4.18: Jazykové skupiny vs jazyková komunikácia so spolužiakmi mimo školy

Jazykové skupiny			Jazyková komunikácia so spolužiakmi mimo školy							SPOLU
			1	2	3	4	5	6	7	
SLOV	S _{Ch}	N	14	17	5	8	3	0	2	49
		%	28,6	34,7	10,2	16,3	6,1	0,0	4,1	100,0
	S _{Sr}	N	8	2	1	18	7	20	65	121
		%	6,6	1,7	0,8	14,9	5,8	16,5	53,7	100,0
	S _{Ru}	N	1	1	3	24	18	31	27	105
		%	1,0	1,0	2,9	22,9	17,1	29,5	25,7	100,0
	S _{Ma}	N	22	22	21	22	9	3	1	100
		%	22,0	22,0	21,0	22,0	9,0	3,0	1,0	100,0
SPOLU		N	45	42	30	72	37	54	95	375
		%	12,0	11,2	8,0	19,2	9,9	14,4	25,3	100,0

Škála: 1 – vôbec nie; 7 – veľmi často

Z výsledkov v tabuľkách vyplynulo, že veľmi častým jazykom komunikácie je slovenčina u viac ako polovice respondentov S_{Sr} (mierne častejšia so spolužiakmi). V menšom percentuálnom zastúpení tak komunikujú aj S_{Ru}, pričom výraznejšie prebieha komunikácia v škole so spolužiakmi (43,8%) ako mimo školy (štvrtina odpovedí). U ďalších dvoch jazykových skupín sme veľmi častú komunikáciu v slovenčine pri hodnotení obidvoch položiek vôbec nezaznamenali (S_{Ch}) alebo len minimálne (S_{Ma} jeden respondent).

Vnútroštruktúrnym pohľadom na výsledky, hodnotiac úplnú absenciu komunikácie v slovenčine, zisťujeme, že viac ako štvrtina respondentov S_{Ch} a viac ako pätina respondentov S_{Ma} sa vyjadrili, že vôbec nekomunikujú v škole aj mimo školy po slovensky. Zastúpenie respondentov, u ktorých slovenčina vôbec nefiguruje je u S_{Sr} a S_{Ru} minimálne.

Celkovo môžeme konštatovať, že z hľadiska používania slovenčiny v školskom aj mimoškolskom prostredí so spolužiakmi je situácia najpriaznivejšia u respondentov S_{Sr}, keď viac ako polovica respondentov tento jazyk aplikuje so spolužiakmi veľmi často.

U S_{Ru} je táto situácia, z hľadiska frekvencie používania slovenského jazyka, v obidvoch prostrediach síce menej priaznivá, avšak potvrdenie veľmi častej komunikácie v slovenčine, hoci v menšom percentuálnom zastúpení, potvrdzuje „živost“ slovenského jazyka. V prípade S_{Ch} a S_{Ma} je frekvencia používania slovenčiny v škole aj mimo školy omnoho nižšia, takmer tretina S_{Ch} a štvrtina S_{Ma} uvádza komunikáciu v slovenčine v škole na priemernej úrovni (volili stredový bod 4), mimo školy sú hodnoty ešte nižšie.

Tabuľka č. 4.19: Kategorizácia odpovedí komunikácie v slovenčine so spolužiakmi v škole a mimo školy

Jazykové skupiny	SIT	Komunikácia v slovenčine so spolužiakmi v škole a mimo školy						SPOLU
		1.kategória		2.kategória		3.kategória		
		Žiadna až podpriemerná komunikácia (body 1-3)		Priemerná komunikácia (bod 4)		Nadpriemerná až veľmi častá komunikácia (body 5-7)		
		N	%	N	%	N	%	
S_{Ch}	ŠKOLA	32	65,3	15	30,6	2	4,1	49
	MIMO	36	73,5	8	16,3	5	10,2	49
S_{Sr}	ŠKOLA	17	14,2	10	8,3	93	77,5	12
	MIMO	11	9,1	18	14,9	92	76	121
S_{Ru}	ŠKOLA	4	3,9	6	5,7	95	90	105
	MIMO	5	4,9	24	22,9	76	72,3	105
S_{Ma}	ŠKOLA	56	56	26	26	18	18	100
	MIMO	65	65	22	22	13	13	100

Ak sa pozrieme na kategorizované odpovede (tab. 4.19) môžeme konštatovať, že v 1. kategórii (žiadna až veľmi slabá komunikácia v slovenčine) sa u **S_{Ch}** v škole vyskytuje takmer dvojtretinové zastúpenie respondentov, u **S_{Ma}** nadpolovičná miera odpovedí. Mimo školy u **S_{Sr}** zaznamenávame až trojštvrťinové zastúpenie odpovedí, u **S_{Ma}** takmer dvojtretinové zastúpenie odpovedí.

Sporadická (priemerná) komunikácia v slovenskom jazyku (2. kategória) v škole je uvádzaná u všetkých jazykových skupín, avšak v rôznom percentuálnom zastúpení (výraznejšie **S_{Ch}** 30,6% a **S_{Ma}** 26%). Je zaujímavosťou, že mimo školy je komunikácia v slovenskom jazyku priemerne aplikovaná u **S_{Ru}** a **S_{Ma}** s takmer identickým percentuálnym zastúpením odpovedí (okolo 22%).

Ako je zrejmé z predchádzajúcich zistení, aj z tohto pohľadu analýz, je jazyková situácia v 3. kategórii odpovedí (deklarovaná nadpriemerná až veľmi častá komunikácia v slovenskom jazyku) u **S_{Sr}** a **S_{Ru}** omnoho priaznivejšia (zvlášť v školskom prostredí) ako u ďalších sledovaných jazykových skupín (**S_{Ch}** a **S_{Ma}**). V obidvoch sledovaných situáciách viac ako tri štvrtiny respondentov **S_{Sr}** komunikuje nadpriemerne až veľmi často v slovenskom jazyku a až 90% **S_{Ru}** uvádza takúto komunikáciu v škole so spolužiakmi (3. kategória). V tejto

kategórii sme identifikovali len necelú pätinu odpovedí respondentov S_{Ma} a len 4% (2 respondenti) zo skupiny S_{Ch} .

Z hľadiska kategorizovaných odpovedí môžeme konštatovať zastúpenie všetkých troch kategórií odpovedí, avšak v rôznej miere, podľa jazykovej skupiny a tiež jazykovej situácie (školské a mimoškolské prostredie). V 1. kategórii (žiadna až slabá aplikácia slovenčiny) aj v 2. kategórii (sporadická, priemerná komunikácia) sú najviac zastúpení S_{Ch} a S_{Ma} , kým v 3. kategórii (nadpriemerná až veľmi častá komunikácie v slovenčine) dominuje zastúpenie predovšetkým S_{Ru} , za nimi nasledujú respondenti S_{Sr} . Výsledky potvrdzujú, že školské prostredie u jazykových skupín výraznejšie determinuje ku častejšej komunikácii v slovenskom jazyku. Podľa analýz výnimku v tomto smere tvoria S_{Ch} , u ktorých je výraznejšia komunikácia v slovenčine mimo školy. Vzhľadom však na malé zastúpenie respondentov v tejto 3. kategórii odpovedí sú tieto zistenia irelevantné. Rozdiely medzi jazykovými skupinami sú štatisticky významné ($p < 0,000$).

Miera znalosti jazykových variet

V kontexte používania jazyka nás zaujímala aj miera znalosti sledovaných jazykových variet, a to podľa vlastného posúdenia (autoprojekcia) samotnými respondentmi. Sústredili sme sa na tri jazykové variety slovenčiny (spisovná podoba, hovorená podoba, nárečie) a tiež na mieru znalosti majoritného jazyka (chorvátčina/srbčina/rumunčina/maďarčina). Na takto štruktúrovanú otázku odpovedalo 98,9 – 99,2% respondentov podľa položky.

Analýzy stredných hodnôt potvrdili výraznú medziskupinovú diferenciáciu aj rozdielnosť v rámci jazykových variet. Tabuľka č. 4.20 prezentuje zistenia v oblasti komunikačnej znalosti jazykových variet.

Tabuľka č. 4.20: Priemerné skóre jazykových skupín vs. jazykové variety

Jazykové skupiny		Spisovná slovenčina	Hovorená podoba slovenčiny	Nárečová podoba slovenčiny	Majoritný jazyk
S _{Ch}	M	3,0612	3,7959	2,5102	6,8163
	N	49	49	49	49
	SD	1,21464	2,03080	1,55620	,88208
S _{Sr}	M	4,7583	5,7190	5,7167	5,6281
	N	120	121	120	121
	SD	1,50627	1,57175	1,62016	1,38523
S _{Ru}	M	5,3905	6,4660	5,8857	6,0865
	N	105	103	105	104
	SD	1,09628	1,02723	1,46310	1,14154
S _{Ma}	M	4,6900	4,7900	3,2400	6,6700
	N	100	100	100	100
	SD	1,43333	1,40917	1,56425	1,00559
SPOLU	M	4,6952	5,4236	4,6818	6,1898
	N	374	373	374	374
	SD	1,51069	1,71260	2,07961	1,25076

V celkovom meradle posudzovania slovenských jazykových podôb, t. j. z hľadiska celej výskumnej vzorky (N=377), sa priemerné skóre všetkých troch jazykových variet nachádza na nadpriemernej úrovni znalosti, pričom znalosť hovorenej podoby slovenčiny vykazuje najvyššiu mieru znalosti. Znalosť väčšinového jazyka je v celkovom meradle z hľadiska všetkých jazykových skupín na vysokej úrovni – celkové skóre vykazuje dobrú komunikačnú znalosť (M=6,2).

Z hľadiska jednotlivých jazykových skupín sa stredné hodnoty u S_{Sr}, S_{Ru} nachádzajú v pozitívnom poli škály a to v prípade všetkých troch jazykových variet slovenčiny. Najnižšia stredná hodnota (avšak na nadpriemernej úrovni) sa vyskytuje v prípade spisovnej slovenčiny, nasledujú, takmer so zhodnou priemernou hodnotou, hovorená podoba slovenčina a slovenské nárečie. Takže môžeme konštatovať, že tieto jazykové skupiny „ohodnotili“ svoju znalosť troch slovenských jazykových podôb ako nadpriemernú až dobrú znalosť, s výraznejšou dominanciou znalosti hovorenej podoby slovenčiny (zvlášť u S_{Ru} pod hranicou veľmi dobrej znalosti). Situácia u S_{Ma} je z pohľadu troch jazykových

variet zložitejšia, keďže prekvapujúco pri slovenskom nárečí označili svoju znalosť za podpriemernú, naopak spisovnú a hovorenú podobu slovenčiny za nadpriemernú.

Stredné hodnoty sedemstupňovej škály (1 – vôbec nerozprávam, 7 – veľmi dobre rozprávam) sa u S_{Ch} v rámci posudzovania troch slovenských jazykových variet umiestnili v negatívnom poli posudzovania, pričom najnižšia miera znalosti sa prejavila pri posudzovaní slovenského nárečia, nasleduje spisovná slovenčina (na podpriemernej úrovni), najvyššia miera znalosti sa potvrdila v prípade hovorenej podoby slovenčiny, a to tesne pod priemernou znalosťou (pod bodom 4).

Čo sa týka znalosti majoritného jazyka medzi jazykovými skupinami dominujú respondentmi S_{Ch} , ktorí celkovo potvrdili najvyššiu mieru znalosti majoritného jazyka (takmer veľmi dobrá znalosť). Tesne za nimi nasledujú respondenti S_{Ma} s dobrou znalosťou maďarčiny. Skóre obidvoch menovaných jazykových skupín sa nachádza medzi 6 a 7 bodom na škále).

Je zaujímavosťou, že kým u S_{Ch} a S_{Ma} znalosť chorvátčiny/maďarčiny vysoko prevyšuje znalosť všetkých troch jazykových variet slovenčiny, u S_{Sr} a S_{Ru} je stredná hodnota znalosti srbčiny/rumunčiny nižšia ako v prípade hovorenej podoby slovenčiny (v prípade S_{Sr} aj slovenského nárečia).

V ďalších analýzach venujeme pozornosť frekvenčným hodnotám, t. j. percentuálnemu zastúpeniu odpovedí na predloženej sedemstupňovej škále. Výsledky prinášame v tabuľkách č. 4.21 (pre spisovnú slovenčinu), 4.22 (pre hovorenú podobu slovenčiny), 4.23 (pre slovenské nárečie).

Respondenti všetkých jazykových skupín (s výnimkou posudzovania spisovnej slovenčiny u S_{Ch}) využili celú škálovanú stupnicu (1 – vôbec nerozprávam; 7 – veľmi dobre rozprávam). Z analýzy troch jazykových podôb je zreteľný rozptyl odpovedí porovnávajúc jednotlivé jazykové skupiny.

Tabuľka č. 4.21: Jazykové skupiny vs znalosť spisovnej slovenčiny

Jazykové skupiny			Znalosť spisovnej slovenčiny							SPOLU
			1	2	3	4	5	6	7	
SLOV	S _{Ch}	N	6	10	14	13	6	0	0	49
		%	12,2	20,4	28,6	26,5	12,2	0,0	0,0	100,0
	S _{Sr}	N	3	6	11	37	20	26	17	120
		%	2,5	5,0	9,2	30,8	16,7	21,7	14,2	100,0
	S _{Ru}	N	0	0	5	19	27	38	16	105
		%	0,0	0,0	4,8	18,1	25,7	36,2	15,2	100,0
	S _{Ma}	N	1	6	14	21	31	14	13	100
		%	1,0	6,0	14,0	21,0	31,0	14,0	13,0	100,0
SPOLU		N	10	22	44	90	84	78	46	374
		%	2,7	5,9	11,8	24,1	22,5	20,9	12,3	100,0

Škála: 1 – vôbec nerozprávam, 7 – veľmi dobre rozprávam

Z aspektu voľby odpovede na škále zisťujeme, že takmer štvrtina respondentov zo súboru (N=374) sa v prípade spisovnej slovenčiny najviac priklonili k 4. bodu (priemerná znalosť). Zaujímavou je skutočnosť, že najvyšší bod na škále (veľmi dobrá znalosť spisovnej slovenčiny) takmer v rovnakom percentuálnom zastúpení volili respondenti: S_{Ru} (15,2%), S_{Sr} (14,2%) a S_{Ma} (13%). Žiaden respondent zo skupiny S_{Ch} neoznačil uvedený bod na škále.

Tabuľka č. 4.22: Jazykové skupiny vs znalosť hovorenej podoby slovenčiny

Jazykové skupiny			Znalosť hovorenej podoby slovenčiny							SPOLU	
			1	2	3	4	5	6	7		
SLOV	S _{Ch}	N	9	4	12	7	4	6	7	49	
		%	18,4	8,2	24,5	14,3	8,2	12,2	14,3	100,0	
	S _{Sr}	N	3	4	2	19	16	20	57	121	
		%	2,5	3,3	1,7	15,7	13,2	16,5	47,1	100,0	
	S _{Ru}	N	1	1	0	3	7	21	70	103	
		%	1,0	1,0	0,0	2,9	6,8	20,4	68,0	100,0	
	S _{Ma}	N	1	4	14	23	24	22	12	100	
		%	1,0	4,0	14,0	23,0	24,0	22,0	12,0	100,0	
	SPOLU		N	14	13	28	52	51	69	146	373
			%	3,8	3,5	7,5	13,9	13,7	18,5	39,1	100,0

Škála: 1 – vôbec nerozprávam, 7 – veľmi dobre rozprávam

Z tabuľky č. 4.22 vyplýva, že v prípade hovorenej podoby slovenčiny takmer 40% respondentov z celého súboru (N=373) označili najvyšší bod škály (7), čím deklarovali jej veľmi dobrú znalosť. Z hľadiska jazykových skupín sa však táto skupina výrazne diferencuje. Veľmi dobrú znalosť hovorenej slovenčiny vyjadrili v najvyššom percentuálnom zastúpení S_{Ru} (68%), nasledujú S_{Sr} s takmer polovičným zastúpením a zostávajúce dve jazykové skupiny veľmi dobrú znalosť označili v omnoho menšej miere (S_{Ch} 14,3%; S_{Ma} 12%).

Je potrebné podotknúť, že so zastúpením všetkých bodov škály (1 – 7) sa stretávame u S_{Ch} práve pri uvádzaní znalosti hovorenej podoby slovenčiny. Je zrejmé, že práve táto varieta na jednej strane vyvoláva skupinové diferencie, na druhej strane v najvyššej miere (v porovnaní s ďalšími slovenskými varietami) rezonuje v jazykovej komunikácii tejto skupiny respondentov.

Tabuľka č. 4.23: Jazykové skupiny vs znalosť slovenského nárečia

Jazykové skupiny			Znalosť slovenského nárečia							SPOLU
			1	2	3	4	5	6	7	
SLOV	S_{Ch}	N	18	10	7	9	3	1	1	49
		%	36,7	20,4	14,3	18,4	6,1	2,0	2,0	100,0
	S_{Sr}	N	0	10	3	18	6	26	57	120
		%	0,0	8,3	2,5	15,0	5,0	21,7	47,5	100,0
	S_{Ru}	N	3	2	1	10	17	21	51	105
		%	2,9	1,9	1,0	9,5	16,2	20,0	48,6	100,0
	S_{Ma}	N	15	19	25	22	9	7	3	100
		%	15,0	19,0	25,0	22,0	9,0	7,0	3,0	100,0
SPOLU		N	36	41	36	59	35	55	112	374
		%	9,6	11,0	9,6	15,8	9,4	14,7	29,9	100,0

Škála: 1 – vôbec nerozprávam, 7 – veľmi dobre rozprávam

Slovenské nárečie v najvyššej miere (bod 7) ovláda takmer 30% respondentov celého súboru (N= 374). V tejto skupine respondentov však S_{Sr} a S_{Ru} zastávajú výraznú pozíciu (takmer polovičné zastúpenie odpovedí). Celkový výsledok teda „skresľujú“ dáta týkajúce sa S_{Ch} a S_{Ma} , ktorých minimálny počet deklaroval veľmi dobrú znalosť slovenského nárečia.

Tabuľka č. 4.24: Jazykové skupiny vs znalosť majoritného jazyka

Jazykové skupiny			Znalosť majoritného jazyka							SPOLU	
			1	2	3	4	5	6	7		
SLOV	SCh	N	1	0	0	0	0	3	45	49	
		%	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6,1	91,8 %	100,0	
	SSr	N	1	2	5	18	27	22	46	121	
		%	0,8	1,7	4,1	14,9	22,3	18,2	38,0	100,0	
	SRu	N	0	1	3	7	14	29	50	104	
		%	0,0	1,0	2,9	6,7	13,5	27,9	48,1	100,0	
	SMa	N	1	0	3	1	3	6	86	100	
		%	1,0	0,0	3,0	1,0	3,0	6,0	86,0	100,0	
	SPOLU		N	3	3	11	26	44	60	227	374
			%	0,8	0,8	2,9	7,0	11,8	16,0	60,7	100,0

Škála: 1 – vôbec nerozprávam, 7 – veľmi dobre rozprávam

Z tabuľky č. 4.24 vyplynulo, že celkovo až 60,7% respondentov udáva veľmi dobrú znalosť majoritného jazyka (N=374). Z vnútornej štruktúry tabuľky je zrejmé, že najviac sa tak vyjadrili S_{Ch} (91,8%) a S_{Ma} (86%). Nasledujú S_{Ru}, ktorých takmer polovica veľmi dobre ovláda rumunčinu a nakoniec veľmi dobrú znalosť srbčiny potvrdzuje 38% S_{Sr}.

Z tabuliek vyplýva, že podľa položky (výberu jazykovej variety) sa potvrdzuje bipolárne zoskupenie odpovedí tých istých dvoch jazykových skupín.

Posudzovanie znalosti slovenských variet vykazujú u S_{Sr} a S_{Ru} jednoznačnejšie preferencie na škále. Okrem priemernej znalosti spisovnej slovenčiny, ktorú najčastejšie uviedla takmer tretina respondentov, S_{Sr} v prípade ďalších dvoch slovenských jazykových podôb (hovorená podoba a nárečie) respondenti najviac volili veľmi dobrú znalosť (siedmy bod škály). Je potešiteľnou skutočnosťou, že takmer polovica respondentov S_{Sr} v oboch varietach svoju komunikačnú znalosť slovenčiny takto vysoko posudzuje.

Výsledky sú v troch položkách jazykových variet slovenského jazyka štatisticky významné na úrovni p<0,000, v prípade porovnania znalosti majoritného jazyka na úrovni p<0,01 ($\chi^2 = 10,23$).

Celkovo teda môžeme konštatovať, že miera znalosti slovenských variet je skupinovo determinovaná odlišnou jazykovou orientáciou: u S_{Ch} a S_{Ma} orientácia na jazyk majority, u S_{Sr} a S_{Ru} orientácia na materinský jazyk. Táto skutočnosť sa odrazila aj pri posudzovaní

znalosti jednotlivých jazykových podôb slovenského jazyka. Znalosť sledovaných jazykových podôb sa teda medzi skupinami líši v percentuálnom zastúpení najčastejšie volených odpovedí. Najnižšiu mieru znalosti (u všetkých jazykových skupín) sme zaznamenali v prípade spisovnej slovenčiny. Iná situácia sa javí v prípade ďalších dvoch slovenských jazykových variet.

S_{Ru} a S_{Sr} vo vysokom percentuálnom zastúpení posúdili svoju znalosť hovorenej (S_{Ru} takmer 70% respondentov; S_{Sr} polovica respondentov) a nárečovej podoby slovenčiny (takmer polovica obidvoch jazykových skupín) na najvyššej úrovni (veľmi dobrá znalosť).

S_{Ch} najčastejšie uvádzajú podpriemernú znalosť spisovnej a hovorenej variety (slovenské nárečie sa umiestnilo na najnižšej úrovni znalosti, takmer 40% respondentov ho neovláda).

S_{Ma} pri uvedených varietach najčastejšie volili 5. bod škály (nadpriemerná úroveň znalosti). Takmer tretina respondentov sa najviac vyjadrila za priemernú znalosť spisovnej podoby slovenského jazyka. Tabuľka č. 4.25 nám poskytuje pohľad na výsledky z hľadiska kategoriálnych odpovedí rozlíšených podľa skupín aj jazykových podôb.

Tabuľka č. 4.25: Kategorizácia odpovedí na ovládanie jazykových podôb

Jazykové skupiny	Jazykové podoby	Ovládanie jazykových podôb slovenčiny a jazyka majority						
		1.kategória		2.kategória		3.kategória		SPOLU
		Žiadna až podpriemerná znalosť		Priemerná znalosť		Nadpriemerná až veľmi dobrá znalosť		
		N	%	N	%	N	%	
S_{Ch}	SPIS	30	61,2	13	26,5	6	12,2	49
	HOV	25	51	7	14,3	17	34,7	49
	NÁR	35	71,4	9	18,4	5	10,2	49
	CHORV	1	2	0	0	48	98	49
S_{Sr}	SPIS	20	16,7	37	30,8	63	52,5	120
	HOV	9	7,4	19	15,3	93	76,9	121
	NÁR	13	10,8	18	15	89	74,2	120
	SRB	8	6,6	18	14,9	95	78,5	121
S_{Ru}	SPIS	5	4,8	19	18,1	81	77,1	105
	HOV	2	1,9	3	2,9	98	95,1	103
	NÁR	6	5,7	10	9,5	89	84,8	105
	RUM	4	3,9	7	6,7	93	89,5	104
S_{Ma}	SPIS	21	21,0	21	21,0	58	58,0	100
	HOV	19	19,0	23	23,0	58	58,0	100
	NÁR	59	59,0	22	22,0	19	19,0	100
	MAĎ.	4	4	1	1	95	95	100

1. kategória odpovedí je v najvyššej miere zastúpená u S_{Ch}, ktorí v prípade všetkých troch slovenských jazykových podôb vykazujú žiadnu až podpriemernú znalosť (vo vzostupnom poradí: hovorená podoba, spisovná podoba, nárečová podoba). U S_{Sr} je tato kategória najviac zastúpená v prípade posudzovania znalosti spisovnej slovenčiny (takmer pätina respondentov).

Najvyššia miera priemernej jazykovej znalosti sa rovnako u S_{Ch} aj S_{Sr} potvrdila v prípade znalosti spisovnej slovenčiny (menej ako tretina respondentov v oboch skupinách).

3. kategória odpovedí, ktorá potvrdzuje nadpriemernú až veľmi dobrú znalosť, je príznačná pre respondentov S_{Sr} a to v trojštvrťinovom zastúpení v prípade hovorenej a nárečovej

podoby slovenčiny, v prípade spisovnej variety slovenského jazyka vo viac ako polovičnom zastúpení respondentov

Znalosť majoritného jazyka sa v najvyššej miere umiestnila v 3. kategórii odpovedí, t. j. všetky jazykové skupiny deklarovali znalosť majoritného jazyka vo vysokej miere (od 78,5% S_{Sr} po 98% S_{Ch}).

Vplyv komunikačnej znalosti slovenčiny na vzťahy a kontakty

Otázka *Myslíte si, že znalosť slovenčiny a rozprávanie v tomto jazyku upevňuje, posilňuje vzťahy a kontakty vo vašej rodine a v škole medzi spolužiakmi?* skúmala vplyv komunikačnej znalosti slovenského jazyka na upevňovanie, resp. posilňovanie vzťahov a kontaktov na dvoch úrovniach: v blízkej rodine respondenta (a) a tiež v škole medzi spolužiakmi (b). Zistenie miery tohto vplyvu nám poskytovala sedembodová škála (1 – vôbec nie, 7 – veľmi výrazne). Okrem miery vplyvu nás zaujímal aj situačný kontext.

Na obidve položky odpovedala takmer celá výskumná vzorka (všetky jazykové skupiny (vplyv v rodine 99,5% respondentov, vplyv v škole 98,9%).

Celkové skóre obidvoch položiek naznačuje, že respondenti sa domnievajú, že znalosť slovenčiny v nadpriemernej miere (blízko bodu 5) posilňuje vzťahy a kontakty, a to ako v rodine, tak aj v škole.

Pri rozlíšení na jednotlivé jazykové skupiny je zrejмый doterajší trend posudzovania: S_{Ch} a S_{Ru} potvrdzujú tento názor jednoznačnejšie (priemery medzi bodmi 5 a 6), výraznejší vplyv potvrdili S_{Ru} zvlášť v rodinnom prostredí. Respondenti S_{Ch} a S_{Ma} sú skeptickejší a ich hodnotenie je celkovo pod priemerom na hodnotiacej škále (okolo bodu 3). V prípade respondentov S_{Ma} sa potvrdzujú už predchádzajúce zistenia výraznejšieho vplyvu školského prostredia na jazykovú komunikáciu v slovenčine, keď vplyv znalosti slovenčiny výraznejšie determinuje vzťahy v školskom prostredí ako v rodine (porovnaj výsledky v tabuľkách, v ktorých komunikácia v rodine s orientáciou na slovenčinu je len okolo 10% so starými rodičmi, generačne ešte viac klesá – tab. č. 4.15, kým komunikácia prevažne v slovenčine so spolužiakmi sa pohybuje okolo 18% – tab. č. 4.19).

Tabuľka č. 4.26: Priemerné skóre jazykových skupín vs vplyv znalosti slovenčiny na upevňovanie vzťahov v rodine a v škole

Jazykové skupiny		Upevňovanie vzťahov v rodine	Upevňovanie vzťahov v škole
S_{Ch}	M	3,0408	2,9184
	N	49	49
	SD	2,19810	1,52530
S_{Sr}	M	5,6033	5,1917
	N	121	120
	SD	1,53557	1,90663
S_{Ru}	M	6,0189	5,9048
	N	106	105
	SD	1,10394	1,16457
S_{Ma}	M	3,0808	3,7374
	N	99	99
	SD	1,85537	1,56874
SPOLU	M	4,7200	4,7078
	N	375	373
	SD	2,10525	1,90863

Ak sa pozrieme na distribúciu odpovedí posudzovania vplyvu znalosti slovenčiny v rodine (tab. č. 4.30) na škále, v najčastejšie sa vyskytujúcich odpovediach vidíme medzi skupinami opätovne inverzný obraz. Kým S_{Ch} vo viac ako 40% zastúpení volili krajný negatívny bod škály (domnievajú sa, že ich znalosť nemá žiadny vplyv na vzťahy v rodine), naopak, rovnaké zastúpenie respondentov S_{Sr} má práve opačný názor, keď v najvyššom zastúpení volili krajný pozitívny bod škály. Tento názor zdieľa u S_{Ch} len viac ako desatina respondentov (14,3%). Rozdiely medzi skupinami sú štatisticky významné na úrovni $p < 0,000$ ($\chi^2 = 62,21$)

Následne prezentované tabuľky predkladajú konkrétnejšie zistenia názorovej orientácie respondentov, t. j. percentuálne rozmiestnenie odpovedí na posudzovanej škále v rodine (tab. č. 4.27) a v škole medzi spolužiakmi (tab. č. 4.28.)

Tabuľka č. 4.27: Jazykové skupiny vs vplyv znalosti slovenčiny na upevňovanie vzťahov v rodine

Jazykové skupiny			Vplyv znalosti slovenčiny na upevňovanie vzťahov v rodine							SPOLU
			1	2	3	4	5	6	7	
SLOV	S _{Ch}	N	20	5	4	9	2	2	7	49
		%	40,8	10,2	8,2	18,4	4,1	4,1	14,3	100,0
	S _{Sr}	N	4	1	3	23	18	23	49	121
		%	3,3	0,8	2,5	19,0	14,9	19,0	40,5	100,0
	S _{Ru}	N	2	0	0	7	12	47	38	106
		%	1,9	0,0	0,0	6,	11,3	44,3	35,8	100,0
S _{Ma}	N	30	11	18	20	7	7	6	99	
	%	30,3	11,1	18,2	20,2	7,1	7,1	6,1	100,0	
SPOLU		N	56	17	25	59	39	79	100	375
		%	14,9	4,5	6,7	15,7	10,4	21,1	26,7	100,0

Škála: 1 – vôbec nie; 7 – veľmi výrazne

Z tabuľky č. 4.28 vyplýva, že necelá tretina respondentov (N=375) je presvedčená o veľmi výraznom vplyve znalosti slovenského jazyka na upevňovanie vzťahov v rodine. Zo súhrnných hodnôt frekvencií respondenti najčastejšie volili siedmy bod na škále. Z hľadiska posudzovania jednotlivými jazykovými skupinami sa opätovne potvrdil inverzný obraz zoskupenia medzi skupinami (S_{Sr} a S_{Ru} vs S_{Ch} a S_{Ma}).

Z tabuľky č. 4.27 vidíme takmer 40% zastúpenie respondentov S_{Sr} a S_{Ru}, ktorí potvrdzujú veľmi výrazný vplyv znalosti slovenčiny na upevňovanie vzťahov v rodine. Podotýkame, že S_{Sr} najčastejšie volili krajný, pozitívny bod škály (7), kým S_{Ru} sa vo výraznejšom počte (44,3%) rozhodli pre 6. bod, čo svedčí o názore výrazného vplyvu.

Veľmi výrazný vplyv znalosti slovenčiny v rodine potvrdila len viac ako desatina respondentov S_{Ch} a menej ako desatina S_{Ma}. Je pritom pozoruhodné, že najvyššie zastúpenie respondentov S_{Ch} (40,8%) a S_{Ma} (30,3%) sa domnieva, že znalosť slovenčiny vôbec neovplyvňuje vzťahy v rodine.

Medziskupinové rozdiely v odpovediach sú štatisticky významné na úrovni $p < 0,000$ ($\chi^2 = 199,5$).

Tabuľka č. 4.28: Jazykové skupiny vs vplyv znalosti slovenčiny na upevňovanie vzťahov v škole

Jazykové skupiny			Vplyv znalosti slovenčiny na upevňovanie vzťahov v škole							SPOLU
			1	2	3	4	5	6	7	
SLOV	S _{Ch}	N	11	11	9	10	5	3	0	49
		%	22,4	22,4	18,4	20,4	10,2	6,1	0,0	100,0
	S _{Sr}	N	13	3	1	20	13	34	36	120
		%	10,8	2,5	0,8	16,7	10,8	28,3	30,0	100,0
	S _{Ru}	N	2	1	0	6	18	44	34	105
		%	1,9	1,0	0,0	5,7	17,1	41,9	32,4	100,0
	S _{Ma}	N	12	10	15	34	14	11	3	99
		%	12,1	10,1	15,2	34,3	14,1	11,1	3,0	100,0
SPOLU		N	38	25	25	70	50	92	73	373
		%	10,2	6,7	6,7	18,8	13,4	24,7	19,6	100,0

Škála: 1 – vôbec nie; 7 – veľmi výrazne

Výsledky v tabuľke č. 4.28 poskytujú identický trend posudzovania jednotlivých jazykových skupín, s tým rozdielom, že v školskom prostredí zaznamenávame menšie percentuálne zastúpenie odpovedí potvrdzujúcich veľmi výrazný vplyv školy, zo S_{Ch} sa tak nevyjadril ani jeden respondent zo S_{Ma} len minimálny počet, avšak najviac z nich (viac ako tretina) zastáva názor o priemernom vplyve znalosti slovenčiny na upevňovanie vzťahov a kontaktov v škole medzi spolužiakmi. Opätovne sa u tejto jazykovej skupiny potvrdzuje, že školské prostredie v uvedenom smere u nich zohráva výraznejšiu úlohu.

Z hľadiska kategoriálneho posúdenia odpovedí obidvoch jazykových skupín môžeme konštatovať nasledovné zistenia (tab. č. 4.29 a tab. č. 4.30).

59% S_{Ch} sa domnieva, že znalosť slovenčiny nemá žiadny alebo len slabý vplyv na vzťahy v rodine. Za priemerný vplyv sa vyjadrila necelá pätina respondentov a len viac ako pätina potvrdzuje nadpriemerný až výrazný vplyv na vzťahy v rodine. Opačný názor zastávajú S_{Sr}, keď takmer tri štvrtiny z nich potvrdili pozitívny vplyv (nadpriemerný až veľmi výrazný) znalosti slovenčiny na vzťahy a kontakty v rodine, priemerný vplyv označila necelá pätina respondentov. To, že znalosť slovenčiny v nijakej miere neovplyvňuje vzťahy v rodine si myslí len minimálny počet respondentov. Rozdielnosť názorov je potvrdená aj štatisticky na úrovni $p < 0,000$ ($\chi^2 = 167,8$).

Tabuľka č. 4.29: Kategorizácia odpovedí na vplyv znalosti slovenčiny na upevňovanie vzťahov v rodine

Jazykové skupiny			Vplyv znalosti slovenčiny na upevňovanie vzťahov v rodine			SPOLU
			1.kat.	2.kat.	3.kat.	
SLOV	S _{Ch}	N	29	9	11	49
		%	59,2	18,4	22,4	100,0
	S _{Sr}	N	8	23	90	121
		%	6,6	19,0	74,4	100,0
	S _{Ru}	N	2	7	97	106
		%	1,9	6,6	91,4	100,0
	S _{Ma}	N	59	20	20	100
		%	59,6	20,2	20,3	100,0
SPOLU		N	98	59	218	375
		%	26,1	15,7	58,2	100

Tabuľka č. 4.30: Kategorizácia odpovedí na vplyv znalosti slovenčiny na upevňovanie vzťahov v škole

Jazykové skupiny			Vplyv znalosti slovenčiny na upevňovanie vzťahov v škole medzi spolužiakmi			SPOLU
			1	2	3	
SLOV	S _{Ch}	N	31	10	8	49
		%	63,3	20,4	16,3	100,0
	S _{Sr}	N	17	20	83	120
		%	14,2	16,7	69,2	100,0
	S _{Ru}	N	3	6	96	105
		%	2,9	5,7	91,4	100,0
	S _{Ma}	N	37	34	28	99
		%	37,4	34,3	28,2	100,0
SPOLU		N	88	70	215	373
		%	23,6	18,8	57,7	100

Zo súhrnných údajov celej výskumnej skupiny vyplýva dominancia 3. kategórie odpovedí, a to takmer zhodne pre obidve položky okolo 60% odpovedí. To znamená, že táto skupina respondentov v obidvoch situáciách považuje vplyv znalosti slovenského jazyka celkovo za nadpriemerne dôležitý až veľmi dôležitý. Naopak, okolo štvrtiny respondentov (mierne viac pre rodinu) má opačný názor: od úplnej absencie vplyvu až po nevýrazný vplyv znalosti slovenského jazyka na zmenu vzťahov. Ambivalenciu, resp. nevyjadrenie miery vplyvu (2. kategória) sme zaznamenali takmer u pätiny respondentov v obidvoch situáciách.

Podľa kategorizácie odpovedí je zreteľnejšie sledovať názorovú orientáciu jednotlivých jazykových skupín na predmetné položky. Je jasné, že trend odpovedania z hľadiska skupín

je opäť zachovaný, t. j. rozloženie odpovedí v rámci dvojice jazykových skupín. Pozorujeme však v percentuálnom zastúpení zvlášť u prvej dvojice, keď S_{Ru} majú vyššie zastúpenie respondentov v 3. kategórii odpovedí (v oboch položkách viac ako 90%), S_{Sr} majú nižšie zastúpenie respondentov zastávajúci pozitívny názor a tiež ich hodnotenie sa situačne diferencuje (takmer tri štvrtiny pre rodinu a viac ako dve tretiny pre školu).

V prvej, negatívne orientovanej kategórii odpovedí, má ďalšia dvojica jazykových skupín (S_{Ch} a S_{Ma}) zhodné frekvenčné zastúpenie. Okolo 60% respondentov týchto skupín zaznáva vplyv znalosti slovenčiny na upevňovanie vzťahov v rodinách. V prípade nevýrazného vplyvu v školskom prostredí (1. kategória) sa respondenti S_{Ma} vyjadrili v menšom zastúpení (okolo 40%) a ich zastúpenie v 2. kategórii (viac ako tretina respondentov) potvrdzuje ich nejednotnosť a nerozhodnosť v posudzovaní predmetnej otázky.

Zhrnutie

V súlade so sledom prezentácie výsledkov jednotlivých jazykových ukazovateľov predkladáme najdôležitejšie výskumné zistenia.

Jazyková komunikácia s rodinnými príslušníkmi výlučne v slovenčine prebieha najvýraznejšie u respondentov S_{Sr} a S_{Ru} , pričom frekvencie komunikácie sú mierne vyššie u S_{Sr} . Generačne zaznamenávame slabnúci charakter (so starými rodičmi je najčastejšia komunikácia, najmenej častá s príbuznými) a rovnako platí, že percentuálne zastúpenie tejto komunikácie v prípade všetkých položiek je u S_{Ru} mierne nižšie. Miera komunikácie vo väčšinovom jazyku je výraznejšia u S_{Ch} a S_{Ma} , pričom u S_{Ma} vo vyššej miere a to v každej z položiek. Je však potrebné zdôrazniť, že kým u S_{Ma} ide o jednoznačnú dominanciu maďarčiny (v prípade všetkých položiek), u S_{Ch} zaznamenávame vyššiu mieru rozptylu odpovedí na škále, teda nevyváženosť odpovedí v jednotlivých položkách.

Pri porovnaní jazyka komunikácie v rodinnom a verejnom prostredí môžeme konštatovať identický trend výberu jazyka komunikácie podľa „dvojice“ jazykových skupín (S_{Sr} a S_{Ru} preferencia slovenčiny, S_{Ch} a S_{Ma} preferencia chorvátčiny). V dôsledku toho je u S_{Sr} a S_{Ru} pochopiteľné, že rodinné prostredie výraznejšie determinuje komunikáciu v materinskom jazyku ako komunikáciu na verejnosti. Tieto dve jazykové skupiny z jednotlivých ponúknutých verejných sfér označili najmä komunikáciu so spolužiakmi.

Situácia u S_{Ch} potvrdzuje vyššiu mieru komunikácie v chorvátčine na verejnosti ako v rodine. U S_{Ma} je vysoká dominancia komunikácie v maďarčine približne v rovnakej miere na verejnosti ako aj v rodine.

Z hľadiska používania slovenčiny v školskom a mimoškolskom prostredí so spolužiakmi je situácia najpriaznivejšia u respondentov S_{Sr} , keď viac ako polovica respondentov tento jazyk aplikuje so spolužiakmi veľmi často.

U S_{Ru} je táto situácia, z hľadiska frekvencie používania slovenského jazyka síce menej častá, avšak prítomná v podobe veľmi častej komunikácie v oboch prostrediach. V prípade S_{Ch} a S_{Ma} je frekvencia používania slovenčiny v škole aj mimo školy omnoho nižšia, takmer tretina S_{Ch} a štvrtina S_{Ma} uvádza komunikáciu v slovenčine v škole na priemernej úrovni, mimo školy sú hodnoty ešte nižšie.

Miera znalosti slovenských variet je skupinovo determinovaná odlišnou jazykovou orientáciou: u S_{Sr} a S_{Ru} orientácia na materinský jazyk, u S_{Ch} a S_{Ma} orientácia na jazyk majority. Táto skutočnosť sa odrazila aj pri posudzovaní znalosti jednotlivých jazykových podôb slovenského jazyka. Znalosť sledovaných jazykových podôb sa teda medzi skupinami líši v percentuálnom zastúpení najčastejšie volených odpovedí. Najnižšiu mieru znalosti (u všetkých jazykových skupín) sme zaznamenali v prípade spisovnej slovenčiny. Iná situácia sa javí v prípade ďalších dvoch slovenských jazykových variet.

S_{Ru} a S_{Sr} vo vysokom percentuálnom zastúpení posúdili svoju znalosť hovorenej (S_{Ru} takmer 70% respondentov; S_{Sr} polovica respondentov) a nárečovej podoby slovenčiny (takmer polovica oboch jazykových skupín) na najvyššej úrovni (veľmi dobrá znalosť).

S_{Ch} najčastejšie uvádzajú podpriemernú znalosť spisovnej a hovorenej variety (slovenské nárečie sa umiestnilo na najnižšej úrovni znalosti, takmer 40% respondentov ho neovláda). S_{Ma} pri uvedených varietach najčastejšie potvrdili nadpriemernú úroveň znalosti. Takmer tretina respondentov sa najviac vyjadrila za priemernú znalosť spisovnej podoby slovenského jazyka.

Všetky štyri jazykové skupiny vo vysokej miere (viac ako tri štvrtiny respondentov v každej skupine) deklarovali znalosť majoritného jazyka.

Pri posudzovaní ukazovateľa vplyvu znalosti slovenského jazyka na vzťahy a v škole môžeme opätovne potvrdiť bipolaritu názorov dvojice jazykových skupín. Trend odpovedania z hľadiska dvojice skupín je opäť zachovaný. S_{Sr} a S_{Ru} potvrdzujú veľmi výrazný vplyv znalosti slovenčiny na upevňovanie vzťahov v rodine. Uvedenú mieru vplyvu

v rodine potvrdila len viac ako desatina respondentov S_{Ch} a menej ako desatina S_{Ma} . Podotykame, že najvyššie zastúpenie respondentov S_{Ch} a S_{Ma} sa domnieva, že znalosť slovenčiny vôbec neovplyvňuje vzťahy v rodine. Identický trend posudzovania jednotlivých jazykových skupín nachádzame aj v školskom prostredí, s rozdielom, menšieho percentuálneho zastúpenie odpovedí potvrdzujúcich veľmi výrazný vplyv školy.

Na záver je potrebné podotknúť, že (ako sme vo frekvenčných tabuľkách postrehli) vo výsledkoch jednotlivých ukazovateľov vo väčšine prípadov nemôžeme hovoriť o normálnom rozdelení početností, a to platí všeobecne pre všetky štyri jazykové skupiny. Kým odpovede S_{Ch} a S_{Ma} sú viac-menej umiestnené v negatívnom poli škály, odpovede S_{Sr} a S_{Ru} naopak, v pozitívnom poli škály. Navyše, charakter odpovedania respondentov bol zo skupinového hľadiska na všetky jazykové ukazovatele diametrálne odlišný (S_{Sr} a S_{Ru} vo všeobecnosti preferujú slovenský jazyk, S_{Ch} a S_{Ma} majoritný jazyk), čo samo o sebe naznačovalo vysokú štatistickú významnosť výsledkov.

V. Hodnotový profil a postoje k funkciám materinského jazyka slovenskej mládeže žijúcej v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku

Materinský jazyk ako jeden z pilierov etnickej identity jedinca slúži súčasne ako základný prostriedok prenosu kľúčových kultúrnych hodnôt medzi generáciami (Suizzo, 2007; Chan, Tam, 2016) a spravidla zaujíma významné postavenie v individuálnej štruktúre hodnôt (Smolicz, Secombe, Hudson, 2001). Z týchto príčin štúdium pozície materinského jazyka v hierarchii hodnôt ponúka špecifický vhľad do aktuálneho stavu etnickej identity jej nositeľa, a to tak na individuálnej, ako aj na skupinovej úrovni.

V medzinárodnom kontexte sa význam materinského jazyka spravidla rešpektuje: Medzinárodný deň materinského jazyka (International Mother Language Day⁷¹; IMLD) bol po prvý raz vyhlásený medzinárodnou organizáciou UNESCO v roku 1999. Následne tento zámer potvrdilo Valné zhromaždenie OSN a od roku 2000 je preň každoročne vyhradený 21. február, s cieľom „propagácie zachovania a ochrany všetkých jazykov, ktorými hovoria ľudia na Zemi“. Aj keď presný zoznam jazykov nie je k dispozícii, existuje konsenzus, že počet hovorených jazykov sa pohybuje v rozsahu od 6 000 do 7 000, pričom okolo 90% patrí medzi ohrozené a pravdepodobne do roku 2 100 zanikne (Austin, Sallabank, 2011). Iba cca 200 jazykov sa vyučuje v školách, pričom 25 jazykov je materinským jazykom pre polovicu svetovej populácie (Lewis, 2009) – najväčšie zastúpenie patrí mandarínčine, angličtine, španielčine, hindčine, arabčine, ruštine, portugálčine a francúzštine.

Výraz „materinský jazyk“ ako vedecký koncept má niekoľko špecifických významov: „Môže byť chápaný ako jazyk primárnej socializácie... druhá interpretácia je kultúrno-politická a vzťahuje sa k formovaniu regionálnej alebo národnej identity... a tretia interpretácia pedagogická“ (Herrlitz, van de Ven, 2007, 15). Osobitnú úlohu plní materinský jazyk v prípade etnických skupín žijúcich v pozícii minority, keďže predstavuje univerzálny, nenahraditeľný a fundamentálny prostriedok pre udržanie ich identity. Na druhej strane makro-sociálne faktory, ako sú efekty globalizácie, ekonomický tlak, či špecifiká vládnej politiky (Köös-Ausmees, Realo, 2016) spolu so sociálnymi a ekonomickými výhodami spojenými

⁷¹ Dostupné na: <http://www.internationalmotherlanguage.com/>

s komunikáciou v jazyku majority vyvíjajú tlak na príslušníkov minority pre príklon k dominantnejšiemu jazyku.

Podľa Atlasu ohrozených jazykov UNESCO⁷² sa v žiadnej zo štyroch krajín slovenčina nenachádza v statuse ohrozeného jazyka.

5.1. Materinský jazyk v hierarchii hodnôt mladých ľudí slovenskej národnosti v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku

Hodnoty sú významným stavebným kameňom etnickej identity človeka (Hutnik, 1992). Osobitne to platí v prípade, že jednotlivec je členom nejakej minority. Treba si uvedomiť (Moscovici, 1979), že prakticky každý človek opakovane zažije v priebehu svojho života skúsenosť (situáciu) príslušnosti k nejakej podobe minority (rasovej, etnickej, náboženskej, rodovej, názorovej a pod.) Vhodnou ilustráciou vzťahu identity a hodnôt sú modely, popisujúce štádia vývinu identity. Jeden z najplyvnejších (Atkinson, Morten, Sue, 1989), skratkou označovaný ako model R/CID (Racial/Cultural Identity Development Model), popisuje 5 vývinových štádií:

1. Konformita – jednotlivec je zovretý v náručí normatívnych i hodnotových presvedčení a zvykov dominantnej kultúry a nazerá na charakteristiky vlastnej kultúry s istou mierou dešpektu. Toto štádium má zo všetkých najnegatívnejší dopad na minority, lebo atakuje ich sebahodnotenie (vedomie „inakostí“).
2. Disonancia – je tiež konfliktným obdobím, keďže sa zakladá na uvedomovanej nekonzistencii vlastnej kultúry a kultúrnych vzorcov majority. Tieto protirečenia vedú jednotlivca k spochybneniu presvedčení, utvorených v predchádzajúcom období. Obvykle priebeh tohto štádia je pozvoľný.
3. Rezistencia a odmietanie – v tomto štádiu sa jednotlivec utieka k hodnotám a presvedčeniam vlastnej kultúry a vytvára odstup k charakteristikám dominantnej (majoritnej).
4. Introspekcia – človek si uvedomuje rozpornosť predchádzajúcich štádií, dochádza k kognitívnej disonancii, v rámci ktorej sa snaží pochopiť samého seba lepšie, usiluje sa o väčšiu objektivitu v svojich náhľadoch na obe kultúry a pokúša sa integrovať hodnoty vyznávané minoritou a majoritou.

⁷² Dostupné na: <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php>

5. Integrované uvedomenie – sprevádza ho internalizované presvedčenie, že existujú kompatibilné a vylučujúce sa, osobne prijateľné a neprijateľné faktory v oboch kultúrach a v nich prevládajúcich normatívnych i hodnotových orientáciách.

V komplexne (interdisciplinárne) pojatom výskume sme sa zamerali na preferované hodnoty mladých ľudí, príslušníkov slovenskej menšiny v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku.

Rola adolescentov ako aktívnych účastníkov spoločenského života v špecifickom kultúrnom milieue vyžaduje o. i. aj sformovanie takého systému hodnôt, ktorý im umožní integráciu ich osobných skúseností so zdieľanými normami, očakávaniami a hodnotami ich prostredia, a to tak na mikro-sociálnej (napr. rodina, rovesníci) ako aj makro-sociálnej (napr. etnická skupina, spoločnosť) úrovni.

V súlade s výskumným zámerom našim cieľom teda bolo posúdiť postavenie materinského jazyka v personálnej hodnotovej hierarchii respondentov a preto bolo potrebné ponúknuť zoznam hodnôt, v ktorom jednou z položiek bude materinský jazyk. Uskutočnil sa výber 10 hodnôt, ktoré, ako sa ukázalo (Výrost, 2011) možno zaradiť do troch oblastí: personálnych hodnôt (zamestnanie, vzdelanie, zdravie, rodina, majetok), etnických hodnôt (materinský jazyk, národnosť, náboženstvo) a sociálnych hodnôt (sloboda, demokracia).

Na vyjadrenie miery uprednostňovania prezentovanej hodnoty respondentmi bola použitá 7-bodová posudzovacia (ratingová) škála:

Vyznačte prosím, akú dôležitosť (význam) pripisujete nasledujúcim hodnotám:

f) MATERINSKÝ JAZYK

1	2	3	4	5	6	7
vôbec žiadny			priemerný			veľmi veľký

Tabuľka č. 5.1: Poradie preferencie hodnôt vo všetkých skupinách

HODNOTY	S _{Ch}		S _S		S _R		S _M	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Zamestnanie	7.	4.	4.	6.	5.	6.	8.	6.
Sloboda	2.	1.	2.	3.	4.	3.	3.	5.
Vzdelanie	5.	7.	5.	5.	6.	5.	5.	4.
Zdravie	1.	2.	1.	2.	2.	1.	1.	1.
Demokracia	4.	6.	9.	8.	10.	8.	6.	7.
Materinský jazyk	8.	5.	6.	4.	3.	4.	4.	3.
Rodina	3.	3.	3.	1.	1.	2.	2.	2.
Národnosť	10.	8.	8.	7.	7.	7.	9.	8.
Majetok	6.	9.	7.	9.	9.	10.	7.	9.
Náboženstvo	9.	10.	10.	10.	8.	9.	10.	10.

Legenda:

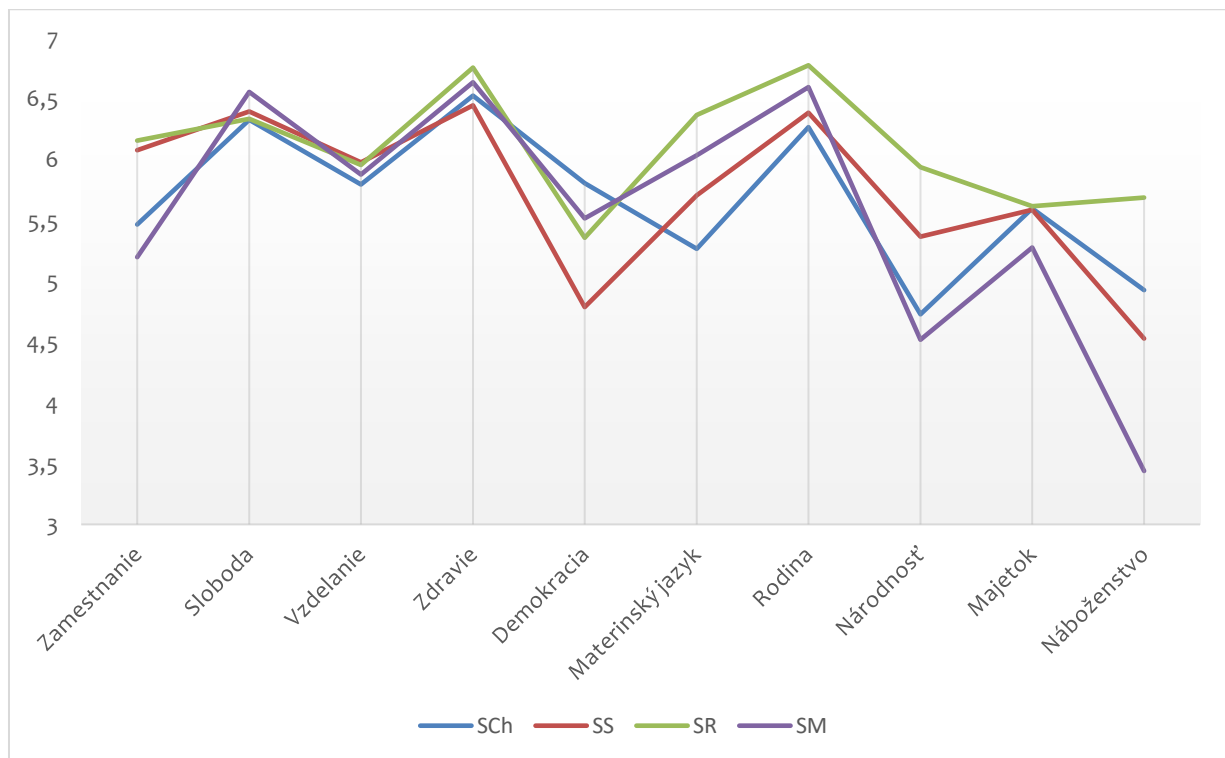
M – muži, Ž - ženy

S_{Ch} - slovenskí adolescenti žijúci v Chorvátsku; S_S - slovenskí adolescenti žijúci v Srbsku

S_R - slovenskí adolescenti žijúci v Rumunsku; S_M - slovenskí adolescenti žijúci v Maďarsku

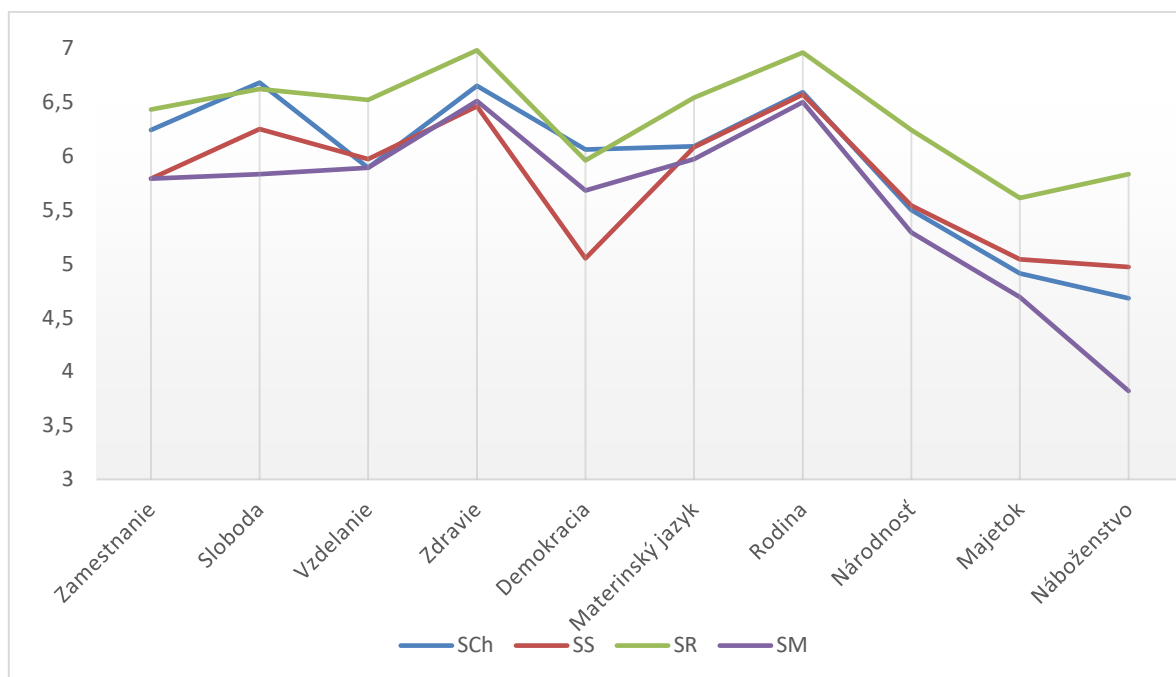
V tabuľke č. 5.1 uvádzame poradie 10 hodnôt adolescentov podľa krajín – čo je v tomto prípade hlavný smer nášho záujmu, ale aj podľa rodu. Bolo to potrebné preto, lebo významná časť empirických analýz potvrdzuje rozdiely v hodnotovej hierarchii mužov a žien – ako príklad na podporu tohto tvrdenia môžeme uviesť prehľadovú štúdiu Schwartz a Rubela (2005), ktorí na 127 vzorkách zo 70 krajín potvrdili rodové rozdiely v 7 z 10 hodnôt modelu Shaloma Schwartz. Aj pohľad na poradie hodnôt, uvedený v tabuľke č. 5.1 poukazuje na prítomnosť rodových rozdielov, súčasne však i na existenciu zreteľných rozdielov medzi skupinami adolescentov z rôznych krajín. Pre lepšiu prehľadnosť ich vyjadríme v grafickej podobe.

Graf č. 5.1: Preferencie hodnôt adolescentov podľa krajín

V grafe č. 5.1 v možno vidieť, že trend odpovedí adolescentov všetkých krajín má tri spoločné „vrcholy“, ktoré predstavujú najpreferovanejšie hodnoty *Zdravie*, *Rodina* a *Sloboda*. Zároveň aj tri spoločné „údolia“, teda komparatívne relatívne menej uprednostňované hodnoty *Náboženstvo*, *Národnosť* a *Demokracia*. Súčasne možno postrehnúť, že v týchto (relatívne) menej preferovaných hodnotách sa rozdiely medzi skupinami adolescentov podľa krajín zvýraznili: v hodnote *Náboženstvo* i hodnote *Národnosť* je zreteľný rozdiel v preferencii medzi adolescentmi Slováckmi z Maďarska a Rumunska, v hodnote *Demokracia* zase medzi adolescentmi Slováckmi zo Srbska a Chorvátska. Hodnota *Materinský jazyk*, o ktorý sa zaujímame predovšetkým, sa nachádza približne v strede hodnotovej hierarchie adolescentov, ale tiež s pomerne zreteľným rozptylom preferencií, rozdiel je zrejmy najmä medzi adolescentmi z Rumunska a Chorvátska.

Graf č. 5.2: Preferencie hodnôt adolescentiek podľa krajín

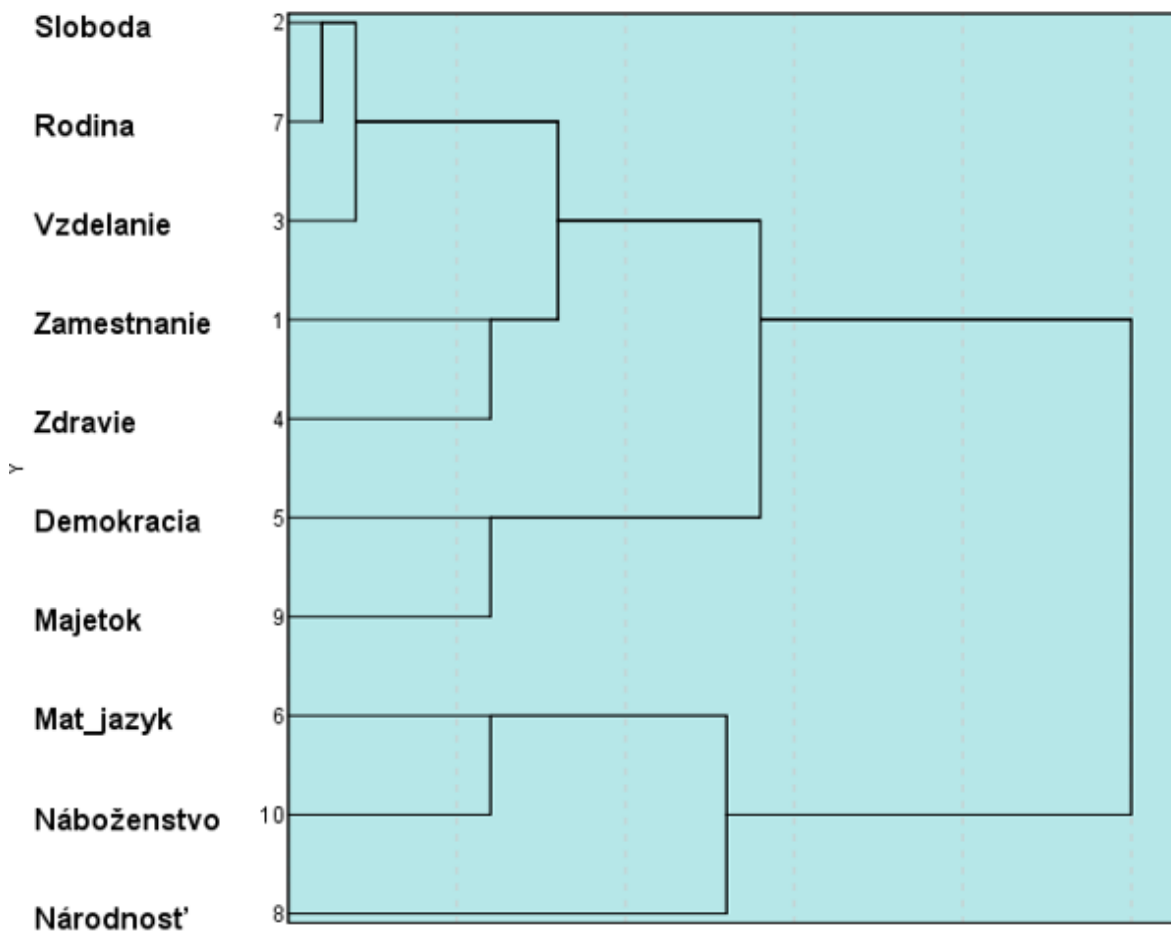

V grafe č. 5.2 môžeme postrehnúť, že aj trend odpovedí adolescentiek všetkých krajín má tri spoločné „vrcholy“, ktoré predstavujú najpreferovanejšie hodnoty *Zdravie*, *Rodina* a trochu menej výrazne i *Sloboda*. Zároveň aj štyri spoločné „údolia“, teda relatívne menej uprednostňované hodnoty *Náboženstvo*, *Národnosť*, *Demokracia* a *Majetok*. Aj v tomto prípade v týchto menej preferovaných hodnotách sa rozdiely medzi skupinami adolescentiek podľa krajín zvýraznili: v hodnote *Náboženstvo* i hodnote *Národnosť* je zreteľný rozdiel v preferencii medzi Slovenkami z Maďarska a Rumunska, v hodnote *Demokracia* opäť medzi Slovenkami zo Srbska a Chorvátska. Hodnota *Materinský jazyk*, o ktorý sa osobitne zaujímame, sa nachádza bližšie k hornej tretine hodnotovej hierarchie, s menším rozptylom preferencií, ako to bolo v prípade adolescentov.

Na detailnejšiu analýzu vzájomných vzťahov hodnôt v jednotlivých podskupinách sme použili hierarchickú zhlukovú (cluster) analýzu, metódu najvzdialenejšieho suseda (furthest neighbour). Jej výsledkom bola identifikácia niekoľkých typických konfigurácií hodnôt. Grafické znázornenie zhlukovania hodnôt budeme uvádzať postupne, podľa krajín.⁷³

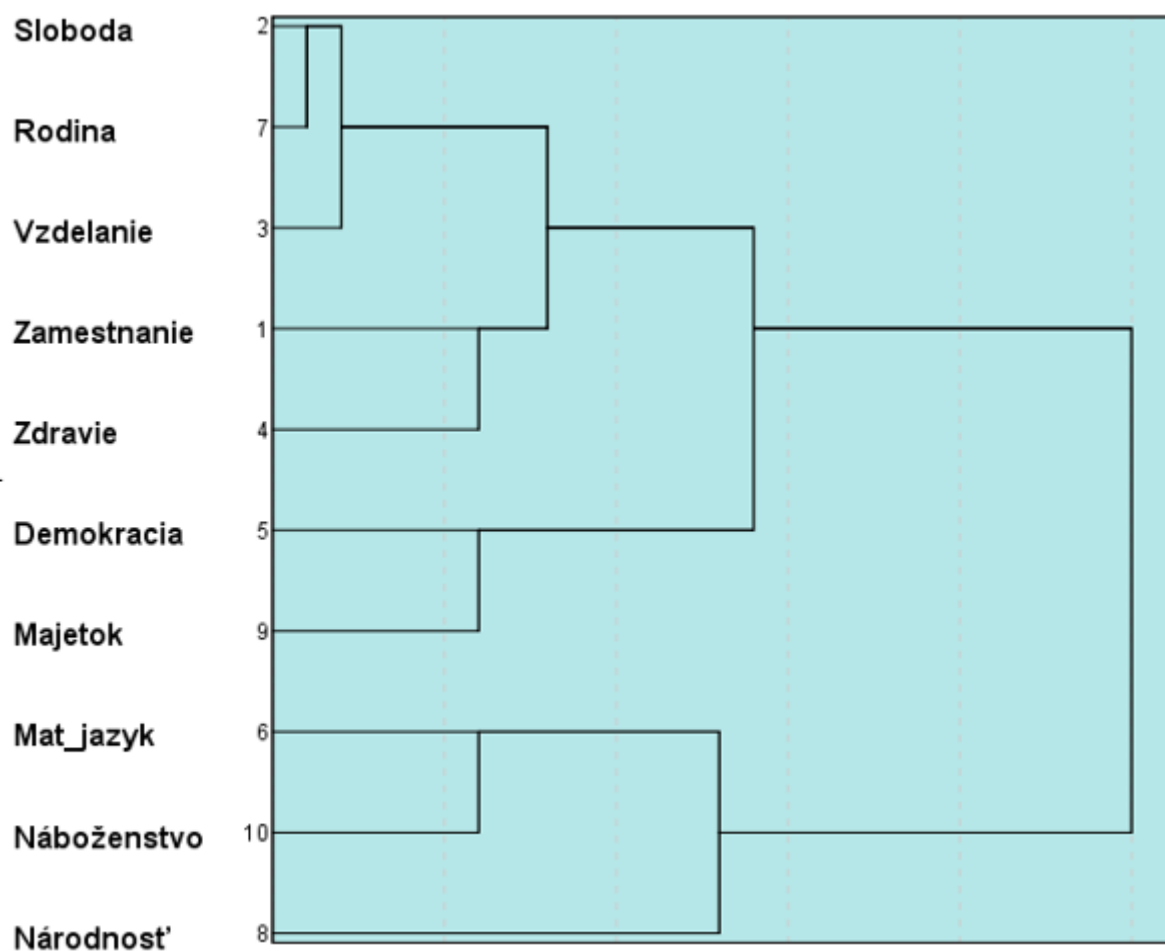
⁷³ Aj napriek tomu, že v celom texte vnímame dolnozemskej Slovákov ako mužov aj ženy, v nasledujúcich dendrogramoch budú Slováci uvádzaní ako muži a Slovenky ako ženy.

Graf č. 5.3: Dendrogram hodnôt Slovákov v Chorvátsku

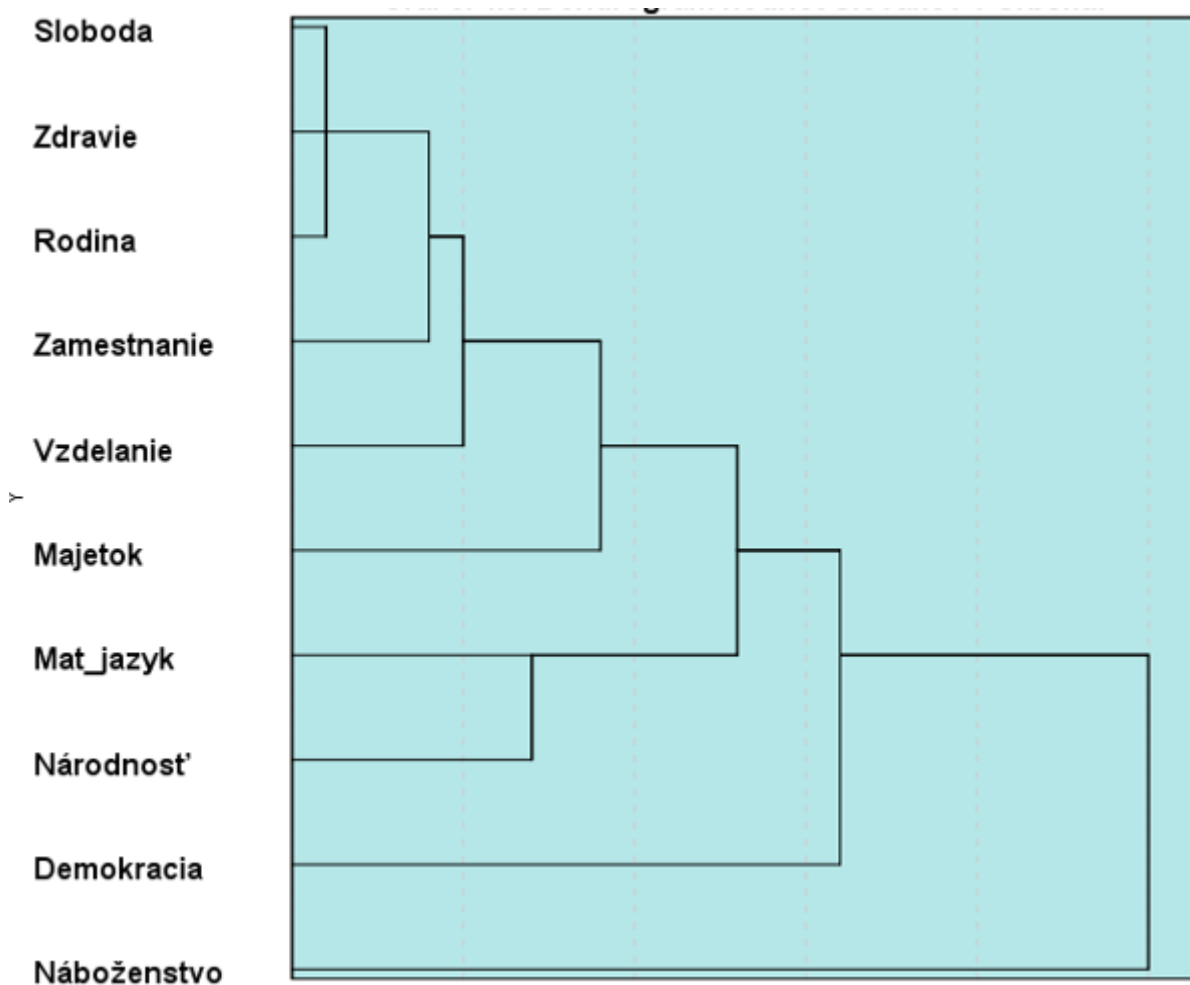
Graf č. 5.3 názorne zobrazuje, že „základňu“ hodnotových preferencií v skupine Slovákov v Chorvátsku tvorí 1) zoskupenie personálnych hodnôt *Rodina* a *Vzdelanie* spolu so sociálnou hodnotou *Sloboda*; 2) zoskupenie kultúrno-etnických hodnôt *Materinský jazyk*, *Národnosť* a *Náboženstvo*. K prvému trsu hodnôt sa potom na ďalších úrovniach zhlukovania pridávajú personálne hodnoty *Zamestnanie* a *Zdravie* a následne personálne orientovaná hodnota *Majetok* plus sociálna hodnota *Demokracia*.

Graf č. 5.4: Dendrogram hodnôt Sloveniek v Chorvátsku

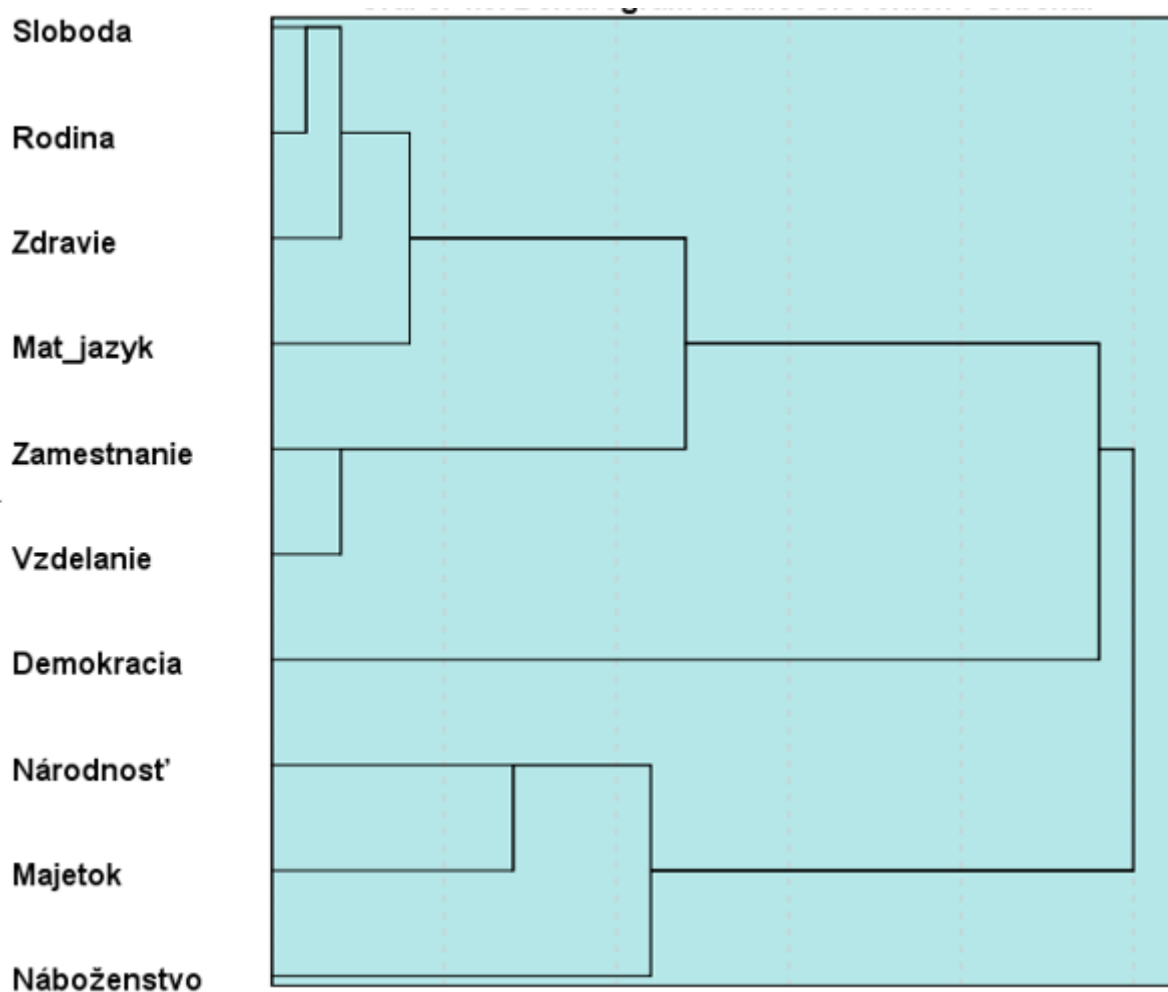
Ako možno vidieť v grafe č. 5.4, základné zoskupenia hodnôt v skupine Sloveniek v Chorvátsku sú štyri a tvorí ich 1) trs personálnych hodnôt Zdravie a Rodina spolu s etnickou hodnotou Materinský jazyk; 2) zoskupenie personálnych hodnôt Zamestnanie a Vzdelanie spolu so sociálnou hodnotou Sloboda; 3) dvojica hodnôt Majetok a Národnosť a napokon 4) Náboženstvo. Na ďalších úrovniach sa k prvému trsu hodnôt postupne pridávajú ostatné zoskupenia, pričom relatívne izolovanou zostáva hodnota Náboženstvo.

Graf č. 5.5: Dendrogram hodnôt Slovákov v Srbsku

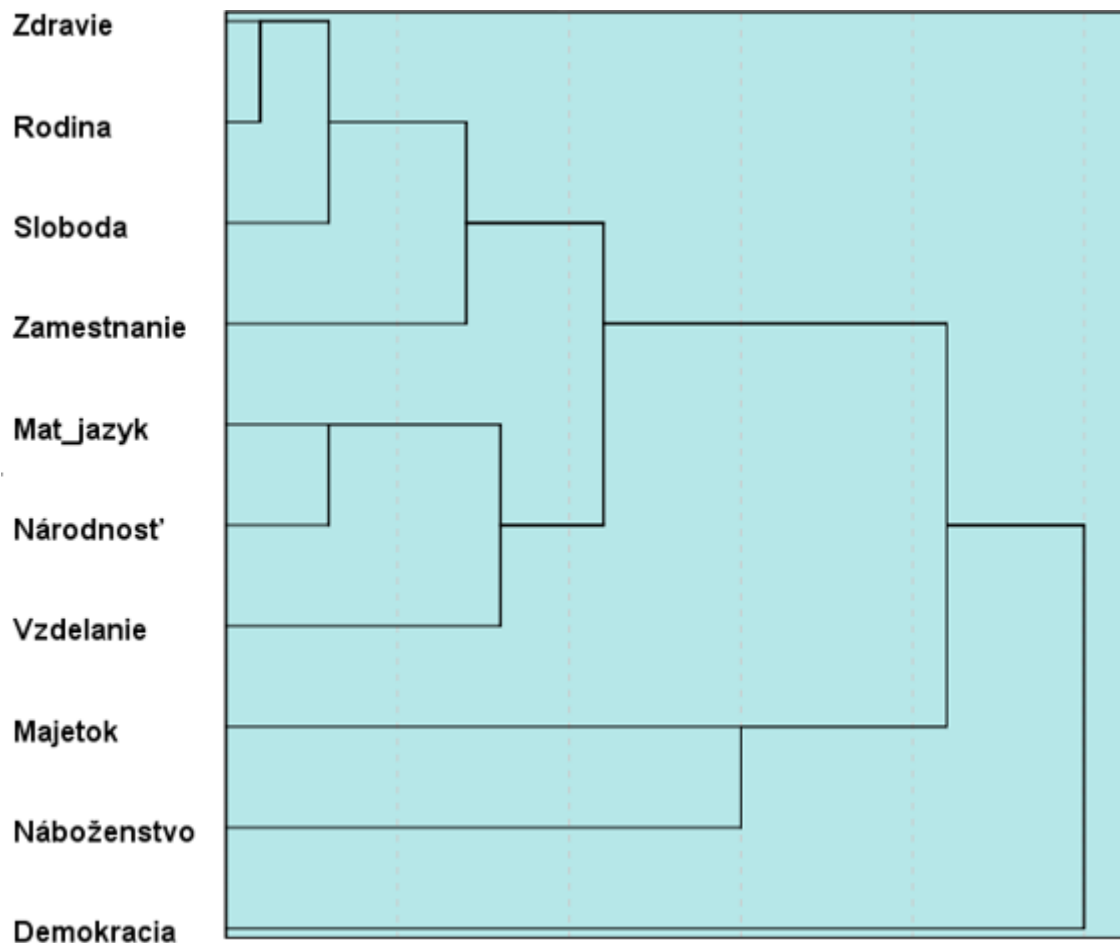
Bázu hodnotových preferencií v skupine Slovákov v Srbsku, ako to zobrazuje graf č. 5.5, tvoria štyri zoskupenia hodnôt: 1) trs personálnych hodnôt *Zdravie* a *Rodina* spolu so sociálnou hodnotou *Sloboda*; 2) zoskupenie kultúrno-etnických hodnôt *Materinský jazyk* a *Národnosť*; a napokon dve samostatne vyčlenené hodnoty 3) *Demokracia* a 4) *Náboženstvo*. K prvému trsu hodnôt sa potom na ďalších úrovniach zhlukovania pridávajú najprv personálne hodnoty *Zamestnanie*, *Vzdelanie* a *Majetok*, následne zoskupenie 2., reprezentujúce kultúrno-etnické hodnoty a napokon i sociálna hodnota *Demokracia*. Aj v tejto konfigurácii hodnôt relatívne izolovanou zostáva hodnota *Náboženstvo*.

Graf č. 5.6: Dendrogram hodnôt Sloveniek v Srbsku

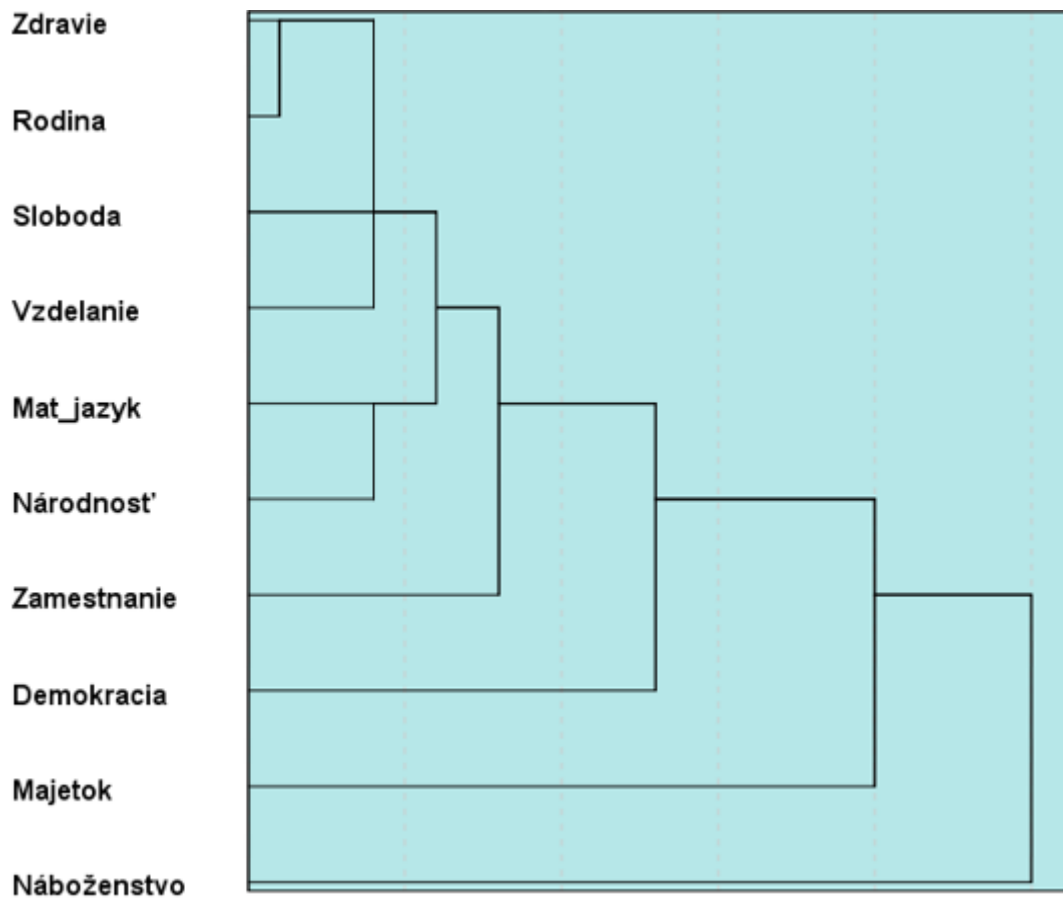
Aj v základni hodnotových preferencií Sloveniek v Srbsku možno identifikovať, ako to zobrazuje graf č. 5.6, štyri zoskupenia hodnôt: 1) trs personálnych hodnôt *Zdravie* a *Rodina* spolu so sociálnou hodnotou *Sloboda* a etnickou hodnotou *Materinský jazyk*; 2) zoskupenie personálnych hodnôt *Zamestnanie* a *Vzdelanie*; 3) trs kultúrno-etnických hodnôt *Národnosť* a *Náboženstvo* a napokon 4) samostatne vyčlenenú hodnotu *Demokracia*. K prvému trsu hodnôt sa potom na ďalších úrovniach zhlukovania pridáva 2. zoskupenie, ostatné (3. a 4.) zostávajú naďalej diferencované.

Graf č. 5.7: Dendrogram hodnôt Slovákov v Rumunsku

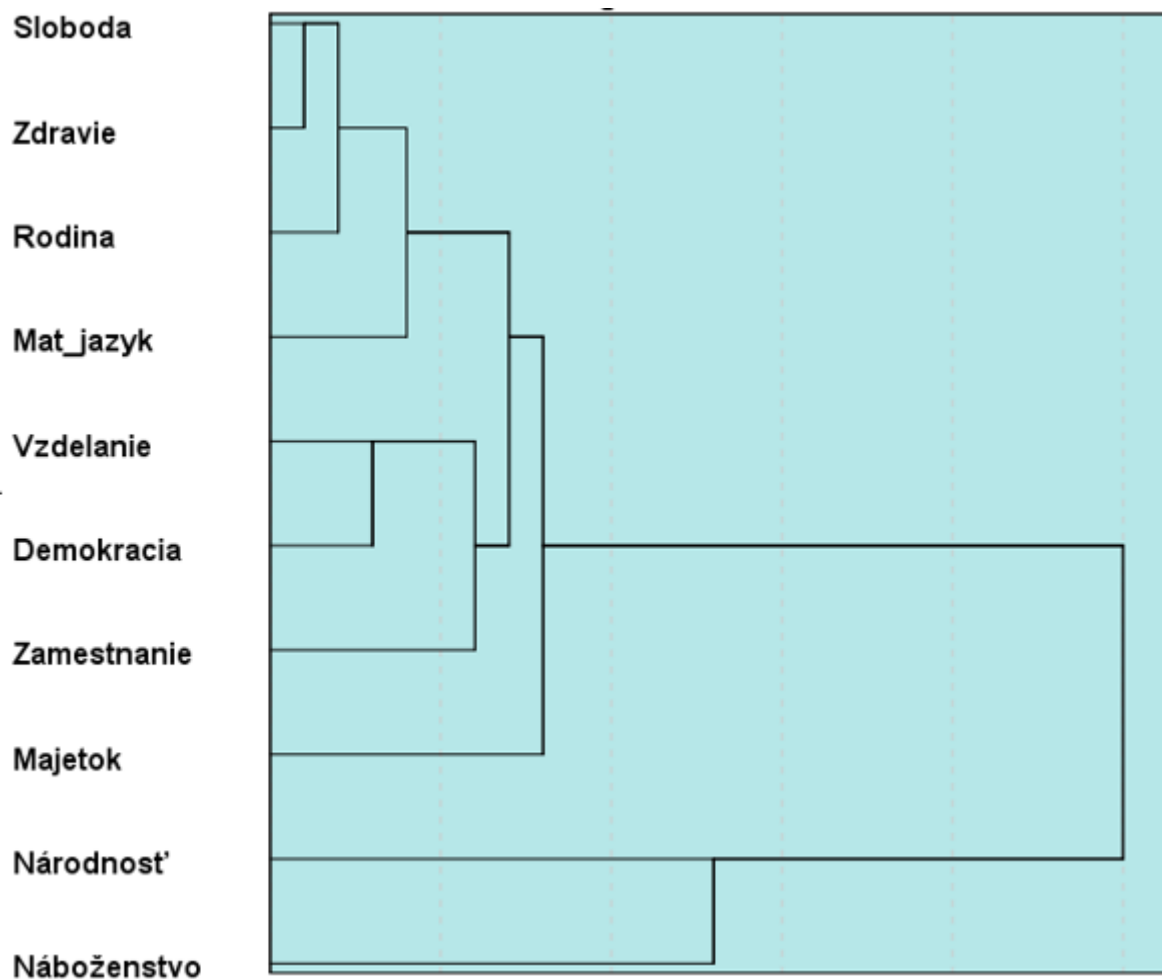
Ako možno vidieť v grafe č. 5.7, základné zoskupenia hodnôt v skupine Slovákov v Rumunsku sú štyri a tvorí ich 1) trs personálnych hodnôt *Zdravie* a *Rodina* spolu so sociálnou hodnotou *Sloboda*; 2) zoskupenie kultúrno-etnických hodnôt *Materinský jazyk* a *Národnosť* a personálnej hodnoty *Vzdelanie*; 3) trs hodnôt *Majetok* a *Náboženstvo* a napokon 4) samostatne vyčlenená hodnota *Demokracia*. K prvému trsu hodnôt sa potom na ďalších úrovniach zhlukovania pridáva 2. a následne i 3. zoskupenie. Sociálna hodnota *Demokracia* zostáva ďalej diferencovaná.

Graf č. 5.8: Dendrogram hodnôt Sloveniek v Rumunsku

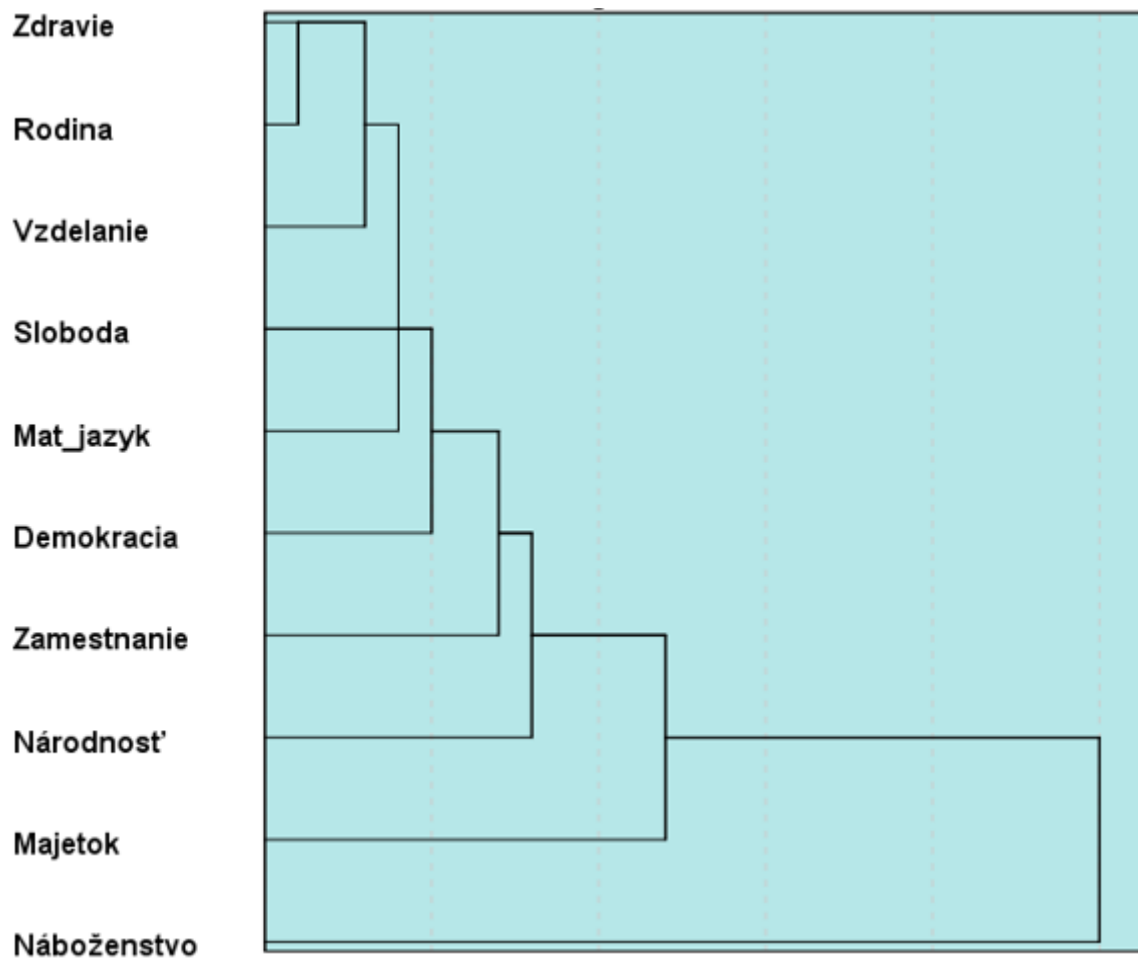
Bázu hodnotových preferencií v skupine Sloveniek v Rumunsku, ako to zobrazuje graf č. 5.8, tvoria tri zoskupenia hodnôt: 1) trs osobných hodnôt *Zdravie*, *Rodina* a *Vzdelanie*; 2) zoskupenie kultúrno-etnických hodnôt *Materinský jazyk* a *Národnosť*, ku ktorým sa ďalej pripája osobná hodnota *Zamestnanie*, sociálne hodnoty *Sloboda* a *Demokracia* a napokon na ďalšej úrovni aj osobná hodnota *Majetok*; 3) aj v tejto konfigurácii hodnôt sa samostatne vylučuje a v tejto pozícii zotrváva hodnota *Náboženstvo*.

Graf č. 5.9: Dendrogram hodnôt Slovákov v Maďarsku

V grafe č. 5.9 môžeme vidieť, že základné zoskupenia hodnôt v skupine Slovákov v Maďarsku sú tri a tvorí ich 1) trs personálnych hodnôt *Zdravie* a *Rodina* spolu s etnickou hodnotou *Materinský jazyk* a sociálnou hodnotou *Sloboda*; 2) zoskupenie personálnych hodnôt *Zamestnanie* a *Vzdelanie* spolu so sociálnou hodnotou *Demokracia*; 3) dvojica kultúrno-etnických hodnôt *Národnosť* a *Náboženstvo*. Na ďalšej úrovni sa k prvému a druhému trsu hodnôt pridáva hodnota *Majetok*.

Graf č. 5.10: Dendrogram hodnôt Sloveniek v Maďarsku

Dendrogram Sloveniek v Maďarsku v grafe č. 5.10 poskytuje odlišný obraz, vytvára ho: 1) trs personálnych hodnôt *Zdravie Rodina* a *Vzdelanie* spolu s etnickou hodnotou *Materinský jazyk*, 2) zoskupenie sociálnych hodnôt *Sloboda a Demokracia*, na ďalších úrovniach doplnené o hodnoty *Zamestnanie, Národnosť* a *Majetok*; 3) aj v tejto konfigurácii sa samostatne vyčleňuje a v tejto pozícii zotrúva hodnota *Náboženstvo*.

5.2. Postoje mladých ľudí slovenskej národnosti v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku k funkciám slovenčiny (v dvoch situačných kontextoch)

Slovenčina, materinský jazyk adolescentov pojatých do výskumu, je v krajine, v ktorej žijú, v postavení menšinového jazyka. Samotný termín „minority language“ možno považovať za koncept, ktorý je prirodzený, ale zložito definovateľný vzhľadom na viaceré súvzťažnosti, ktoré je nevyhnutné vziať do úvahy: k základným patrí pomer špecifickej jazykovej komunity (minority) k početne rozšírenejšej (majority) v rámci danej geografickej lokality (regiónu, štátu). Toto primárne, kvantitatívne kritérium, je však potrebné na ďalšej úrovni doplniť o ďalšie významné aspekty, určujúce spoločenskú prestíž menšinového jazyka: politické, právne, ekonomické a sociálne. Napokon je tu osobná, personálna úroveň, v rámci ktorej podstatnú úlohu plnia funkcie, ktoré menšinový jazyk v živote jednotlivca zohráva. Pri vymedzení funkcií jazyka za východisko možno zvoliť niektorú z dvoch širokých línií v lingvistike (Newmeyer, 1998), formalistickú (štrukturalistickú, generativistickú), ktorá vidí svoju hlavnú úlohu v charakterizovaní formálnych vzťahov medzi gramatickými elementmi a funkcionalistickú, ktorá kladie skôr dôraz na syntax, interakciu formy s významom a diskurz. Aj preto, i keď bola možnosť oprieť sa o nejakú všeobecne akceptovanú klasifikáciu funkcií jazyka (napr. R. Jakobsona, 1960, vo výklade L. Héberta, 2011), priklonili sme sa k inej alternatíve: keďže rozhodujúca časť verbálnej komunikácie sa realizuje na vedomej úrovni, dáva nám to možnosť pozrieť sa na ňu očami jej realizátorov v podobe reflexie ich zovšeobecnenej skúsenosti (postoje) na to, do akej miery je daný jazyk využívaný v konkrétnom kontexte (v našom prípade rodina, škola) na dorozumievanie (dorozumievacia funkcia), označovanie predmetov a javov (pomenúvacia funkcia), prenos špecifických kultúrnych hodnôt (kultúrna funkcia) a aký význam je osobou pripisovaný komunikácii v danom jazyku (hodnotová funkcia).

V tejto časti teda budeme analyzovať empirické údaje, získané prostredníctvom časti aplikovanej metodiky, nazvanej *Škála postojov k funkciám materinského jazyka* (Výrost, 2011b). Jej účelom bolo posúdenie postojov k funkciám materinského jazyka, ktoré plní v osobnom živote respondentov, v dvoch vybraných situačných kontextoch: v rodine a v škole. Konkrétne išlo o funkcie *komunikatívnu* (v akej miere respondent považuje pre seba za dôležité dorozumieť sa v slovenčine), *expresívnu* (do akej miery dokáže vyjadriť svoje pocity v slovenčine), *kognitívnu* (ako často sa stáva, že hovoriac slovensky v myslí

respondent slová prekladá z jazyka majority), kultúrnu (v akej miere použitie slovenčiny respondentovi pomáha zachovávať slovenské kultúrne tradície) a hodnotovú (do akej miery si respondent cení/váži že hovorí po slovensky).

Na vyjadrenie miery personálneho významu danej funkcie materinského jazyka respondentmi bola použitá 10-bodová posudzovacia (ratingová) škála. Napr. v prípade posudzovania komunikatívnej funkcie znenie otázky bolo:

Vyznačte prosím, do akej miery je pre Vás vo všeobecnosti dôležité dorozumieť sa, hovoriť v slovenčine:

v rodine (1 – vôbec nie dôležité, 10 – veľmi dôležité)									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
vôbec nie dôležité							veľmi dôležité		
v škole (1 – vôbec nie, 10 – veľmi dôležité)									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
vôbec nie dôležité							veľmi dôležité		

V tabuľke č. 5.2. uvádzame priemery odpovedí v škálach podľa krajín, a to osobitne v situačnom kontexte RODINA a v situačnom kontexte ŠKOLA.

Tabuľka č. 5.2: Postoje k funkciám materinského jazyka v dvoch situačných kontextoch

FUNKCIE	S _{Ch}	S _{Sr}	S _{Ru}	S _{Ma}	Sig.
Kontext RODINA					
Komunikatívna	4,65	8,41	9,13	4,67	0,001
Expresívna	4,57	8,28	8,94	5,27	0,001
Kognitívna	4,24	5,17	4,57	4,27	0,113
Kultúrna	4,77	8,49	9,03	5,02	0,001
Hodnotová	4,71	8,73	9,47	5,49	0,001
Kontext ŠKOLA					
Komunikatívna	5,94	8,06	9,04	7,81	0,001
Expresívna	4,58	7,78	8,53	6,66	0,001
Kognitívna	6,06	5,35	4,84	5,74	0,092
Kultúrna	5,79	8,14	8,97	6,67	0,001
Hodnotová	6,67	8,56	9,36	8,10	0,001

Legenda:

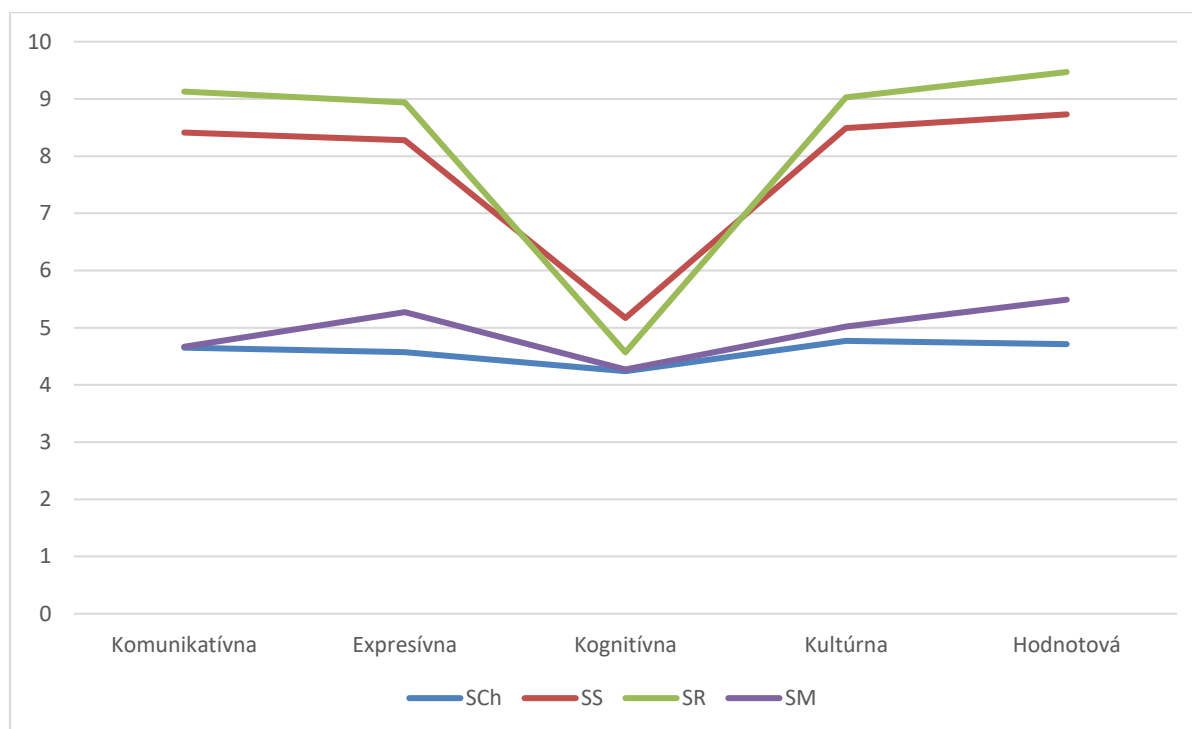
S_{Ch} - slovenskí adolescenti žijúci v Chorvátsku; S_{Sr} - slovenskí adolescenti žijúci v Srbsku

S_{Ru} - slovenskí adolescenti žijúci v Rumunsku; S_{Ma} - slovenskí adolescenti žijúci v Maďarsku

Sig – Kruskal-Wallisov neparametrický test rozdielov medzi skupinami, štatisticky významný rozdiel predstavujú hodnoty menšie ako 0,05

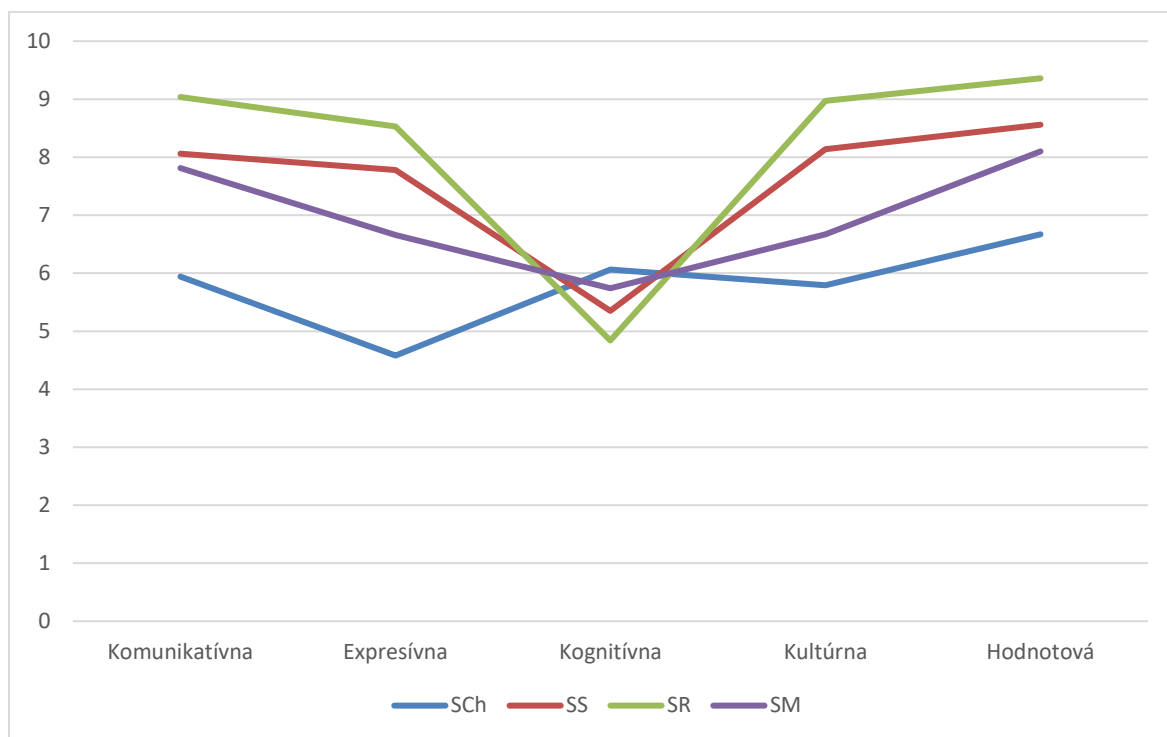
Aj pri zbežnom pohľade na priemery odpovedí v škálach, uvedené v tabuľke č. 5.2., sa odhaľuje prítomnosť zreteľných rozdielov medzi skupinami adolescentov z rôznych krajín. Pre lepšiu prehľadnosť ich vyjadríme aj v grafickej podobe.

Graf č. 5.11: Postoje k funkciám materinského jazyka v situačnom kontexte RODINA podľa krajín

V grafe č. 5.11 môžeme zaregistrovať, že trend odpovedí adolescentov pri posúdení piatich funkcií slovenčiny v kontexte RODINA z Rumunska a Srbska je veľmi podobný a súčasne sa výrazne odlišuje od trendu odpovedí adolescentov z Chorvátska a Maďarska (tieto sú si tiež navzájom veľmi podobné). Možno vidieť, že postoje mladých Slovákov v prvej skupine (R a S) sú pozitívnejšie ako v druhej (Ch, M) a i test (Kruskal-Wallis) potvrdzuje prítomnosť štatisticky významných rozdielov – okrem kognitívnej funkcie, kde sa odpovede respondentov všetkých skupín pohybujú v strede odpovedovej škály konštatujúc, že – vzhľadom na status slovenčiny ako jazyka minority v uvedených štyroch krajinách – sa zrejme bežne i v rodinnom prostredí „stáva, že keď hovorím po slovensky, myslím iným jazykom (majority), t. j. v myslí si prekladám slová do slovenčiny“.

Graf č. 5.12: Postoje k funkciám materinského jazyka v situačnom kontexte ŠKOLA podľa krajín

V grafe č. 5.12 môžeme postrehnúť, že trend odpovedí adolescentov pri posúdení piatich funkcií slovenčiny v kontexte ŠKOLA je podobný ako v predchádzajúcom prípade – medzi skupinami sa tiež potvrdila prítomnosť štatisticky významných rozdielov (viď posledný stĺpec v tabuľke č. 5.2.), opäť okrem kognitívnej funkcie.

5.3. Súvislosti preferencie hodnoty materinský jazyk a postojmi adolescentov k jeho funkciám.

Jedným z kľúčových cieľov psychologického výskumu hodnôt je poodhalenie zákonitostí ich vzťahov k správaniu ich nositeľa v sociálnom kontexte. Hodnoty však reprezentujú širokú, veľmi abstraktnú reflexiu skutočnosti, asociujúcu sa s množstvom behaviorálnych prejavov v rôznych špecifických situačných kontextoch. Napríklad adolescentmi výrazne preferovaná hodnota *Vzdelanie* môže v jednom prípade veľmi tesne súvisieť a v druhom vôbec nesúvisieť s učebnou motiváciou jednotlivca v predmete matematika ...

Po známych peripetiách analýzy vzťahov postojov a správania v sociálnej psychológii v súčasnosti už asi málokto pochybuje o tom, že postoje za splnenia istých podmienok môžu byť silným prediktorom aktuálneho správania (Fishbein, Ajzen, 1975; Ajzen, Fishbein,

1980; Ajzen, 1985). Pri štúdiu väzieb preferencie hodnôt a aktuálneho správania postoje vystupujú ako efektívne mediátory tohto vzťahu (Ajzen, 2012).

Retrospektívny pohľad ukazuje, že k naplneniu cieľa dešifrovať vzťahy hodnôt a správania viedli dve cesty: prvou z nich je koncentrácia na jednu resp. niekoľko príbuzných hodnôt a analýzu ich vzťahov k relevantným postojom a následne správaniu, druhá cesta je viac exploratórna a dáva do vzťahu celé zoznamy hodnôt s rôznymi skupinami premenných (od situačných, demografických až po osobnostné) analyzujúc ich efekty na správanie (Schwartz, 1996). Vo výskume, ktorého výsledky prezentujeme, sme sa sústredili (logikou prvej z uvedených dvoch ciest) na analýzu vzťahov jednej hodnoty – *Materinský jazyk* – a skupiny tejto hodnote relevantných postojov – konkrétne postojov k funkciám materinského jazyka.

Z celej vzorky respondentov (N=377) sme pre potreby tejto analýzy vytvorili dve skupiny: skupinu 1 (N=196) tvorili adolescenti, ktorí priradili hodnote *Materinský jazyk* najvyššiu škálovú hodnotu „7“, skupinu 2 (N=181) adolescenti, ktorí význam tejto hodnoty posúdili na škále nižšie.

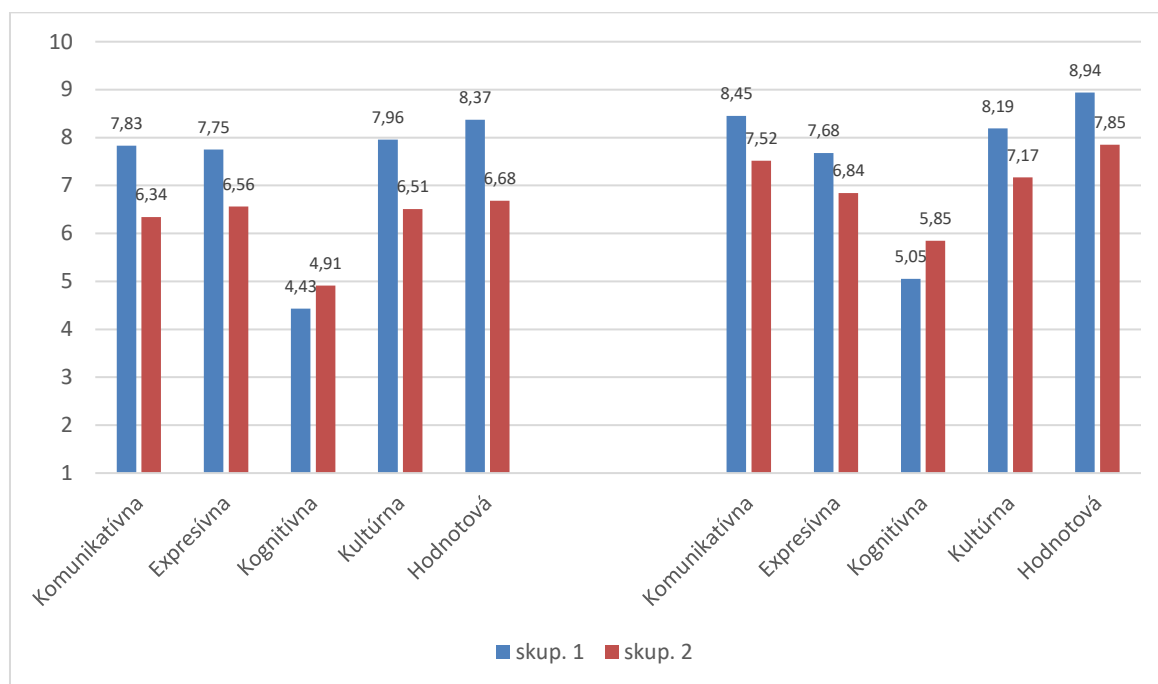
V tabuľke č. 5.3. uvádzame priemery odpovedí v dvoch takto vytvorených skupinách, a to osobitne v situačnom kontexte RODINA a v situačnom kontexte ŠKOLA.

Tabuľka č. 5.3: Postoje k funkciám materinského jazyka v závislosti od preferencie hodnoty materinský jazyk, v dvoch situačných kontextoch

FUNKCIE	Skupina 1	Skupina 2	Sig.
Kontext RODINA			
Komunikatívna	7,83	6,34	0,001
Expresívna	7,75	6,56	0,001
Kognitívna	4,43	4,91	0,160
Kultúrna	7,96	6,51	0,001
Hodnotová	8,37	6,68	0,001
Kontext ŠKOLA			
Komunikatívna	8,45	7,52	0,001
Expresívna	7,68	6,84	0,001
Kognitívna	5,05	5,85	0,010
Kultúrna	8,19	7,17	0,001
Hodnotová	8,94	7,85	0,001

Pohľad na priemery odpovedí v škálach, uvedené v tabuľke č. 5.3. odhaľuje prítomnosť zreteľných rozdielov medzi dvomi skupinami adolescentov. Pre lepšiu prehľadnosť ich opäť vyjadríme aj v grafickej podobe:

Graf č. 5.13: Postoje dvoch skupín k funkciám materinského jazyka v kontextoch rodina a škola

V grafe č. 5.13 môžeme vidieť, že trend odpovedí adolescentov pri posúdení 5 funkcií slovenčiny v kontexte RODINA i ŠKOLA je veľmi podobný. Môžeme zaregistrovať, že postoje mladých Slovákov k funkciám materinského jazyka v prvej skupine sú pozitívnejšie ako v druhej a štatistický test (Kruskal-Wallis) potvrdzuje prítomnosť signifikantných rozdielov – okrem kognitívnej funkcie, kde odpovede respondentov oboch skupín sa pohybujú v strede odpovedovej škály konštatujúc, že – vzhľadom na status slovenčiny ako jazyka minority – sa zrejme bežne v rodinnom prostredí i prostredí školy „stáva, že keď hovorím po slovensky, myslím iným jazykom (majority), t. j. v myslí si prekladám slová do slovenčiny“.

Zhrnutie

Profil preferovaných hodnôt v štyroch skupinách adolescentov sa vyznačuje niektorými spoločnými znakmi: k najpreferovanejším hodnotám patria ZDRAVIE, RODINA a SLOBODA; hodnota MATERINSKÝ JAZYK, na ktorú sa sústreďujeme v analýzach, sa umiestnila približne v strede hodnotovej hierarchie.

Zároveň sa v preferencii hodnôt preukázali špecifické odlišnosti medzi skupinami, ktoré sme vyjadrili, pre každú skupinu osobitne, aj v grafickej podobe pomocou dendrogramov: hodnoty *Náboženstvo* a *Národnosť* významne viac preferovali adolescenti z Rumunska ako Maďarska; hodnotu *Demokracia* zasa viac adolescenti z Chorvátska ako Srbska; hodnotu *Materinský jazyk* viac uprednostnili adolescenti z Rumunska ako Chorvátska.

Základný predpoklad, ktorý sme sa v empirických dátach pokúsili overiť znel, že existuje súvislosť medzi postavením hodnoty *Materinský jazyk* v hodnotovom systéme a postojmi k funkciám slovenčiny v rodinnom a školskom prostredí u slovenskej mládeže – príslušníkov slovenskej menšiny žijúcej v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku. Predpokladali sme, že vyššie postavenie materinského jazyka v hodnotovej hierarchii a teda silnejšia preferencia materinského jazyka sa bude premietat' v pozitívnejších postojoch k jeho funkciám v bežnom komunikačnom styku. Túto hypotézu empirické dáta potvrdili: adolescenti, ktorí pripisujú väčší význam hodnote *Materinský jazyk*, uprednostňovali viac, a to v oboch situačných kontextoch (RODINA, ŠKOLA), funkciu *komunikatívnu* (v akej miere respondent považuje pre seba za dôležité dorozumieť sa v slovenčine), *expresívnu* (do akej miery dokáže vyjadriť svoje pocity v slovenčine), *kultúrnu* (v akej miere použitie slovenčiny respondentovi pomáha zachovávať slovenské kultúrne tradície) i *hodnotovú* (do akej miery si respondent cení/váži že hovorí po slovensky). Rozdiel sa nepreukázal medzi skupinami (viac či menej preferujúcimi hodnotu *Materinský jazyk*) len v *kognitívnej funkcii* (ako často sa stáva, že hovoriac slovensky v myslí respondent slová prekladá z jazyka majority), v tomto, zdá sa, situáciu vnímajú podobne obe skupiny.

Celkový obraz získaných empirických údajov napokon dopĺňujú informácie o rozdieloch v postojoch k funkciám materinského jazyka medzi adolescentmi – Slovákmi z jednotlivých krajín: na základe uskutočnených analýz možno konštatovať, že trend odpovedí mladých

Ľudí z Rumunska a Srbska sa pri posúdení štyroch funkcií slovenčiny (komunikatívnej, expresívnej, kultúrnej, hodnotovej), v situačných komunikačných kontextoch RODINA i ŠKOLA výrazne odlišuje od trendu odpovedí adolescentov z Chorvátska a Maďarska. Postoje mladých Slovákov v prvej skupine (R a S) sú štatisticky významne pozitívnejšie ako v druhej (Ch, M). Pokiaľ ide o funkciu kognitívnu, odpovede respondentov všetkých skupín sa pohybujú v strede odpovedovej škály – zrejme bežne sa v rodinnom i školskom prostredí vyskytujú situácie, že komunikujúc v slovenčine myslia jazykom majority, teda prekladajú si vhodné slová do slovenčiny.

VI. Etnokultúrne súvislosti hovorenej slovenčiny slovenskej mládeže

Etnická príslušnosť, etnicita a etnická/národná identita sú považované za jednu zo základných charakteristík človeka ako sociálnej a kultúrnej bytosti. Sú nástrojom diferenciacie ľudstva na skupiny, akými sú kmene, etniká a národy.

Podstata zvláštností etnickej situácie každej minority spočíva v tom, že od okamihu trvalého usadenia sa v novej domovine začali v kultúrnom a etnickom vývine jej príslušníkov pôsobiť procesy, pre ktoré sú príznačné dve základné, navzájom protirečivé tendencie. Jedna z nich sa vyznačuje črtami výrazného etnokultúrneho pretrvávania a najzreteľnejšie sa prejavuje v pridržiavaní sa kultúrneho imania nadobudnutého v pôvodnej domovine, čiže v uchovávaní prvkov pôvodnej etnicity a ich špecifických znakov. Druhá vývinová tendencia sa vyznačuje prejavmi etnokultúrnych zmien a postupného vyrovnávania sa príslušníkov minority s majoritnou spoločnosťou. Je teda zrejmé, že kultúra minorít, ktorá sa utvárala v podmienkach etnického rozdelenia, sa vyznačuje synkretickým charakterom. Zastúpené sú v nej reálne trojakej proveniencie:

1. kultúra materského etnika,
2. kultúra vytvorená príslušníkmi minority v podmienkach novej domoviny,
3. kultúra obklopujúcej inoetnickej spoločnosti⁷⁴

Poznanie stavu etnickej identity a úrovne interetnických vzťahov môže významnou mierou prispieť k úspešnej realizácii národnostnej politiky každého inonárodného štátneho útvaru. Etnokultúrne tradície a identita slovenskej minority v sledovaných krajinách Maďarsku, Chorvátsku, Srbsku a Rumunsku existuje v prostredí verejnom (politicko-ekonomickom a inštitucionálnom), aj v prostredí rodinnom.

6. 1 Etnokultúrna charakteristika Slovákov na Dolnej zemi

V etnokultúrnom výskume minorít je kľúčovou etnická identita, ktorá vyjadruje príslušnosť ku konkrétnej etnickej skupine (a súčasne odlišnosť od všetkých ostatných). Na jednej strane tu vystupuje autoidentifikácia, na strane druhej identifikácia ostatnými, prostredníctvom interetnických aj intraetnických vzťahov. Dôležitým indikátorom je

⁷⁴ Botík, J. (1995). Etnokultúrne procesy v podmienkach etnického rozdelenia. In *Slovenský národopis*, 43 (4), 431.

eticita – miera prežívania/súhrn etnických znakov (prejavujúca na napríklad frekventovanosťou používania minoritného jazyka a mierou jeho ovládania, realizáciou etnokultúry, uvedomovaním si a manifestáciou etnickej identity).

Súčasní Slováci v Srbsku, Chorvátsku, Maďarsku a Rumunsku nie sú len potomkami svojich predkov a výsledkom historického vývoja, ktorého perspektívou je postupná pozvoľná asimilácia. Mnohí z nich vytvárajú silné komunity na etnickom princípe, ktoré sú aktívne, cieľavedomé, koordinované, s jasnými stratégiami prežitia, cieľmi a pomerne efektívnymi nástrojmi ich dosiahnutia. Nie všetci skúmaní Slováci však žijú v prostredí, kde je etnická manifestácia rovnako potrebná, vyžadovaná, očakávaná a následne aj uvedomovaná. V kultúrne aj ekonomicky sebestačných početných enklávach je iná situácia ako v diasporicky roztrúsených lokalitách s nízkym počtom členov, absentujúcim kultúrnym životom, nízkym potenciálom endogamie a s malým sebavedomím. Rurálne a urbánne prostredie tiež ponúkajú a vyžadujú špecifické prejavy etnicity. Situáciu zneprehľadňujú aj takí jednotlivci zo zmiešaných rodín, ktorých etnická identita je nejasná.

Súčasný stav slovenských minorít v sledovaných krajinách vôbec nie je samozrejmý, automatický, založený len na zotrvačnosti. Je výsledkom sofistikovaného, uvedomelého a sústavného stimulovania etnicity v podobe etnokultúrnej identifikácie a manifestácie. Špecifické prostredia Slovákov v Srbsku, Chorvátsku, Maďarsku a Rumunsku sú dôležitým faktorom formovania všeobecných, aj partikulárnych (lokálnych, regionálnych) vývojových trendov a perspektív ich existencie.⁷⁵

6. 2 Etnokultúrny rozvoj sledovaných minorít

Etnokultúrny ukazovateľ, ktorým sa v tejto kapitole zaoberáme, zisťoval názory mladej generácie ľudí v sledovaných krajinách na rozvoj národnostnej kultúry, materinského jazyka a národnostného školstva ako základných atribútov etnokultúrneho rozvoja každej minority. Cieľom tejto kapitoly je teda prezentovať výsledky získané analýzou tohto etnokultúrneho ukazovateľa. V metodike výskumov bola použitá viacpoložková premenná,

⁷⁵ Viac k tejto problematike: Lenovský, L. (2015). Etnokultúrny výskum Slovákov v Srbsku, Chorvátsku a Rumunsku – špecifiká, perspektívy, význam. In *Človek a spoločnosť*, 18 (2). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-18-rok-2015/2/studie-a-clanky/etnokulturny-vyskum-slovakov-v-srbsku-chorvatsku-a-rumunsku-specifika-perspektivy-vyznam/>

skúmajúca názory na potrebu rozvoja národnostnej kultúry, slovenského jazyka ako materinského jazyka a národnostného školstva.

Výskumné zistenia sa týkajú 377 respondentov z Chorvátska, Maďarska, Srbska a Rumunska, z čoho bolo 142 (37,7%) mužov a 235 (62,3%) žien. Šlo o študentov stredných a vysokých škôl s lektorátom slovenského jazyka, ktorí boli slovenskej národnosti. 249 opýtaných (66%) bolo vo veku 15 – 19 rokov, 128 respondentov (34%) bolo vo veku 20 – 25 rokov. Ako najvyššie ukončené vzdelanie uviedlo 220 opýtaných (58,4%) základné vzdelanie, 123 (32,6%) respondentov uviedlo stredoškolské vzdelanie a 34 (9%) vysokoškolské vzdelanie.

Posúdenie etnokultúrneho rozvoja sme zisťovali prostredníctvom jednej štruktúrovanej otázky s orientáciou na sledované oblasti národnostného života – pôsobiace činitele etnokultúrneho rozvoja. Všetky tri položky otázky boli identicky škálované – respondenti odpovedali na sedemstupňovej ratingovej škále od 1 do 7 pri každej položke. Znenie otázky bolo nasledovné:

Domnievate sa, že je potrebné, aby príslušníci vašej menšiny rozvíjali aj v budúcnosti :

národnostnú (slovenskú) kultúru:

rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
1	2	3	4	5	6	7

slovenský jazyk ako materinský jazyk:

rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
1	2	3	4	5	6	7

národnostné (slovenské) školstvo:

rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
1	2	3	4	5	6	7

Všetky tri položky etnokultúrneho ukazovateľa sme analyzovali samostatne, ale aj vo vzájomných súvislostiach. Referenčný rámec článku obsahuje dve roviny analýz, ktoré interpretujeme z pohľadu všetkých jazykových skupín:

- a.) analyzujeme etnokultúrny rozvoj sledovaných minorít v rámci jednotlivých položiek (deskriptívna analýza, frekvenčná analýza, test normality)
- b.) hľadáme súvislosti/diferencie medzi minoritami v rámci jednotlivých položiek (crosstabulácie)

Analýza položiek etnokultúrneho ukazovateľa

Skôr ako sme zahájili realizáciu analýz, uskutočnili sme test normality jednotlivých ukazovateľov etnokultúrneho rozvoja. Zaujímalo nás, aká je celková distribúcia odpovedí, či môžeme hovoriť o normálnom, resp. nie normálnom rozdelení odpovedí. Zistili sme, že vo všetkých troch položkách / premenných sú odpovede vychýlené výrazne doprava, čo znamená, že test normality bol vysoko významný (Kolmogorov-Smirnov test má vysokú signifikanciu vo všetkých troch prípadoch). Z uvedených dôvodov v ďalších analýzach používame neparametrickú štatistiku.

Z realizovaných analýz ukazovateľa etnokultúrneho rozvoja najskôr prezentujeme detailnejšie výsledky vzťahových analýz všetkých štyroch skupín slovenskej mládeže týkajúcich sa rozvoja národnostnej kultúry, slovenského jazyka ako materinského a národnostného školstva. V prvom rade nás zaujímala distribúcia odpovedí respondentov na jednotlivé oblasti, resp. do akej miery (percentuálne zastúpenie odpovedí) vnímajú budúcnosť rozvoja etnickej kultúry. Výsledky prináša tabuľka č. 6.1, ktorá uvádza najčastejší bod na škále (modus) s prehľadom jeho počtu a percenta odpovedí.

Tabuľka č. 6.1: Frekvencia potreby rozvoja etnokultúrnych ukazovateľov v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku

Domnievate sa, že je potrebné, aby príslušníci vašej menšiny rozvíjali aj v budúcnosti									
Krajina	národnostnú (slovenskú) kultúru			slovenský jazyk ako materinský jazyk			národnostné (slovenské) školstvo		
	Modus	N	%	Modus	N	%	Modus	N	%
Chorvátsko	7	27	55,1	7	18	36,7	7	18	36,7
Srbsko	7	57	47,1	7	71	58,7	7	66	54,5
Rumunsko	6	65	60,7	6	57	53,3	7	59	55,1
Maďarsko	6	33	33	6	29	29,0	6	34	34,0

Na prvý pohľad je zrejmé, že skupiny respondentov volili na škále najčastejšie bod 6 a 7, čo znamená, pozitívne až vysoko pozitívne hodnotenie. Kým respondenti z Chorvátska a Srbska vo všetkých troch prípadoch zvolili najvyšší bod (rozhodne áno), a teda vyjadrili rozhodné stanovisko etnokultúrneho rozvoja svojej minority, skupiny respondentov z Rumunska a Maďarska boli o niečo menej rozhodní (áno), hoci súhlasili s ďalším rozvojom jednotlivých oblastí. Jednotlivé skupiny sa viac diferencujú pri rozlíšení percentuálneho zastúpenia odpovedí. Pri porovnaní percentuálneho zastúpenia odpovedí však sledujeme diferencované zastúpenie názorov mládeže. Kým pri hodnotení národnostnej kultúry sú najmenej pozitívni Slováci v Maďarsku (jedna tretina odpovedí), okolo polovice Slovákov v Srbsku a Chorvátsku sa v odpovediach domnieva o nevyhnutnosti rozvíjať národnostnú slovenskú kultúru. Za jej rozvoj sa v najvyššej miere vyjadrila slovenská mládež v Rumunsku (takmer dve tretiny). V prípade hodnotenia rozvoja slovenského jazyka ako materinského jazyka je postrehnuteľné, že slovenská mládež v Srbsku ho podporuje najviac (takmer 60%). Nasleduje viac ako polovica Slovákov v Rumunsku. Slováci v Chorvátsku a v Maďarsku vyjadrili pozitívne stanovisko v najnižšej miere (Slováci v Chorvátsku viac ako tretina, Slováci v Maďarsku menej ako tretina). V najvyššej miere vyjadrili rozhodnú potrebu rozvoja národnostného školstva Slováci v Srbsku a Rumunsku – viac ako polovica. Zastúpenie Slovákov v Chorvátsku a Slovákov v Maďarsku je v pozitívnych odpovediach menšie.

Ak celkovo porovnáme odpovede respondentov z pohľadu posudzovania jednotlivých oblastí môžeme konštatovať, že Slováci v Rumunsku a v Chorvátsku v najvyššej miere vnímajú potrebu rozvoja v oblasti národnostnej kultúry a Slováci v Srbsku materinského jazyka. U Slovákov v Maďarsku pozorujeme takmer zhodnú mieru pozitívneho posudzovania všetkých troch oblastí (okolo tretiny). Z pohľadu jednotlivých jazykových skupín je zrejmé, že najvyššiu potrebu rozvoja všetkých troch oblastí pociťujú Slováci v Rumunsku.

Z kategorizácie odpovedí respondentov, tabuľka č. 6.2 vyplýva iný pohľad hodnotenia. Pre lepšiu prehľadnosť výsledkov sme pristúpili k modifikácii škály. Boli vytvorené tri kategórie odpovedí, prvá skupina prezentovala viac či menej negatívne stanovisko (sčítané varianty 1+2+3=1 negatívne názory), druhá skupina volila ambivalentnú, nerozhodnú odpoveď (variant 4=2 ambivalencia); tretia skupina sa prikláňala k pozitívnym hodnoteniam (zvolili

pozitívne varianty 5+6+7=3 pozitívne odpovede). Týmto spôsobom vieme odlíšiť negatívne resp. pozitívne orientované odpovede, ktoré nás najviac zaujímali. Výsledky predkladáme v tabuľkovej podobe.

V prvej kategórii sa umiestnilo najnižšie percentuálne zastúpenie respondentov (v prípade všetkých troch oblastí – od 0 do 12%). Druhá kategória respondentov (ambivalentné hodnotenia) sa pohybuje od 1% do 28,6%. Tretia kategória respondentov vykazuje najvyššie zastúpenie odpovedí (od 68% do 99,1% podľa krajiny).

Tabuľka č. 6.2: Kategorizované odpovede potreby rozvoja etnokultúrnych ukazovateľov v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku

Domnievate sa, že je potrebné, aby príslušníci vašej menšiny rozvíjali aj v budúcnosti							
Krajina		1. kategória		2. kategória		3. kategória	
		N	%	N	%	N	%
Chorvátsko	NK	2	4,1	6	12,2	41	83,7
	SJ	2	4,1	10	20,4	37	75,5
	NŠ	1	2,0	14	28,6	34	69,4
Srbsko	NK	2	1,7	13	10,7	106	87,6
	SJ	2	1,7	7	5,8	112	92,6
	NŠ	2	1,7	12	9,9	107	88,4
Rumunsko	NK	1	0,9	1	0,9	105	98,1
	SJ	0	0,0	1	0,9	106	99,1
	NŠ	0	0,0	3	2,8	104	97,2
Maďarsko	NK	3	3,0	26	26,0	71	71,0
	SJ	12	12,0	20	20,0	68	68,0
	NŠ	10	10,0	20	20,0	70	70,0

NK – národnostná kultúra

SJ – slovenský jazyk ako materinský jazyk

NŠ – národnostné školstvo

Pri posudzovaní prvej kategórie z hľadiska jazykových skupín vyzdvihneme skeptické stanovisko Slovákov v Maďarsku zvlášť v prípade rozvoja slovenského jazyka, ale aj školstva. Ambivalentné odpovede sa v najvyššej miere vyskytli u Slovákov v Chorvátsku (28,6 %) pri posudzovaní národnostného školstva a Slovákov v Maďarsku pri hodnotení národnostnej kultúry (26 %), čo naznačuje, že neveria vo výraznejší progres v spomínaných oblastiach. Zaujímavosťou je, že Slováci v Maďarsku si to v päťtinovom zastúpení myslia aj

v prípade slovenského jazyka a národnostného školstva. Pri posudzovaní pozitívnych odpovedí (3. kategória) reflektujeme výrazné zastúpenie respondentov z Rumunska, ktorí takmer v sto percentnom zastúpení potvrdili nevyhnutnosť rozvoja všetkých troch posudzovaných oblastí. Nasledujú Slováci v Srbsku, ktorých pozitívne odpovede sa nachádzajú v rozpätí od 87,6% do 92,6 % s preferenciou slovenského jazyka. Tretí v poradí sú Slováci v Chorvátsku od 69,4% do 83,7% s preferenciou národnostnej kultúry. S najnižšou mierou pozitívnych odpovedí oproti ostatným sa stretávame u Slovákov v Maďarsku (okolo 70 percent) bez výrazného rozdielu medzi jednotlivými položkami.

V ďalších analýzach sme vytvorili dve skupiny respondentov podľa škály bez ohľadu na krajinu, kde žijú. Boli vytvorené dve kategórie odpovedí, prvá skupina prezentovala viac či menej negatívne stanovisko (sčítané varianty 1+2+3+4=1 negatívne názory), druhá skupina sa prikláňala k pozitívnym hodnoteniam (zvolili pozitívne varianty 5+6+7=2 pozitívne odpovede). Z celkového pohľadu posudzovania jednotlivých oblastí nás zaujímalo, aké bude zastúpenie respondentov v skupinách. Tabuľka č. 6.3 predkladá výsledky z ktorých je zrejmé, že viac ako šestina respondentov sa umiestnila v prvej skupine (volili negatívne orientované body), čo znamená ich pesimistický názor na etnokultúrny rozvoj bez ohľadu na položku. Druhú skupinu tvorí okolo 85% všetkých respondentov, čo naznačuje v celkovom meradle ich názor o potrebe rozvoja kultúry, materinského jazyka a národnostného školstva. Môžeme konštatovať, že z hľadiska budúcnosti jednotlivých skúmaných oblastí je to pozitívny trend, ktorý utvára zvlášť u mládeže základ pre budúce generácie (a súčasne je aj apelom pre infraštruktúru jednotlivých krajín s aspektom na národnostný rozvoj).

Tabuľka č. 6.3: Kategorizované odpovede na jednotlivé položky etnokultúrneho rozvoja

Domnievate sa, že je potrebné, aby príslušníci vašej menšiny rozvíjali aj v budúcnosti					
	1. skupina		2. skupina		SPOLU N
	N	%	N	%	
národnostnú (slovenskú) kultúru	54	14,3	323	85,7	377
slovenský jazyk ako materinský jazyk	54	14,3	323	85,7	377
národnostné (slovenské školstvo)	62	16,4	315	83,6	377

Pri nasledujúcich analýzach boli opäť vytvorené dve skupiny respondentov podľa škály (body 1-4, 5-7) tentoraz však s ohľadom na krajinu, v ktorej žijú. Zaujímalo nás, či sa respondenti v jednotlivých skupinách diferencujú v názoroch podľa krajín.

Na základe tejto analýzy sú v tabuľke č. 6.4 medzi skupinami zrejme výraznejšie rozdiely. Zastúpenie negatívnych odpovedí v prvej skupine je takmer tretinové u Slovákov v Chorvátsku (týka sa oblasti národnostného školstva) a Slovákov v Maďarsku (všetky oblasti), z čoho vyplýva, že hodnotenie z pohľadu jednotlivých jazykových skupín je diferencovanejšie než v predchádzajúcej tabuľke.

Tabuľka č. 6.4: Kategorizované odpovede na jednotlivé položky etnokultúrneho rozvoja v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku

Domnievate sa, že je potrebné, aby príslušníci vašej menšiny rozvíjali aj v budúcnosti					
Krajina	Oblasti	1. skupina		2. skupina	
		N	%	N	%
Chorvátsko	NK	8	16,3	41	83,7
	SJ	12	24,5	37	75,5
	NŠ	15	30,6	34	69,4
Srbsko	NK	15	12,4	106	87,6
	SJ	9	7,4	112	92,6
	NŠ	14	11,6	107	88,4
Rumunsko	NK	2	1,9	105	98,1
	SJ	1	0,9	106	99,1
	NŠ	3	2,8	104	97,2
Maďarsko	NK	29	29,0	71	71,0
	SJ	32	32	68	68
	NŠ	30	30	70	70

NK – národnostná kultúra

SJ – slovenský jazyk ako materinský jazyk

NŠ – národnostné školstvo

Minimálnu mieru odmietavého, resp. negatívneho postoja v prípade všetkých troch skúmaných etnokultúrnych aspektov sme zaznamenali u slovenskej mládeže v Rumunsku (od 0,9% do 2,8%).

Pri posudzovaní rozvoja vybraných zložiek etnokultúrneho rozvoja druhej skupiny sú výsledky takmer identické ako pri tretej kategórii v tabuľke 6.2. Je evidentné, že najviac zo všetkých si volila na škále pozitívne varianty slovenská mládež v Rumunsku. Podpora

etnokultúry sa pohybuje od 97,2% (národnostné školstvo), cez 98,1% (národnostná kultúra) po 99,1% (slovenský jazyk ako materinský). Tieto výsledky môžu byť determinované nielen veľkosťou, lokalizáciou, kultúrno-spoločenskou vyspelosťou tejto minority, ale aj mierou jej identity, komunikačnou znalosťou minoritného/slovenského jazyka, stavom národnostného školstva, atď. Najmenej pozitívnych odpovedí nájdeme u Slovákov v Maďarsku (oblasť slovenského jazyka ako materinského, 68%) a u Slovákov v Chorvátsku (pri položke národnostné školstvo, 69,4%).

Zhrnutie

Z výsledkov výskumu môžeme konštatovať niekoľko zovšeobecnení: Zo skúmania vzájomných súvislostí medzi ukazovateľom etnokultúrneho rozvoja a identifikačnými znakmi všetkých respondentov vyplynulo, že závislosť etnokultúrneho ukazovateľa s týmito znakmi sa prejavila iba v prípade veku a vzdelania, keď rozvoj národnostného školstva je preferovaný viac respondentmi z vekovej kategórie 15 – 19 rokov (87,1%), než z kategórie 20 – 25 rokov (76,6%). Vzdelanie sa tiež prejavilo ako činiteľ ovplyvňujúci preferenciu rozvoja národnostnej kultúry, materinského jazyka a národnostného školstva, kedy v prípade posudzovania národnostnej kultúry sme zaznamenali, že respondenti s VŠ vzdelaním preferujú jej rozvoj viac (91,2%), ako respondenti so SŠ vzdelaním (78,9%).

Lokalita a pohlavie sa neprejavili ako činitele ovplyvňujúce preferenciu rozvoja národnostnej kultúry, materinského jazyka a národnostného školstva.

Celkovo môžeme zhrnúť, že uskutočnená analýza potvrdila, že medzi skúmanými skupinami slovenskej mládeže sa v preferencii položiek etnokultúrneho ukazovateľa neprejavili štatisticky významné rozdiely.

VII. Regresná analýza sociodemografických, komunikačných a psychologických prediktorov vnímanej znalosti materinského jazyka

Spoločnou charakteristikou konceptov jazyk – etnicita – identita je ich vzájomná podmienenosť a súčasne variabilita (Fishman, 2010). Predpoklad o kľúčovej úlohe materinského jazyka zákonite patrí k základným premisám etnolingvistickej teórie identity, pretože vedie cez procesy kategorizácie k socializácii. Materinský jazyk všeobecne, ale osobitne významne v prípade etnickej minority, buduje, reprezentuje a ďalej rozvíja kolektívnu entitu komunity. Jeho zachovávanie je nielen vnútro-skupinovým (etnickým) ale i medzi-skupinovým (inter-etnickým) fenoménom, pretože sa realizuje zoči-voči heterogénnym (kongruentným, konkurenčným a občas i konfliktným) vplyvom jazyka majority.

Etnolingvistická teória identity vychádza z predpokladu, že hoci všetky skupiny, ktorých je jednotlivec členom, sú súčasťou jeho sociálnej identity, neuplatňujú naň rovnaký vplyv. Na posúdenie tohto vplyvu sa považujú za relevantné tri skupiny premenných (Giles, Johnson, 1987):

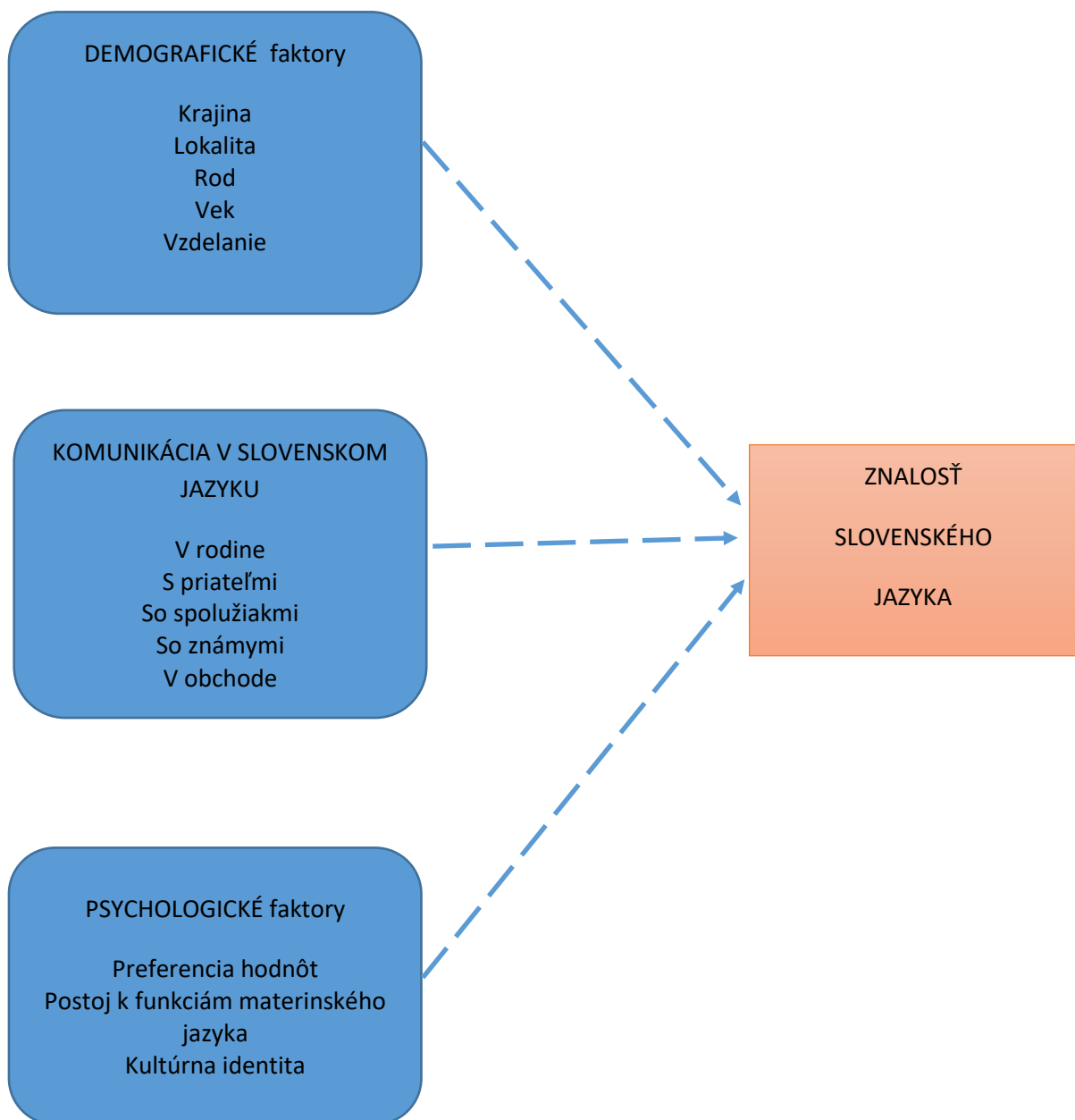
- *jednotlivcom/členom vnímaná vitalita skupiny* – obsahuje statusové faktory ako sú ekonomická, politická alebo jazyková prestíž; demografické faktory napr. početnosť, geografická koncentrácia; inštitucionálne faktory vyjadrené mierou uznania, ktoré skupina požíva v médiách, vo vzdelávaní, v štátnych inštitúciách
- *jednotlivcom vnímané hranice skupiny* – čím sú zjavnejšie, čím sú rozdiely v in-group / out-group porovnaní viditeľnejšie, tým je miera pripútania k skupine vyššia a v dôsledku toho sa difúzia sociálnej/etickej identity znižuje
- *jednotlivcom vnímané viacnásobné členstvo v rôznych skupinách* – čím je počet členstiev v skupinách vyšší, tým je difúznosť identity vyššia.

Z lingvistických hľadísk je pozícia príslušníka minoritného etnického spoločenstva špecifická, pretože je minimálne bilingválna, často aj multilingválna.

V tejto záverečnej kapitole sa sústreďíme na celkový pohľad (v rozsahu, ktorý nám umožňujú získané empirické dáta) na faktory podmieňujúce úroveň znalosti materinského

jazyka našich respondentov prostredníctvom viacnásobnej regresnej analýzy. Overované vzťahy sú znázornené v obrázku č. 7.1.

Premennú, vyjadrujúcu vnímanú znalosť slovenského jazyka (v regresnej analýze označovanú ako kritérium) sme vytvorili z odpovedí na otázku skúmajúcu mieru znalosti jednotlivých troch jazykových podôb slovenského jazyka (otázka č. 10: Čo si myslíte, do akej miery ovládate: položky a – spisovná slovenčina, b – hovorená podoba slovenčiny, c – slovenské nárečie; škála: 1- vôbec nerozprávam, 7- veľmi dobre rozprávam).

Obrázok č. 7.1: Predpokladané vzťahy sledovaných premenných overované v regresných analýzach

7.1. Sociodemografické prediktory vnímanej znalosti slovenského jazyka

Do prvej skupiny potenciálnych prediktorov takto operacionalizovanej znalosti slovenčiny sme zaradili základné sociodemografické charakteristiky: krajinu, lokalitu (v zmysle mesto resp. vidiek), rod, vek (mladší do 19 r. resp. starší do 25 r.) a ukončené vzdelanie (základné, stredné, vysokoškolské). Prezentáciu výsledkov začneme prehľadom ukazovateľov vzájomného vzťahu prediktorov (v tomto prípade demografických ukazovateľov) a kritéria – znalosti slovenského jazyka. Keďže chceme vyjadriť vzťahy intervalovej premennej (ako nezávislej) a nominálnych, použili sme Eta koeficient, ktorý nadobúda hodnoty v rovnakom intervale ako iné typy korelačných koeficientov.

Tabuľka č. 7.1: Vzťahy sociodemografických premenných a znalosti slovenského jazyka (SJ)

Znalosť SJ	
krajina	0,652
lokalita	0,169
rod	0,093
vek	0,206
vzdelanie	0,183

Z údajov uvedených v tabuľke môžeme usudzovať, že medzi uvedenými charakteristikami vzťahy existujú, štatisticky významný však len s premennou krajina. Nás však zaujíma, do akej miery spriahnutý efekt všetkých sociodemografických charakteristík možno považovať za efektívny prediktor znalosti SJ. Výsledok uskutočnenej analýzy rozptylu ($F=9,31$; $p<0.01$) je štatisticky významný, ale hodnota koeficientu viacnásobnej korelácie je iba 0.341. Štvorec tejto hodnoty R^2 , koeficient determinácie, je 0.113 a udáva nám, akú mieru variability závislej premennej, teda znalosti SJ, vysvetľuje regresný model, ktorý tvoria sociodemografické prediktory. Pri vynásobení tejto hodnoty 100, vieme povedať, že uvedené prediktory nám vysvetľujú iba 11,3% celkovej variability závislej premennej. Podiel jednotlivých premenných na predikčnom vzťahu v rámci celkových výsledkov regresnej analýzy je uvedený v tabuľke 7.2.

Tabuľka č. 7.2: Výsledky regresnej analýzy sociodemografických ukazovateľov ako prediktorov vnímanej znalosti slovenského jazyka

prediktor	B	SE B	Beta	t	p
krajina	0,265	0,073	0,184	3,603	0,01
lokalita	-0,606	0,145	-0,209	-4,180	0,01
rod	-0,236	0,148	-0,079	-1,596	0,11
vek	-0,728	0,243	-0,237	-3,003	0,01
vzdelanie	-0,500	0,174	-0,022	-0,285	0,78

Tri sledované premenné sa v analýze ukázali ako štatisticky významné prediktory vnímanej znalosti materinského jazyka:

- krajina, kde skupiny mladých Slovákov v Rumunsku (priemer v škále 5,91) a Srbsku (5,39) vyjadrili zjavne vyššiu mieru znalosti jazyka ako skupiny Slovákov v Maďarsku (4,24) a Chorvátsku (3,12)
- lokalita, kde mladí ľudia žijúci na vidieku vyjadrili vyššiu mieru znalosti (priemer v škále 5,17) ako v meste (4,68)
- vek, kde mladší (5,14) posudzovali znalosť slovenčiny pozitívnejšie ako starší (4,51).

7.2. Komunikačné prediktory vnímanej znalosti slovenského jazyka

Do druhej skupiny možných prediktorov vnímanej znalosti slovenčiny sme zaradili komunikačné aktivity, realizované v slovenskom jazyku v sociálnom mikro-prostredí, t. j. v rodine, s priateľmi, spolužiakmi a v širšom sociálnom kontexte (mezo-úroveň), t. j. so známymi a v obchode. Svoj rating respondenti vyjadrovali na 5-bodových škálach (1 = len v slovenskom jazyku; 2 = viac v slovenskom ako v jazyku majority; 3 = rovnako v jednom i druhom; 4 = viac v jazyku majority; 5 = len v jazyku majority).

Prezentáciu výsledkov opäť začneme prehľadom ukazovateľov vzájomného vzťahu prediktorov (v tomto prípade komunikácie v uvedených kontextoch) a kritéria – vnímanej znalosti slovenského jazyka. V tomto prípade sme použili Pearsonov koeficient súčinovej korelácie.

Tabuľka č. 7.3: Vzťahy komunikačných aktivít v slovenskom jazyku a vnímanej znalosti slovenčiny

Znalosť SJ	
V rodine	-0,608
S priateľmi	-0,625
So spolužiakmi	-0,685
So známymi	-0,611
V obchode	-0,587

Z údajov uvedených v tabuľke 7.3. môžeme usudzovať, že medzi všetkými uvedenými charakteristikami a znalosťou jazyka vzťahy existujú a všetky korelačné koeficienty sú štatisticky významné ($p < 0,01$). Negatívne znamienko vyjadruje inverzný vzťah v použitých škálach (používanie len slovenského jazyka v komunikačných škálach = 1; dobrá znalosť slovenčiny na 7-bodovej škále = 7). Pre ďalšie úvahy je dôležitá odpoveď na otázku, do akej miery spriahnutý efekt všetkých komunikačných charakteristík možno považovať za efektívny prediktor znalosti SJ. Výsledok uskutočnenej analýzy rozptylu ($F=74,16$; $p < 0,01$) je štatisticky významný a hodnota koeficientu viacnásobnej korelácie je 0.716. Štvorec tejto hodnoty R^2 , koeficient determinácie, je 0.513 a udáva nám, akú mieru variability závislej premennej, teda znalosti SJ, vysvetľuje regresný model, ktorý tvoria komunikačné prediktory. Pri vynásobení tejto hodnoty 100, vieme povedať, že uvedené prediktory nám vysvetľujú úctyhodných 51,3% celkovej variability závislej premennej. Podiel jednotlivých premenných na predikčnom vzťahu v rámci celkových výsledkov regresnej analýzy je uvedený v tab. 7.4.

Tabuľka č. 7.4: Výsledky regresnej analýzy komunikačných ukazovateľov ako prediktorov vnímanej znalosti slovenského jazyka

prediktor	B	SE B	Beta	t	p
v rodine	-0,177	0,059	-0,186	-3,007	0,01
s priateľmi	-0,093	0,081	-0,085	-1,148	0,25
so spolužiakmi	-0,375	0,059	-0,412	-6,413	0,01
so známymi	-0,026	0,084	-0,026	-0,309	0,76
v obchode	-0,086	0,072	-0,083	-1,194	0,23

Dve sledované premenné sa v analýze ukázali ako štatisticky signifikantné prediktory vnímanej znalosti materinského jazyka: komunikácia v rodine ($p < 0,01$) a komunikácia so spolužiakmi ($p < 0,01$).

7.3. Psychologické prediktory vnímanej znalosti slovenského jazyka

Napokon do tretej skupiny možných prediktorov vnímanej znalosti slovenčiny sme zaradili vybrané psychologické faktory: preferenciu hodnôt, vyjadrenú priemerom uprednostňovania položiek v zozname prezentovaných všeľudských hodnôt (kde 1 = hodnota vôbec nemá pre mňa význam a 7 = má veľmi veľký význam); globálnym postojom k funkciám materinského jazyka, vyjadreným opäť priemerom odpovedí na subškály funkcií (komunikatívnej, expresívnej, kognitívnej, kultúrnej a hodnotovej, kde minimálny význam = 1 a maximálny = 10); a ukazovateľom kultúrnej identity, ktorý vyjadroval priemer odpovedí na 3 subškály (či sa respondent domnieva, že by príslušníci jeho minority mali aj v budúcnosti rozvíjať svoju slovenskú národnostnú kultúru, školstvo a materinský jazyk, posudzované na 7-bodových škálach, kde 1=rozhodne nie a 7= rozhodne áno).

Tabuľka č. 7.5: Vzťahy psychologických ukazovateľov a vnímanej znalosti slovenčiny

	Znalosť SJ
Preferencia hodnôt	0,589
Postoj k funkciám slovenčiny	0,242
Etnická identita	0,265

V údajoch uvedených v tabuľke č. 7.5. môžeme vidieť, že medzi všetkými uvedenými charakteristikami a znalosťou jazyka vzťahy existujú a všetky korelačné koeficienty sú štatisticky signifikantné ($p < 0,01$). Pre ďalšie úvahy je dôležitá odpoveď na otázku, do akej miery spriahnutý efekt všetkých komunikačných charakteristík možno považovať za efektívny prediktor znalosti SJ. Výsledok uskutočnenej analýzy rozptylu ($F=59,71$; $p < 0,01$) je štatisticky významný a hodnota koeficientu viacnásobnej korelácie je 0.590. Štvorec tejto hodnoty R^2 , koeficient determinácie, je 0.348 a udáva nám, akú mieru variability závislej premennej, teda znalosti SJ, vysvetľuje regresný model, ktorý tvoria komunikačné prediktory. Pri vynásobení tejto hodnoty 100, vieme povedať, že uvedené prediktory nám vysvetľujú 34,8% celkovej variability závislej premennej. Podiel jednotlivých premenných na

predikčnom vzťahu v rámci celkových výsledkov regresnej analýzy je uvedený v tabuľke 7.6.

Tabuľka č. 7.6: Výsledky regresnej analýzy psychologických ukazovateľov ako prediktorov vnímanej znalosti slovenského jazyka

prediktor	B	SE B	Beta	t	p
preferencia hodnôt	0,060	0,086	0,034	0,702	0,48
postoj k funkciám MJ	0,497	0,043	0,596	11,458	0,01
etnická identita	-0,058	0,067	-0,043	-0,865	0,38

V tomto prípade sa jedna sledovaná premenná v analýze ukázala ako štatisticky signifikantný prediktor vnímanej znalosti materinského jazyka a tou je celkový postoj k funkciám slovenského jazyka ($p < 0,01$).

Zhrnutie

Na záver analýz sme do regresnej analýzy vložili všetky prediktory spolu s očakávaním, že sa sila predikčného vzťahu zvýši. Výsledky ukázali, že spriahnutý efekt všetkých sledovaných premenných (vybraných demografických + komunikačných + psychologických) sa javí ako efektívny prediktor vnímanej znalosti slovenského jazyka mladých ľudí slovenskej národnosti žijúcich v uvedených štyroch krajinách. Výsledok uskutočnenej analýzy rozptylu ($F=36,04$; $p < 0,01$) je štatisticky významný a hodnota koeficientu viacnásobnej korelácie je 0.772. Štvorec tejto hodnoty R^2 , koeficient determinácie, je 0.596, teda vybrané prediktory nám vysvetľujú 59,6% celkovej variability závislej premennej. Ak tento údaj porovnáme s výsledkami vyššie uvedených regresných analýz, v porovnaní s modelom, keď do regresie boli vložené len komunikačné premenné, sa zvýšil len mierne.

Podiel jednotlivých premenných na predikčnom vzťahu v rámci celkových výsledkov regresnej analýzy je uvedený v tabuľke č. 7.7.

Tabuľka č. 7.7: Výsledky regresnej analýzy všetkých sledovaných ukazovateľov ako prediktorov vnímanej znalosti slovenského jazyka

prediktor	B	SE B	B	t	p
krajina	0,313	0,056	0,218	5,600	0,01
lokalita	0,259	0,122	0,088	2,126	0,03
rod	0,077	0,112	0,026	0,688	0,49
vek	-0,307	0,187	-0,098	-1,642	0,10
vzdelanie	0,039	0,136	0,017	0,284	0,78
v rodine	-0,195	0,060	-0,203	-3,231	0,01
s priateľmi	-0,119	0,080	-0,106	-1,486	0,14
so spolužiakmi	-0,277	0,062	-0,301	-4,457	0,01
so známymi	-0,096	0,085	-0,093	-1,127	0,26
v obchode	-0,072	0,070	-0,069	-1,034	0,30
preferencia hodnôt	0,159	0,072	0,089	2,195	0,03
postoj k funkciám MJ	0,104	0,046	0,125	2,258	0,02
etnická identita	-0,093	0,058	-0,062	-1,436	0,15

Aj v konfigurácii všetkých premenných sa zo sociodemografických premenných krajina ($p < 0,01$) a lokalita ($p < 0,03$) ukázali ako štatisticky významné; z komunikačných premenných to boli opäť používanie slovenského jazyka pri komunikácii v rodine ($p < 0,01$) a so spolužiakmi ($p < 0,01$); pri psychologických premenných k postojom k funkciám slovenčiny ($p < 0,02$) pribudla aj preferencia hodnôt ($p < 0,01$).

Záver

V každej spoločnosti, bez ohľadu na jej homogénnosť, resp. heterogénnosť, existujú menšinové skupiny. V súčasnosti žijú v takmer v každom štáte Európy národnostné menšiny, etnické, jazykové alebo náboženské skupiny. Predmetom záujmu tejto publikácie sú slovenské národnostné menšiny v Maďarsku, Chorvátsku, Srbsku a Rumunsku.

Slovenské národnostné spoločenstvá majú vo svojich domovských štátoch početné organizácie, spolky a záujmové združenia. V závislosti od demografických podmienok disponujú vlastnými, relatívne autonómnymi výchovno-vzdelávacími inštitúciami od materských škôl až po stredoškolské, resp. vysokoškolské vzdelávanie v slovenskom jazyku. Ich záujmy reprezentujú celoštátne organizácie so samosprávnymi funkciami v oblasti kultúry, školstva a v iných oblastiach.

Pri zachovávaní a rozvíjaní slovenskej národnostnej kultúry nespochybniteľne zastávajú popredné miesto klasické základné inštitúcie, ako sú rodina, škola a cirkev. Kultúrne potreby slovenských národnostných menšín v strednej a východnej Európe sú orientované na uchovávanie, rozvoj a generačný prenos hodnôt miestnej a regionálnej kultúry, ktorej sú nositeľmi, pričom vo väčšine prípadov tieto menšiny disponujú samosprávnymi orgánmi. Kultúrna identita obsahuje slovenskú ľudovú kultúru, umenie, literárnu tvorbu, periodickú a neperiodickú tlač, výskumné činnosti, divadelníctvo, múzejníctvo, festivalovú prezentáciu, vlastné médiá, združenia a rôzne spolky.

Publikácia je zameraná na prezentáciu výskumných zistení spoločenskovedných súvislostí hovorenej slovenčiny mladej generácie Slovákov žijúcej v krajinách na Dolnej zemi. Naším zámerom bolo uplatniť identický tematický a metodologický rámec, ktorým by bol vytvorený reálny obraz hovorenej podoby slovenského jazyka u mladej generácie Slovákov žijúcej na Dolnej zemi. Okrem hodnotového profilu a postojov k funkciám materinského jazyka nás zaujímali jazykovo-komunikačné i etno-kultúrne súvislosti hovorenej slovenčiny slovenskej dolnozemskej mládeže a analýza sociodemografických, komunikačných a psychologických prediktorov vnímanej znalosti materinského jazyka.

Všetky sledované jazykové skupiny (t.j. slovenská mládež žijúca v Maďarsku, v Chorvátsku v Srbsku v Rumunsku) vzhľadom na koexistenciu v inonárodnom prostredí, prešli odlišnou

lingvistickou socializáciou. Tá má nesporne veľký vplyv na ich súčasné jazykovo-komunikačné správanie, ktoré sme sa snažili analyzovať v teoretickej aj empirickej rovine. Empirické výskumy sa v jednotlivých krajinách realizovali za výraznej pomoci partnerských organizácií a inštitúcií: v Maďarsku za pomoci Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku a Celoštátnej slovenskej samosprávy v Budapešti, v Chorvátsku za pomoci organizácie Zväzu Slovákov v Chorvátsku a slovenských spolkov, ako aj Slovenského kultúrneho centra Našice, v Srbsku za pomoci Ústavu pre kultúru vojvodinských Slovákov a v Rumunsku za pomoci Demokratického zväzu Slovákov a Čechov v Rumunsku.

Z realizovaných analýz a prezentácie výskumných zistení v rámci skúmaných ukazovateľov vyplynuli nasledovné sumarizačné zovšeobecnenia.

Najsignifikantnejším tradičným **etnoidentifikačným znakom** Slovákov v Srbsku, Rumunsku, Maďarsku a Chorvátsku je ich materinský jazyk. Jeho prítomnosť je dodnes evidentná v prostredí rodiny a príbuzných, lokálnej komunity, cirkvi, v škole, minoritných kultúrnych a spoločenských inštitúciách a skupinách realizujúcich obyčajové tradície. Prítomnosť jazyka v jednotlivých inštitútoch je však variabilná a dynamická. Pri výskume v konkrétnych lokalitách sa odhaľuje časová aj priestorová diverzita stavu a používania slovenského jazyka. Dôležité sú aj generačné súvislosti.

Sociálno-demografická štruktúra výskumnej vzorky, t. j. 377 respondentov, charakterizuje študentov stredných a vysokých škôl s lektorátom slovenského jazyka vo veku 15 – 25 rokov, pričom 49 respondentov pochádzalo z Chorvátska (15M, 34Ž), 121 respondentov zo Srbska (50M, 71Ž), 107 respondentov z Rumunska (52M, 55Ž) a 100 respondentov z Maďarska (25M, 75Ž). Ich zastúpenie z hľadiska lokality (vidiek, mesto) bolo takmer vyvážené.

Z výsledkov týkajúcich sa **jazykových ukazovateľov** môžeme konštatovať odlišnú jazykovú situáciu u dvojice jazykových skupín, a to v prípade posudzovania všetkých sledovaných jazykových ukazovateľov. Respondenti sa zoskupili do dvoch dvojíc (S_{Sr} a S_{Ru} vs S_{Ch} a S_{Ma}) v súlade so situačným kontextom skúmania jazykovo-komunikačného správania (v rodinnom a verejnom prostredí, v škole a mimo školy so spolužiakmi), jazykovej znalosti troch podôb slovenského jazyka a majoritného jazyka a tiež skúmania názorov na vplyv znalosti slovenčiny na upevňovanie vzťahov v rodine a v škole. Preferencia slovenského jazyka u

dvojice jazykových skupín S_{Sr} a S_{Ru} de facto znamenala pozitívne hodnotenie sledovaných ukazovateľov (v rôznej frekvenčnej miere). Naopak, dvojica S_{Ch} a S_{Ma} , preferujú v jednotlivých komunikačných sférach a adresátoch komunikácie viac majoritný jazyk (chorvátčinu, maďarčinu), potvrdzuje nižšiu mieru znalosti jednotlivých variet slovenčiny a výraznejší vplyv znalosti slovenského jazyka na upevňovanie vzťahov viac škole ako v rodine (zvlášť u S_{Ma}).

K najpreferovanejším **hodnotám** patria zdravie, rodina a sloboda; hodnota materinský jazyk, sa umiestnila približne v strede hodnotovej hierarchie. Predpokladali sme, že existuje súvislosť medzi postavením hodnoty materinský jazyk v hodnotovom systéme a postojmi k funkciám slovenčiny v rodinnom a školskom prostredí u slovenskej mládeže žijúcej v Chorvátsku, Srbsku, Rumunsku a Maďarsku. Domnievali sme sa, že vyššie postavenie materinského jazyka v hodnotovej hierarchii a teda silnejšia preferencia materinského jazyka sa bude premietat' v pozitívnejších postojoch k jeho funkciám v bežnom komunikačnom styku. Túto hypotézu empirické dáta potvrdili: adolescenti, ktorí pripisujú väčší význam hodnote materinský jazyk, uprednostňovali viac, a to v oboch situačných kontextoch (rodina, škola), funkciu komunikatívnu, expresívnu, kultúrnu i hodnotovú. Rozdiel medzi skupinami sa nepreukázal len v kognitívnej funkcii, nakoľko sa zdá, že obe skupiny situáciu vnímajú podobne.

Medzi skúmanými skupinami slovenskej mládeže sa v preferencii položiek **etnokultúrneho ukazovateľa** neprejavili štatisticky signifikantné rozdiely. Z výsledkov výskumu môžeme konštatovať niekoľko zovšeobecnení: Lokalita a pohlavie sa neprejavili ako činitele ovplyvňujúce preferenciu rozvoja národnostnej kultúry, materinského jazyka a národnostného školstva. Zo skúmania vzájomných súvislostí medzi ukazovateľom etnokultúrneho rozvoja a identifikačnými znakmi všetkých respondentov vyplynulo, že závislosť etnokultúrneho ukazovateľa s týmito znakmi sa prejavila iba v prípade veku a vzdelania. Vzdelanie sa tiež prejavilo ako činiteľ ovplyvňujúci preferenciu rozvoja národnostnej kultúry, materinského jazyka a národnostného školstva, kedy sme v prípade posudzovania národnostnej kultúry zaznamenali, že respondenti s VŠ vzdelaním preferujú jej rozvoj viac, ako respondenti so SŠ vzdelaním.

Na záver analýz sme do **regresnej analýzy** vložili všetky prediktory. Výsledky ukázali, že efekt všetkých sledovaných premenných (vybraných demografických, komunikačných a psychologických) sa javí ako efektívny prediktor vnímanej znalosti slovenského jazyka mladých ľudí slovenskej národnosti žijúcich v uvedených štyroch krajinách. Výsledok uskutočnenej analýzy rozptylu ($F=36,04$; $p<0.01$) je štatisticky významný a hodnota koeficientu viacnásobnej korelácie je 0.772. Ako štatisticky významné sa pri konfigurácii všetkých premenných ukázali krajina a lokalita (sociodemografické premenné); používanie slovenského jazyka pri komunikácii v rodine a so spolužiakmi (komunikačné premenné) a postoje k funkciám slovenčiny a preferencia hodnôt (psychologické premenné).

Na záver môžeme konštatovať, že výskumné zistenia jasne naznačili nielen zmyslupnosť použitej metodiky, ale aj potrebu globálnejšieho pohľadu na problematiku. Súvisí to nielen so špecifickosťou prostredia, v ktorom slovenské etniká žijú a determinantmi stavu etnicity ale nesporne aj s vývojovými trendami a perspektívami uchovania slovenského jazyka. Nezanedbateľnou skutočnosťou je aj možnosť komparácie jazykových prejavov každodenného života mládeže v európskom kontexte. Objasnením socioetnickej a jazykovej situácie ďalších komunit Slovákov resp. jej mladej generácie, tak dokážeme posunúť získané poznatky ďalej k objektívnejšiemu posúdeniu každodennej reality.

Summary

Most countries have the state conception of policy to the compatriots living abroad, keep relations with their organizations and personalities, supports compatriots' language and national identity, or offer different benefits in the process citizenship acquirement. This state conception policy to the compatriots reflects specific national traditions and needs. Most of states including Slovak republic have policy concerning compatriots anchored in constitutions, and also in different law acts and directives.

Slovak national minorities and communities abroad are natural objects of scientific research interest both from the side of compatriot institutions and personalities and also institutions from Slovakia. Publication *Social science links of spoken Slovak language of young generation of Slovaks living on the territory of Lowlands (Croatia, Serbia, Romania, and Hungary)* is focused on presentation of research results connected with young people reflections of spoken forms of mother tongue. Our intention was to apply interdisciplinary and integrated methodological framework. Using this framework based of comparative access we strived to create a real Slovakian Lowland compatriot youth's image of spoken mother tongue. Together with interest to the ethno-cultural, socio-demographic and communication factors as determinants of spoken Slovak language perception the attention was also paid to the psychologically more subtle topics like values profile and attitudes to the functions of mother tongue.

All monitored groups (e.g. Slovak youth living in Croatia, Serbia, Romania, and Hungary), with respect of specific conditions of coexistence, passed different linguistic socialization. This have important influence on the actual language communication behavior, which we attempt to analyze on the practical level. Empirical research was carried out with significant participation of partner organizations and institutions: in Hungary with cooperation of Slovak Research Institute in Hungary and Nationwide Slovakian Self-government in Budapest; in Croatia with cooperation of Union of Slovaks in Croatia, Slovak clubs, Slovakian Cultural Centre Našice; in Serbia with cooperation of the Institute for Culture of Slovaks in Vojvodina; in Romania with cooperation of Democratic Union of Slovaks and Czechs in Romania.

Presented publication makes an effort to introduce in complex manner the most important research findings in comparative form and through this to illustrate particularities with

differences and common points in language communication behavior of these groups of Slovakian young people living in Lowlands (Croatia, Serbia, Romania, and Hungary).

Zusammenfassung

Fast jedes Land hat seine eigene Konzeption der Staatspolitik in der Beziehung zu den im Ausland lebenden Landsleuten, unterhält die Beziehungen mit ihren Organisationen und Persönlichkeiten, unterstützt die Sprach- und Nationalidentität, leistet verschiedene Vorteile bei der Bürgerschaftserwerbung, bzw. des landsmännischen Ausweises und desgleichen. Die Konzeption der Staatspolitik in der Beziehung zu den Landsleuten wirft die Traditionen und Bedarfe jeder Nation zurück. Die Mehrheit der Staaten, einschließlich der Slowakischen Republik, verankert ihre Politik in der Beziehung zu den Landsleuten in der Verfassung, sowie auch in verschiedenen Gesetzen und Vorschriften.

Die slowakischen Nationalminderheiten und die slowakische Kommunität im Ausland sind natürliche Objekte des forschungswissenschaftlichen Interesses von der Seite der gehörigen landsmännischen Institutionen und Persönlichkeiten, sowie der Institutionen aus der Slowakei.

Die Publikation *Gesellschaftswissenschaftliche Zusammenhänge der gesprochenen slowakischen Sprache der im Niederland (Kroatien, Serbien, Rumänien, Ungarn) lebenden jungen Generation der Slowaken* orientiert sich auf die Präsentation der Forschungsfeststellungen, die die Reflexion der gesprochenen slowakischen Sprache der jungen Generation betreffen. Unser Vorhaben war, den interdisziplinär konzipierten einheitlichen thematischen und methodologischen Rahmen anzuwenden, mittels dessen im komparativen Blick ein Bild der gesprochenen Gestaltung der slowakischen Sprache in der im Niederland lebenden jungen Generation der Slowaken entstehen würde. Außer dem Wertprofil und der Stellungen zu den Funktionen der Muttersprache interessierten uns die sprach-kommunikative – und ethnisch-kulturelle Zusammenhänge der gesprochenen slowakischen Sprache der slowakischen niederländischen Jugend, und die Analyse der sozialdemographischen, kommunikations- und psychologischen Prädiktoren der wahrgenommenen Beherrschung der Muttersprache.

Alle verfolgten Sprachgruppen (d.h. in Ungarn, Kroatien, Serbien und Rumänien lebende slowakische Jugend) angesichts der Koexistenz in dem internationalen Milieu gingen eine unterschiedliche linguistische Sozialisation über. Diese hat einen unbestritten großen Einfluss auf ihr gegenwärtiges Kommunikationsbenehmen. Dieses bemühten wir uns in der theoretischen und empirischen Ebene zu analysieren. Empirische Forschungen wurden in

einigen Ländern mit der markanten Hilfe der Partnerorganisationen und Institutionen realisiert: in Ungarn mit der Hilfe des Forschungsinstitutes der Slowaken in Ungarn und der Gesamtstaatlichen slowakischen Selbstverwaltung in Budapest, in Kroatien mit der Hilfe der Organisation des Bundes der Slowaken in Kroatien und der slowakischen Vereine, sowie auch des Slowakischen Kulturzentrums Našice, in Serbien mit der Hilfe des Instituts für Kultur der Vojvodiner Slowaken und in Rumänien mit der Hilfe des Demokratischen Bundes der Slowaken und Tschechen in Rumänien.

Die vorgelegene Publikation bemüht sich also komplex, auf einer Stelle, die wichtigsten Forschungsfeststellungen in der komparativen Gestalt zu präsentieren, auf einzelne Spezifika der Sprachgruppen, Verschiedenheiten, aber auch gemeinsame „Berührungspunkte“ und Tendenzen des sprachlich-kommunikativen Benehmens hinzuweisen, die die im Niederland in vier Ländern (Kroatien, Serbien, Rumänien und Ungarn) lebende slowakische Jugend betreffen.

Zoznam prameňov a literatúry

Ajzen, I. (1985). From intentions to actions: A theory of planned behavior. In J. Kuhl & J. Beckmann (Eds.), *Action control: From cognition to behavior*. Berlin, Heidelberg, New York: Springer-Verlag, 11-39.

Ajzen, I. (2012). Values, attitudes, and behavior. In S. Salzborn, E. Davidov, J. Reinecke (Eds.). *Methods, theories, and empirical applications in the social sciences*. Wiesbaden, Springer VS, 33-38.

Ajzen, I., Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Anoca, D. M. (2013). Slovenčina v Rumunsku. In *Slovenčina vo svete – súčasný stav a perspektívy. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Bratislava: Univerzita Komenského.

Austin, P.K., Sallabank, J. (2011). *Cambridge handbook of endangered languages*. Cambridge: Cambridge University Press.

Borrás-Alomar, S., Christiansen, T., Rodríguez-Pose, A. (1994). Towards a „Europe of the regions“? Visions and reality from a critical perspective. In *Regional Politics and Policy*, 4 (2), 1-27.

Bošelová, M. (2015). Slovenská minorita v Rumunsku – etnokultúrne kontexty. In *Človek a spoločnosť*, 18 (2). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-18-rok-2015/2/studie-a-clanky/slovenska-minorita-v-rumunsku-etnokulture-kontexty/>

Botík, J. (2011). *Dolnozemskí Slováci. Tri storočia vyst'ahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko.

Croatia Country Study Guide. Volume 1 – Strategic Information and Developments. (2013). Croatia – USA: International Business Publications.

Cummins, J. (2001). Bilingual children's mother tongue: Why it is important for education. SPROGFORUM. In *Journal of Language and Culture Pedagogics*, 19, 15-20.

Dudok, M. (2015). Jazyková komunikácia Slovákov v Chorvátsku a Srbsku. In *Človek a spoločnosť*, 18 (2). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-18-rok-2015/2/diskusia/jazykova-komunikacia-slovakov-v-chorvatsku-a-srbsku/>

Fishbein, M., Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Fishman, J. (2010). Sociolinguistics: Language and ethnic identity in context. In J. A. Fishman, O. García (Eds.) *Handbook of language and ethnic identity. Disciplinary and regional perspectives*. Vol. 1, 2-nd, 23-36.

Giles, H., Johnson, P. (1987). Ethnolinguistic identity theory: a social psychological approach to language maintenance. In *International Journal of the Sociology of Language*, 68, 69-99.

Hébert, L. T. (2011). Functions of language. In *Signo, Theoretical semiotics on the Web*. Dostupné na: <http://www.signosemio.com/jakobson/functions-of-language.asp>

Herrlitz, W., van de Ven, P. H. (2007). Comparative research on mother tongue education: IMEN's aims, points of departure, history and methodology. In W. Herrlitz, S. Ongstad, P. H. van de Ven, *Research on mother tongue education in a comparative international perspective. Theoretical and methodological issues*. Amsterdam, Rodopi, 13-43.

Homišínová, M. (2003). Charakteristické znaky etnickej identity Slovákov v Maďarsku a ich odraz vo výskume slovenskej inteligencie. In *Človek a spoločnosť*, 6 (3). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-6-rok-2003/3/studie-a-clanky/charakteristicke-znaky-etnickej-identity-slovakov-v-madarsku-a-ich-odraz-vo-vyskume-slovenskej-inteligencie/>

Homišínová, M. (2009). Slováci v Maďarsku a Maďari na Slovensku (empirická analýza konštrukcie etnickej identity). In *Človek a spoločnosť*, 12 (1). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-12-rok-2009/1/studie-a-clanky/slovaci-v-madarsku-a-madari-na-slovensku-empiricka-analyza-konstrukcie-etnickej-identity/>

Homišínová, M. (2012). Súčasná socioetnická a jazyková situácia slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku (kompendium teoretických poznatkov a empirických zistení). In *Človek a spoločnosť*, 15 (1). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-15-rok-2012/1/studie-a-clanky/sucasna-socioetnicka-a-jazykova-situacia-slovenskej-mladeze-v-madarsku-a-na-slovensku-kompendium-teoretickyh-poznatkov-a-empirickyh-zisteni/>

Homišínová, M., Výrost, J. (2015). Reč slovenskej mládeže žijúcej na Slovensku, v Maďarsku, Chorvátsku a Srbsku v reflexii výskumu. In *Človek a spoločnosť*, 18 (2). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-18-rok-2015/2/studie-a-clanky/rec-slovenskej-mladeze-zijucej-na-slovensku-v-madarsku-chorvatsku-a-srbsku-v-reflexii-vyskumu/>

Homišínová, M. a kol. (2016). *Výskum hovorenej slovenčiny slovenskej mládeže v Chorvátsku a v Srbsku*. Košice: SvU CSPV SAV. ISBN: 978-80-9708509-7-0, 100s.

Homišínová, M., Lenovský, L. (2016). Ethno-cultural Aspects of National life of Young People of Slovak nationality in Croatia and Serbia (theory and empirism). In *Človek a spoločnosť*, 19 (4). Dostupné na:

<http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-19-rok-2016/4/studie-a-clanky/ethno-cultural-aspects-of-national-life-of-young-people-of-slovak-nationality-in-croatia-and-serbia-theory-and-empirism/>

Homišínová, M., Slančová, D., Výrost, J., Ondrejovič, S. (2011). *Výskum hovorenej slovenčiny slovenskej mládeže v Maďarsku a na Slovensku*. Košice: SvU SAV. ISBN 978-80-89524-05-1.

Horecký, J. (1979). Východiská k teórii spisovného jazyka. In J. Ružička (ed.). *Z teórie spisovného jazyka*. Bratislava: Veda, 13-22.

Hutnik, N. (1992). *Ethnic minority identity: A social psychological perspective*. Oxford: Clarendon Press.

Chan, H. W., Tam, K. P. (2016). Understanding the lack of parent-child value similarity. The role of perceived norms in value socialization in immigrant families. In *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 47 (5), 651-669.

Jakobson, R. (1960). Linguistics and Poetics. In Sebeok, T. (Ed.). *Style in Language*. Cambridge: Massachusetts, M. I. T. Press, 350-377.

Jančárová, A. (Ed.). (2000). *Slováci v Chorvátsku – minulosť a prítomnosť*. : Zborník materiálov z odborného seminára konaného v Bratislave 3. decembra 1999. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov.

Kokaisl, P., Štolfová, A., Zychová, J., Hanuš, P. a kol. (2014). *Po stopách Slovákov ve východní Evropě. Polsko, Ukrajina, Maďarsko, Rumunsko, Srbsko, Chorvatsko a Černá Hora*. Praha: Nostalgie.

Kööts-Ausmees, L., Realo, A. (2016). Life satisfaction among ethnic minorities in Europe. In *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 47 (3), 457-478.

Lenovský, L. (2015). Etnokultúrny výskum Slovákov v Srbsku, Chorvátsku a Rumunsku – špecifiká, perspektívy, význam. In *Človek a spoločnosť*, 18 (2). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-18-rok-2015/2/studie-a-clanky/etnokulturny-vyskum-slovakov-v-srbsku-chorvatsku-a-rumunsku-specifika-perspektivy-vyznam/>

Kuric, A., Baksa, B. (2007). *15 rokov Zväzu Slovákov v Chorvátskej republike : Slováci v Chorvátsku včera, dnes, zajtra*. Našice: Savez Slovaka u RH.

Lewis, M. P. (2009). *Ethnologue: Languages of the world*. 16-th. Edition. Dallas, SIL International.

Moscovici, S. (1979). *Psychologie des minorités actives*. Paris: PUF.

Newmeyer, F. J. (1998). *Language form and language function*. Massachusetts: Institute of Technology Press, Bradford Book.

Ondrejovič, S. (2008). *Jazyk, veda o jazyku, societa. Sociolingvistické etudy*. Bratislava: Veda.

Ondrejovič, S. (2015). Ekolingvistické a jazykovopolitické poznámky k majoritným a minoritným spoločnostiam. In *Človek a spoločnosť* 18 (2) Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-18-rok-2015/2/diskusia/ekolingvisticke-a-jazykovopoliticke-poznamky-k-majoritnym-a-minoritnym-spolocenstvam/>

Schwartz, S.H. (1996). Value priorities and behavior: Applying a theory of integrated value systems. In C. Seligman, J.M. Olson, & M.P. Zanna (Eds.), *The Psychology of Values: The Ontario Symposium*, Vol. 8 (pp.1-24). Hillsdale, NJ: Erlbaum. Reprinted in: Faculty de Humanidades y Ciencias Sociales (2001). *Psicodebate* 2, *Psicología, Cultura y Sociedad* (pp.119-144), Buenos Aires: Universidad de Palermo

Schwartz, S. H., Rubel, T. (2005). Sex differences in value priorities: Cross-cultural and multi-method studies. In *Journal of Personality and Social Psychology*, 89, 1010-1028.

Slančová, D. (2011). Komunikačný akt blahoželania a žiadosti v jazykovo-komunikačnom správaní mládeže na Slovensku a v Maďarsku. In *Človek a spoločnosť*, 14 (3). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-14-rok-2011/3/studie-a-clanky/komunikacny-akt-blahozelania-a-ziadosti-v-jazykovo-komunikacnom-spravani-mladeze-na-slovensku-a-v-madarsku/>

Suizzo, M. A. (2007). Parents' goals and values for children. Dimensions of independence and interdependence across four U.S. ethnic groups. In *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38 (4), 506-530.

Škiljan, F., Kralj Vukšić, S. (2015). Slováci u Hrvatskoj u popisima stanovništva između 1880. i 2011. i perspektiva u istraživanju. In *Človek a spoločnosť* 18 (2). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-18-rok-2015/2/studie-a-clanky/slovaci-u-hrvatskoj-u-popisima-stanovnistva-izmedu-1880-i-2011-i-perspektiva-u-istrazivanju/>

Štefanko, O., Husárik, P. (2006). *Viac ako dve storočia slovenskej školy v Nadlaku*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko.

Štefanko, O. (Ed.). (2005). *Úloha kultúry v zachovávaní národného povedomia detí a mládeže v menšinovom prostredí*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko.

Tušková, T. (2016). *Slovenský jazyk v univerzitnom bilingválnom prostredí*. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku – Katedra slovenského jazyka a literatúry Segedínskej univerzity.

Uhrinová, A. (2016). O slovenskom školskom systéme v Maďarsku. In Zuzana Pavelcová (Ed.). *Slováci v zahraničí 33. Zborník Krajanského múzea Matice slovenskej*. Martin: Matica slovenská.

Uhrinová-Hornoková, A., Kiss Szemán, R., Lásik, M., Žiláková, M. (2015). *Dejiny a kultúra Slovákov v Maďarsku*. Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet. ISBN 978-963-19-7155-2.

Výrost, J. (2011a). Materinský jazyk v hierarchii hodnôt mladých ľudí slovenskej národnosti v Maďarsku. In *Človek a spoločnosť* 14 (3).

Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-14-rok-2011/3/studie-a-clanky/materinsky-jazyk-v-hierarchii-hodnot-mladych-ludi-slovenskej-narodnosti-v-madarsku/>

Výrost, J. (2011b). Postoje mladých ľudí slovenskej národnosti v Maďarsku k funkciám slovenčiny (v dvoch situačných kontextoch). In *Človek a spoločnosť* 14 (3). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-14-rok-2011/3/studie-a-clanky/postoje-mladych-ludi-slovenskej-narodnosti-v-madarsku-k-funkciam-slovenčiny-v-dvoch-situacnych-kontextoch/>

Výrost, J., Homišinová, M. (2016). Mother tongue in the values hierarchy of young people with Slovak nationality in Croatia and Serbia. In *Človek a spoločnosť* 19 (4). Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/sk/rocnik-19-rok-2016/4/studie-a-clanky/mother-tongue-in-the-values-among-young-people-with-the-slovak-nationality-in-croatia-and-serbia/>

Wolff, S. (2008). Ethnic minorities in Europe: The basic facts. European Centre for Minority Issues report, dostupné na: <http://www.stefanwolff.com/publications/ethnic-minorities-in-europe>

Zajden, M. (2011). Medzinárodné vedecké sympóziu o živote a diele Ivana Bujnu. In *HISTORIA NOVA*, 2 (2).

Internetové zdroje:

Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov (1992), dostupné na:

[http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_6F7787469128F42CC125764800442B7A_SK/\\$File/text_charty_z_Zz.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_6F7787469128F42CC125764800442B7A_SK/$File/text_charty_z_Zz.pdf)

Internetový portál ECMI – European Centre for Minority Issues, dostupné na:

<http://www.ecmi.de/about/about-ecmi/>

Internetový portál Eurominority.eu, dostupné na:

<http://www.eurominority.eu/version/eng/index.asp>

Internetový portál FRA – European Union Agency for Fundamental Rights, dostupné na:

<http://fra.europa.eu/en/about-fra>

Internetový portál Slovenské zahraničie, dostupné na:

<http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/stranka/7/statistiky-a-odhady;>

Internetový portál Slovak Centre London, dostupné na:

<http://www.slovenskecentrum.sk/sk/news/read/5760/vo-svete-ziju-viac-ako-dva-miliony-slovakov#left>

Internetový portál Zväzu Slovákov v Chorvátsku, dostupné na: <https://www.savez-slovaka.hr/sk/o-zvazu>

Internetový portál Hungarian central statistical office, dostupné na:

http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tables_regional_oo

Internetový portál Maďari.sk, dostupné na: <http://madari.sk/otazky-a-odpovede/slovaci-v-madarsku/kolko-slovakov-zije-v-madarsku>

Internetový portál Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny, dostupné na:

<http://www.rada.org.rs/aktivita/aktivita-vyboru-pre-uradne-pouzivanie-jazyka-a-pisma/item/539-v-srbsku-zije-52-750-slovakov>

Internetový portál Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, dostupné na:

<http://www.slovackizavod.org.rs/kultura-i-sira-javnost/12947>

Internetový portál Slováci v Rumunsku dostupné na: <http://www.slovacivrumunsku.sk/01-suc.php>

Internetový portál Biroul Electoral Central, dostupné na:

<http://www.becparlamentare2008.ro/legislat/monitorul%20oficial%20nr.%20196-2008.pdf>

Internetový portál GLIN Global Journal, dostupný na:

<http://www.glin.gov/view.action?glinID=76869>

Internetový portál Universitatea de Vest din Timișoara, dostupné na:

http://www.uvt.ro/regulamente/leg_inv.pdf.

Internetový portál Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/files/1170.rtf>

Rámcový dohovor o ochrane práv národnostných menšín (1995), dostupné na:

http://www.mzv.sk/sk/zahranicna__politika/ludske_prava-narodnostne_mensiny_a_ochrana_mensinovykh_jazykov

Recommendation 1201 (1993). On an additional protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human Rights. Council of Europe Parliamentary Assembly, dostupné na:

<http://assembly.coe.int/main.asp?link=/documents/adoptedtext/t93/erec1201.htm>

**Spoločenskovedné súvislosti hovorenej slovenčiny mladej generácie Slovákov žijúcej v krajinách
na Dolnej zemi
(Chorvátsko, Srbsko, Rumunsko, Maďarsko)**

© Mária HOMIŠINOVÁ – Jozef VÝROST – Mária ĎURKOVSKÁ

Recenzenti: prof. PhDr. Miroslav Dudok, DrSc.
prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc.

Monografia vznikla v rámci riešenia projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja –
*Tendencie vývoja etnických vzťahov na Slovensku (komparatívny výskum národnostnej
problematiky v rokoch 2004 – 2020)*, na základe zmluvy č. APVV-15-0475.

Centrum Spoločenských a psychologických vied SAV
Spoločenskovedný ústav, Košice

Košice, 2018, prvé vydanie

ISBN 978-80-89524-25-9

